

Núm.

500

Setembre 2025

Any 46è

PVP 3,00 €

Cooperació catalana

Fundació
ROCA GALÈS
CATALUNYA

Llegeix la revista mensual del cooperativisme català — rocagales.cat

Especial núm. 500:

TEIXINT FUTUR COL·LECTIU

SILENCIEM ELS CUNYATS.

iQUIOSC.cat

Si vols informació àmplia i de qualitat,
descarrega't la nova app de l'iQuiosc.

Descarregar a
l'App Store

BAIXA A
Google Play

‘Cooperació Catalana’: 500 números teixint futur col·lectiu

Arribar al número 500 no és només una fita simbòlica: és el testimoni viu d'un projecte col·lectiu, sostingut amb convicció i constància al llarg de dècades. Per això, aquest número especial de *Cooperació Catalana* vol ser molt més que una revista: vol ser un homenatge a totes les persones, entitats i complicitats que, des de l'inici, han fet possible aquest espai d'informació, reflexió, proposta i compromís amb el cooperativisme i el món.

Quan va sortir a la llum el primer número de *Cooperació Catalana*, el juliol de 1980 amb el número 0, va ser amb el propòsit d'omplir un buit. Un buit creat pel llarg silenci imposat pel franquisme a la premsa cooperativa (i també la no cooperativa). Així, *Cooperació Catalana* va néixer amb el propòsit de donar continuïtat a la tasca iniciada el juliol de 1899 amb la revista *Cooperativa Catalana*, que es va perllongar, canviant de nom i periodicitat –*Cooperatisme*, *Cooperador Cooperatista*, *Acció Cooperatista*–, fins a l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona el gener del 1939. Canviant de nom, però mai d'objectiu: ser l'altaveu i la tribuna d'intercanvi i informació entre les cooperatives catalanes.

500 números (i quaranta-cinc anys) després, la revista ha esdevingut una finestra oberta, una eina de pensament crític i una plataforma per donar veu a iniciatives que sovint no troben lloc en els canals convencionals. Hem posat en valor les pràctiques transformadores que neixen des del territori i que intercooperen per esdevenir eines replicables arreu.

Aquest número especial vol fer memòria, sí –amb una mirada cap als moments clau, els debats més rellevants, les veus que han marcat època–, però també vol mirar endavant. Perquè si alguna cosa hem après al llarg d'aquest recorregut és que el cooperativisme és una manera d'entendre el món. I en temps d'incerteses, emergència climàtica, desigualtats creixents i drets amenaçats, aquesta mirada és més necessària que mai.

Un conjunt de firmes, conegudes per la seva expertesa, però també pel seu compromís en els àmbits de l'economia social i solidària, el cohabitatge, el feminisme, el desenvolupament rural, l'escola cooperativa, el consum conscient, la transició energètica, la comunicació lliure, la cultura alternativa, les cures o el dret de les persones migrants, ens aproximen a aquest anhel col·lectiu ple de reptes però també, i sobretot, amarat d'esperança.

Gràcies a totes les persones lectores que heu fet vostre aquest projecte. Gràcies a les qui escriviu, editeu, critiqueu, debateu i feu créixer aquesta comunitat de pensament i d'acció. *Cooperació Catalana* arriba als 500 números amb l'energia renovada per continuar sent una veu crítica, constructiva i insubornable. Perquè el futur el seguirem construint juntes.

Segueix-nos a les xarxes

@rocagales

/FundacioRocaGales.5

www.rocagales.cat

Editora: Fundació Roca Galès

Redacció i administració:

Aragó, 281, 1r 1a 08009 Barcelona
Tel. 93 215 48 70 - cc@rocagales.cat
www.rocagales.cat

Coordinació: Agnès Giner i Àlex Romaguera.

Consell assessor: Agnès Giner, Carla Liébana, Antònia Montaner, Ricard Pedreira, Xavier Pié, Joseba Polanco, Jordi Rojas, Àlex Romaguera, Lorena Torró, Jordi Via i Armand Vilaplana.

Els autors són responsables dels articles signats. Ni la direcció de la revista ni els editors comparteixen per força les opinions que puguin reflectir els textos aquí inscrits

Il·lustració portada i contraportada:
Eugènia Trallero Cordero

Disseny, maquetació i impressió:
L'Apòstrof, SCCL, i Cevagraf, SCCL

Dipòsit legal B-22.823/80

Edició impresa: ISSN 1133-8415.

Edició digital: ISSN 2696-9386.

Aquesta revista ha estat impresa en paper ecològic.

appec
editors de revistes i digitals

Sumari

PÒRTIC

6

Entrevista a Yayo Herrero
Àlex Romaguera

PANORÀMICA

10

Les potencialitats transformadores del cooperativisme feminista
Carme Díaz

13

Comunicar Rochdale
David Fernández

17

El consum conscient, palanca de transformació al segle XXI
Jordi Rojas

20

Cooperativisme antiracista: una necessitat urgent
Luz H. Ramírez

24

Autoorganització cooperativa de comunitats diverses o minoritzades
Marie Faye

27

Qui compta? Reconèixer l'economia reproductiva

Carme Porta

30

Del cooperativisme de consum al cooperativisme energètic: una evolució necessària

Ramon Roig

33

L'economia social: una oportunitat per al desenvolupament de la intel·ligència artificial

Miguel Guillén

36

Cooperativisme d'habitatge: la conquesta d'un dret humà fonamental

Cristina R. Grau

40

Ruralitats al centre: una aposta de futur

Carla Escarrà

43

Després de la DANA: una altra reconstrucció és possible

Joan Canela

46

Cooperatives agràries: una mirada endavant

Maria Casoliva

40

Les escoles de les Balears: el secret d'un èxit col·lectiu

Jaume Vicens

53

Cultura cooperativa en temps de solidificació neoliberal

Ignasi Franch

56

ESS: una dècada avançant amb vent a favor

Álvaro Porro

CALIDOSCOPI

50

Un parell de preguntes (que en són tres) sobre la situació actual del cooperativisme i l'economia social i solidària (ESS)

Redacció

REFLEXIÓ

72

De la "dècada de l'economia social i solidària" al canvi de cicle

Ivan Miró

EPÍLEG

76

Créixer estratègicament

Jordi Garcia

L'emergència climàtica, la guerra i els fluxos migratoris evidencien, més que mai, la fallida estructural del desenvolupisme capitalista, que amb el seu afany acumulatiu, està posant en risc la vida humana i la biodiversitat del planeta. Fa anys que Yayo Herrero analitza l'efecte pernicios d'aquest model depredador i ecocida, del qual parla a bastament a *La gran encrucijada. Sobre la crisis ecosocial y el cambio de ciclo histórico; Decrecimiento y mujeres. Cuidar: Una práctica política anticapitalista y antipatriarcal* i altres lectures de referència obligada. Enginyera agrícola, antropòloga, membre de la cooperativa Garúa i d'Ecologistes en Acció, Herrero (Madrid, 1965) advoca des de l'ecofeminisme per un canvi de paradigma que permeti revertir la involució actual per construir un sistema de relacions que posi les cures i el respecte pel medi al bell mig de les nostres activitats.

Yayo Herrero

«El fonamentalisme capitalista li ha declarat la guerra a la vida»

Àlex Romaguera
Periodista

Algunes veus asseguren que, més que trobar-nos en una era de canvis, som en un canvi d'era. Què n'opina?

Hi estic d'acord. El filòsof i antropòleg francès Bruno Latour també diu que vivim en un món que ja no s'assembla a aquell on hem elaborat les nostres conviccions científiques, econòmiques, polítiques i socials. Afirmar que no podem continuar amb les mateixes regles que ens feien pensar que tot funcionava correctament. Doncs no: en el pla ecològic i antropològic, estem en una brutal metamorfosi que hem de saber aturar.

Aquesta metamorfosi s'ha precipitat tan bon punt el capital ha vist que, en la mesura que els combustibles fòssils s'exhau-reixen, hi ha menys terra per colonitzar?

Revela l'acceleració d'un capitalisme antropocèntric i patriarcal que, després d'arribar a un lloc i explotar-lo, se'n va a un altre per fer el mateix. És el model de desenvolupament que Occident ha aplicat històricament, amb la diferència que ara l'extralimitació afecta a tots els àmbits, perquè els materials i la biodiversitat són més escassos que mai. Però lluny d'atendre l'impacte que això suposa, ho resol de manera distòpica.

A què es refereix?

S'assenta sobre el principi que el problema no es troba en els límits del planeta, sinó que sobra gent. No ho admetrà, encara que només cal observar el tracte vexatori i inhumà que dispensa a les persones que marxen forçades dels seus territoris, o en el mateix ús de la guerra, ja no com a mitjà, sinó com a instrument finalista per acumular nous recursos.

'La intrusió de Gaia', concepte encunyat per la científica francesa Isabelle Stengers per definir el grau de depredació del planeta, ha arribat a la seva expressió més ferotge?

S'ha instal·lat en la dinàmica política de manera definitiva. És cert que mai havia deixat de fer-ho i que continua havent-hi persones entestades a negar el canvi climàtic i prometre que el capitalisme cobrirà les nostres necessitats, però ha arribat el moment que els fenòmens climàtics extrems i les tensions en els subministraments ja no són negociables. L'únic que ens queda és veure com els afrontem.

Aquí és quan apareixen receptes que atempten directament contra els drets humans?

Irromp el que la periodista i escriptora Naomi Klein anomena "feixisme de la fi

dels temps", basat en la idea supremacista segons la qual hi ha uns éssers humans que mereixen ser protegits i tenir l'estil de vida que desitgen, i uns altres que són estigmatitzats, deshumanitzats i animalitzats (en un context en què el fet animal no té cap valor); en definitiva, que no cal tenir en compte. Enfront d'aquest feixisme, alguna gent s'està organitzant per mantenir unes relacions humanes cooperatives, de suport mutu i interdependència. I això ens porta a l'actual cruïlla històrica: o resollem la crisi ecosocial per la via distòpica i violenta que comentava o la resollem per una via que assumeixi la nostra pertinença i dependència de la terra –ja translimitada–, posant com a prioritat la garantia d'una vida decent per a tothom.

Ara veiem com els actors de la primera opció –polítics (líders d'extrema dreta), econòmics (fons d'inversió vinculats a la indústria de l'armament, el turisme i el negoci immobiliari) i mediàtics (grans oligopolis)–, estan alineats amb el mateix objectiu. No creu?

Tots aquests actors ja formaven part de l'actual model de creixement. Però és cert que, quan els límits no estaven ultrapassats i els perjudicis no eren tan palpables, predominaven el que Klein qualifica de "neoliberalistes progressistes". Sectors que, si bé no tractaven a les persones i la terra gaire millor, coexistien amb la defensa dels drets humans i uns determinats valors. Ara, en canvi, de la mà de personatges com Trump, Bolsonaro, Milei i altres de factura europea, la deshu-

manització ha esdevingut una *performance*. Ho comprovem quan, a l'estil de Hitler, Franco o Mussolini, firmen decrets i, amb gestos ostentosos, es planten davant d'una presó per mostrar-nos els reclusos engabiats i rodejats de caimans.

És l'exhibició màxima de la deshumanització?

Transforma allò terrible en un fet normal i inevitable, d'aquí sorgeix la necessitat de preguntar-nos què ha fet l'esquerra perquè una part important de la població voti aquests líders. Què ha fet perquè, amb el pas del temps, hagi deixat de ser creïble, duent àmplies capes a sentir un enorme malestar i, en aquesta pèrdua de confiança, a provocar que la bogeria i l'histrionisme afluï com l'única sortida possible. Part de la solució, doncs, passa per sotmetre a crítica la nostra mateixa cultura.

Europa s'ha parapetat en la màxima que l'ofensiva global prové dels Estats Units, en lloc de reconèixer –com diu Charles C. Mann en el seu llibre 1493– que "els seus ecosistemes, i la seva convulsió ecològica, són una de les causes de l'actual erosió del món". Ho comparteix?

Completament d'acord. Sovint oblidem que, mentre naixien la modernitat i el pensament il·lustrat, Europa cremava bruixes i les seves potències perpetraven un procés colonitzador que va comportar la desaparició del 95% de la població d'Amèrica Llatina, l'esclavitud d'africans i, més tard, dues guerres mundials, l'holocaust sobre el poble jueu, la persecu-

“

«Ha arribat el moment que els fenòmens climàtics extrems i les tensions en els subministraments ja no són negociables. L'únic que ens queda és veure com els afrontem.»

ció dels gitanos, així com la repressió de dissidents polítics (fonamentalment comunistes i anarquistes), a més de la cessió, per part del Regne Unit, del territori palestí a un grup de sionistes. Aquest *modus operandi*, basat en la colonialitat, el patriarcat i un antropocentrisme cultural que no se sent part de l'ecosistema, no ha deixat mai d'existir. De manera, doncs, que el discurs de l'Europa pacifista cau pel seu propi pes.

Què podem fer davant d'això?

No hauríem de fustigar-nos, sinó fer-nos càrrec que aquesta mirada sobre les persones, les plantes, els animals, la política i l'economia, ha generat un fonamentalisme caníbal que, com diu la filòsofa estatunidenca Nancy Fraser i veiem amb el genocidi a Gaza, ha declarat la guerra a la vida. I després buscar models possibles, perquè en l'abordatge de la prehistòria, estem coneixent que a Europa, lluny de passar d'una societat de salvatges recol·lectors a una suposada societat de progrés, havien existit ciutats habitades per desenes de milers de persones on no hi ha cap evidència de violència ni desigualtat. Ho expliquen David Graeber i David Wengrow al meravellós llibre *El amanecer de todo*.

Què va provocar que les coses canviessin?

La nostra cultura va establir un abisme ontològic que va desconnectar la vida natural de la vida humana, com si fossin co-

“

«Hem de preguntar-nos què ha fet l'esquerra perquè hagi deixat de ser creïble, duent àmplies capes a sentir un enorme malestar i, en aquesta pèrdua de confiança, a provocar que la bogeria i l'histrionisme aflorin com l'única sortida possible.»

ses separades, imposant a les dones però també als animals i altres organismes vius el sosteniment d'aquells subjectes que s'erigeixen en protagonistes d'Occident. Aquesta fractura va marcar un error històric que ha posat en risc totes les coses de les quals depenem.

I això es tradueix en violències de molts tipus?

No pot ser d'altra manera, perquè si construeixes la vida destruint qui la fa possible, n'acabaràs rebent les conseqüències. Ho deia la meua àvia: “si escups a l'aire, tard o d'hora t'acabarà caient al damunt”. Es veu perfectament en activitats com el turisme. Encara recordo quan una treballadora d'un hotel de les Canàries comentava que “els mateixos que et donen el salari, et treuen la resta de coses”. Es referia a com aquesta indústria havia provocat l'encariment de l'habitatge, expulsat les botigues de barri o que els residents experimentessin un procés de solastalgia, el terme amb què l'ambientalista australià Glenn Albrecht explica la sensació de nostàlgia que apareix de constatar que ja no reconeixes el lloc on havies crescut.

És necessari, doncs, adonar-nos d'aquest múltiple impacte?

Sobretot que el capital sempre actua allà on pot treure rendiment, sigui el turisme, l'habitatge, l'energia, els minerals o els aliments. I que la societat hi hem caigut en el parany, fins a l'extrem de creure'ns que tot mereix ser sacrificat si la contrapartida és tenir diners i que l'economia creixi.

Herrero és una de les pensadores més influents en l'àmbit de l'ecofeminisme i l'ecosocialisme.

Això apunta el relat segons el qual qui no té capital és gent que no mereix accedir a drets perquè no aporta res a la societat?

Absolutament. I aquest discurs cau damunt dels col·lectius migrants o més depauperats, a qui l'extrema dreta, i una part del poder, ja titlla de "poblacions descartables". Una manera de situar-nos en una cursa darwinista en què, qui no té una renda per sostenir-se, queda fora de la civilització i, quan desapareix, ni tan sols mereix ser plorat.

Ens fan creure que l'èxit de la persona es redueix a la riquesa i la força que és capaç d'exhibir?

Només cal veure quan t'expliquen qui formen part de la Llista Forbes, persones a les quals se'ns convida a admirar i respectar perquè, segons aquesta lògica, el seu enriquiment és fruit dels mèrits que ha desenvolupat amb el temps, quan perfectament pot obeir a una herència o a desposseïssions històriques. I encara que diguin o facin ridícules, hem de tenir-los com a herois.

L'apologia de la força condueix a perdre aquelles cultures i comunitats més desprotegides?

Ho expliquen molt bé els antropòlegs Narciso Barrera-Bassols i Víctor Toledo en un estudi sobre memòria biocultural, quan demostren que, allà on han desaparegut més espècies vegetals i animals, també s'han extingit més llengües. Hi ha, doncs, una correlació directa entre la conservació de la biodiversitat natural i la conservació de les cultures.

“

«Una transició justa també requereix un procés enorme de canvi cultural, ja que es tracta de reorientar el desig de la gent, avui modelat per la cultura capitalista.»

DAVID F. SABADELL

La cooperativista madrilenya creu fonamental revertir l'abisme ontològic que ha desconnectat la vida natural de la vida humana.

La transició ecosocial significa donar la volta a tot plegat?

Sí, però si està guiada des de la torre de control del capitalisme, resultarà monstruosa per molt que es mostri alternativa. Una transició justa és aquella planificada, desitjada i compartida que té com a propòsit garantir condicions de vida digna per a tothom. I això implica prioritzar els serveis públics, canviar el concepte actual del treball, posar en marxa

dinàmiques de restauració ecològica per salvaguardar allò que ens queda i refer la vida en comú, a més a més de parlar d'habitatge, educació, sanitat o alimentació. Però també requereix un procés enorme de canvi cultural, ja que es tracta de reorientar el desig de la gent, avui modelat per la cultura capitalista. Aquesta és la principal dificultat.

En l'àmbit territorial, en quins termes s'hauria de produir?

Primer, transformar el model urbanicida per un esquema més bioregional, a fi de posar en pràctica una economia cooperativa de tipus circular. I en el camp energètic, assolir un repartiment just i equitatiu dels recursos perquè tothom tingui les necessitats bàsiques cobertes.

En quina mesura el cooperativisme pot contribuir-hi?

Algunes cooperatives de treball associat, energètiques, de serveis financers o de telefonia mòbil ja ho fan quan assagen altres formes de relacionar-nos a escala social i econòmica, alhora que, mitjançant la col·laboració publicocomunitària, ens emplacen a repensar les institucions i el sentit d'allò públic. Tot, amb la finalitat que tornem a sentir-nos subjectes polítics, que és la base de qualsevol moviment emancipador.

Les potencialitats transformadores del cooperativisme feminista

En la conformació d'una economia solidària i motora de canvis socials, la mirada feminista esdevé part fonamental en posar al bell mig de les estructures laborals unes relacions basades en la solidaritat, les cures i la gestió democràtica dels diferents projectes.

Carme Díaz Corral
Professora, experta
en Economia Feminista

Una cooperativa és una organització basada en la lliure associació de persones que volen millorar la seva situació econòmica, política i social, així com l'entorn on viuen i habiten, amb l'objectiu d'afavorir les relacions humanes, tot posant els interessos col·lectius per damunt de qualsevol benefici particular. Com a moviment social, doncs, el cooperativisme reflecteix la relació intrínseca entre economia, política, societat i natura.

Una persona cooperativista és, en conseqüència, aquella que treballa en una cooperativa, però també la que estima les cooperatives i ajuda que se'n facin i funcionin bé. No només en termes econòmics, polítics i socials; també educatius: la cooperativa entesa com a entorn de convivència i educació popular.

Conflicte capital-treball

Les cooperatives de treball són associacions de persones que s'organitzen i constitueixen una empresa amb la finalitat de crear i mantenir els seus llocs de treball. L'element que aporta a la col·lectivitat i que cooperativitza és, per tant, el treball i, en alguns casos més que altres, això suposa que les persones associades s'impliquin en el projecte per partida doble: oferint treball i capital. En l'anomenada economia solidària transformadora, les cooperatives es distingeixen per ser organitzacions capaces de superar el conflicte capital-treball: les persones que hi treballen són a la vegada “patrones i obreres”.

Ara bé, el treball que s'hi desenvolupa, de caràcter col·lectiu i autogestionat, no sempre té motivacions exclusivament econòmiques, malgrat que, en la majoria dels casos, sorgeixi de la necessitat d'obtenir uns determinats retorns. Aquest treball també és solidari, mobilitzador d'energies socials, participatiu i dirigit a millorar la infraestructura social o el territori, o bé consagrat a adquirir alguna consigna política, com pot ser la generació d'una major autonomia en la gestió comunitària. Així, en una perspectiva més integral, entén el treball per la seva funció generadora d'ingressos (salari i altres), i alhora, pels efectes que provoca sobre la qualitat de vida com a satisfactor de necessitats humanes i com a catalitzador d'energies socials.

Conflicte capital-vida

Segons els valors i principis cooperatius, l'evidència històrica i teòrica mostra que les cooperatives són instruments vàlids en la integració laboral i social de determinats col·lectius en situació d'exclusió, i que reporten avantatges significatius en l'àmbit de la creació i el manteniment de l'ocupació.

A les dones, per exemple, les cooperatives de treball ens ofereixen un espai on desenvolupar la nostra faceta laboral, no només com a treballadores remunerades, sinó també mitjançant la nostra participació en la seva administració, gestió i governança; fet que ens permet dur a terme iniciatives empresarials que responen a les nostres mateixes necessitats.

D'aquesta manera, la participació democràtica que regeix les cooperatives ens facilita la participació en el lloc de treball, on podem expressar les nostres opinions, a banda de permetre'ns fer aportacions i suggeriments sobre la seva administració i gestió, moltes d'elles relacionades en qüestions que afecten directament la nostra quotidianitat. És la via amb què les dones adquirim la plena capacitat de decisió sobre el nostre treball remunerat.

Fet i fet, les cooperatives de treball situen les persones i el treball per davant del capital; garantint que totes les persones sòcies de l'entitat, siguem dones, homes o persones no binàries, contribuïm al capital de manera equitativa. La nostra retribució està també vinculada a la nostra condició de persona sòcia, és a dir, al nostre treball i a la nostra relació amb la cooperativa, i no en funció d'altres característiques personals, econòmiques o socials.

Tanmateix, la complexa relació entre la vida personal, familiar i laboral, ens obliga a autogestionar-nos col·lectivament, desenvolupant pràctiques de les quals som alhora promotores i destinatàries. La possibilitat que aquestes experiències alleugereixin les nostres responsabilitats mitjançant la posada en comú, ja suposa

El moviment feminista ha aconseguit posar de manifest les dinàmiques de gènere opressives.

un avenç positiu en la millora de la qualitat de vida de moltes de nosaltres; malgrat que, a escala global, el repartiment de les responsabilitats familiars i socials del treball de cures i, per tant, de la reproducció social, continuï sent molt desigual.

Inèrcies per superar

El moviment feminista s'ha estès a diferents i àmbits, entre els quals l'ecosistema de l'Economia Solidària (ES). Cada dia són més els discursos feministes que incorporen el treball de cures a les pràctiques organitzatives de les entitats o que en denuncien les violències masclistes existents. De resultes d'això, han anat proliferant protocols contra l'assetjament i mesures de flexibilitat i conciliació, fins al punt que avui tothom fa seva la consigna de l'Economia Feminista (EF) de “posar la vida al centre”.

A la pràctica, però, les entitats de l'ES reproduïen certes lògiques capitalistes relacionades amb el productivisme i amb una forta exigència en termes de temps (visibilitat i participació), on les dones no podem permetre'ns no ser-hi, perquè si ho fem, desapareixem. Es tracta d'espais de participació i incidència política que, tant en el terreny dels horaris com de les càrregues i la dedicació, resulten incompatibles amb els temps de vida i, sovint, estan més orientats a obtenir guanys que no pas a garantir processos d'intercanvi i els aprenentatges col·lectius que se'n deriven.

En la transformació feminista de l'economia solidària, doncs, es combinen interessos de tipus pràctic, necessitats a resoldre de manera immediata, amb interessos de tipus estratègic a mitjà i llarg termini, que tenen una potencialitat de transformació radical de la societat.

Aquesta dualitat és ben present quan les dones cooperativistes visualitzem qüestions relatives al treball de cures o a l'estat emocional de les persones, però també quan ens responsabilitzem de l'elaboració i posada en marxa de protocols contra les violències masclistes. Uns instruments que, evidentment, milloren el nostre dia a dia, encara que poden tenir un efecte negatiu si s'interpreten com una perpetuació de l'històric i biològic rol de cuidadores que ens ha estat assignat, o si continuem suportant les violències que vivim sense una perspectiva de transformació i abolició.

La càrrega laboral i la precarietat són un llast per a la majoria de dones cuidadores.

Les cures, al centre

Amb tot, el cooperativisme es desenvolupa en un terreny on les pràctiques feministes poden arrelar. Les mesures de conciliació i la flexibilitat horària són alguns dels aspectes més valorats en el sector, si bé les mesures que es promouen encara tenen moltes carències. Així consta en un informe elaborat entorn de la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya, segons el qual el 79% de les cooperatives presenta símptomes d'estrès, el 50% conflictes no abordats i el 32% no té establerts protocols per a gestionar-los.

Doncs bé: atès que la manca de condicions de treball dignes i els conflictes en els equips de treball dinamiten la continuïtat de molts projectes col·lectius, cal posar la sostenibilitat econòmica al mateix nivell que la sostenibilitat relacional. Perquè és ingenu (i molt patriarcal) pensar que es pot iniciar un projecte cooperatiu amb un pla de viabilitat econòmica sense que aquest no incorpori mesures de democràcia i diversitat interna, conciliació, processos de lideratge o organització i distribució de tasques entre els equips.

Ho adverteix Fil a l'Agulla, que amb la voluntat que les cooperatives aprofundeixin en la seva capacitat de generar i promoure una major democràcia i desenvolupament social, ha elaborat un Manual d'autodiagnosi que permet saber com estan les cures a la nostra organització.

El manual insta a respondre les següents preguntes: quines són les nostres pràctiques més enllà del discurs? Tothom s'hi sent lliure per donar la seva opinió? Com es manifesten els masclismes i altres comportaments patriarcal a la nostra cooperativa? Quins nivells d'estrès o autoexplotació estem disposades a acceptar? Com són els nostres sistemes de presa de decisions? Com són les nostres relacions de poder formals? I les informals?

Amb aquestes preguntes, Fil a l'Agulla convida les cooperatives a qüestionar-se les ideologies i cultures organitzatives que encara es basen en un model enfocat a la productivitat i a la racionalitat per incorporar les diferents subjectivitats i el món emocional. Aspectes que es poden assolir mitjançant actituds d'obertura i la curiositat cap a fenòmens no necessàriament agradables, com poden ser el conflicte, la discrepància, el dolor, l'hostilitat o les emocions fortes i l'estrès.

Però no només: que el treball de cures estigui al centre de les nostres organitzacions també implica qüestionar-nos i reaprendre aspectes tan importants com els processos de lideratge i les dinàmiques de poder, i això permet que la gestió democràtica sigui una realitat, tant a les estructures formals de la cooperativa, com als diferents nivells de participació i apropiació dels projectes per part de totes les persones que hi treballen.

Així doncs, si realment volem que les cooperatives contribuïxin a la justícia i a la cohesió social, cal posar la cura al centre. Només d'aquesta manera aconseguirem que les dinàmiques d'opressió social tinguin un reflex a la nostra realitat laboral -i vital- quotidiana.

Reptes de presents i futur

L'Economia Feminista no és un àmbit ni un sector d'activitat, com podria ser l'ES. És una manera de mirar, una perspectiva d'anàlisi i, a la vegada, un horitzó de transformació global. L'economia solidària transformadora qüestiona la uniformitat del subjecte polític de les cooperatives i denuncia les desigualtats de gènere (i altres) dins dels projectes. Igual que promou alternatives en matèria de treball remunerat, habitatge, educació, salut, cultura o cures comunitàries.

Parlem d'una economia que fa visible el potencial transformador de projectes liderats per col·lectius o subjectes polítics sovint poc reconeguts com a agents de canvi, com poden ser les dones, les migrants o altres grups dissidents, mentre inclou iniciatives informals i associatives per superar concepcions reduccionistes de l'economia que, malauradament, se centren massa en la producció de béns i serveis per abastir el mercat o que estan associades a una fórmula jurídica concreta.

Fins ara, el moviment feminista ha aconseguit palesar la necessitat d'actuar sobre les dinàmiques de gènere opressives que generen desigualtats dins de les nostres estructures d'autogestió. Així i tot, aquest potencial transformador pot perillar si busquem una rentada de cara ràpid per tal d'obtenir l'etiqueta feminista, o si entrem en un procés d'autorevisió sense ser capaces d'aixecar la mirada més enllà del nostre melic.

Per tal d'evitar-ho, hem de recordar que, des de les transicions organitzatives feministes, perseguim un canvi estructural que ens alineï amb les agendes feministes, ecologistes i antiracistes, cercant la màxima coherència entre allò que fem i com ho fem. I això succeirà si, alhora que transformem les relacions de poder a les nostres organitzacions, transformem també l'entorn que habitem, adaptant la cultura organitzativa de l'ES a l'enfocament de l'EF i posant la interdependència i la vulnerabilitat de les persones al centre de les cooperatives. En cas contrari, les estructures no seran coherents amb els valors que proclamem, ni cultivarem pràctiques capaces de sostenir la vida.

Des del tombant de segle, les experiències periodístiques cooperatives han anat fent camí i consolidant-se, a poc a poc i pas a pas, a casa nostra. Distintes experiències, interconnectades amb el passat i enxarxades amb el futur, han generat un incipient ecosistema comunicatiu cooperatiu propi, nodrit també d'una esfera cultural cada cop més arrelada i estesa. Totes elles, ordint la trama d'una comunicació democràtica en temps d'assalt a la raó, esquerden com poden els grans oligopolis mediàtics, interrompen el negoci global de la distracció i l'entreteniment i se'n surten de les macroautopistes de la informació ultraprocessada, on pereix dia rere dia el dret a la informació.

Comunicar Rochdale

David Fernández Ramos
Periodista

*Som els ocells que no han marxat
els que viuran l'hivern a port
i d'aquest tros de cel en faran cel.*

Mireia Calafell

Parlar avui de comunicació cooperativa, en aquest país petit, obliga necessàriament a aturar-se un moment a la voreta del camí, per veure d'on venim i albirar nous vells horitzons. Com a tota pausa, però, passa que si ens posem a fitar enrere acabem anant molt més enllà d'on no pensàvem –fins a arribar a les pioneres. Passa ben bé el mateix si comences a furetejar el demà i provar d'esbrinar on podríem arribar –que en el camí a recórrer, hi veiem mil possibilitats i necessitats encara. La qüestió global, diguem-ho així, és que des de 1844 mai no s'ha deixat de comunicar, en temps difícils i en moments impossibles, la bona nova cooperativa i equitativa dels pioners de Rochdale. La qüestió concreta, quan camí llarg sempre és passa curta, és que parlar de l'ara i l'aquí de la comunicació cooperativista catalana cal rebobinar, ni que sigui, 25 anys. I plantar-nos al tombant de segle per saber on som avui, fruit de què, i com hi hem acabat arribant.

I encara així, des d'aquesta perspectiva, en quedarien una munió de prèvies ineludibles i inabastables que hi conflueixen. Per exemple, que fa només cinquanta anys que aquest país sortia de les palpentes d'una dictadura eixorca –i per això el primer número de *Cooperació Catalana* data del juliol de 1980, en la fràgil re-

Edició a paper d'*Alternativas económicas*.*Cooperació Catalana* s'edita mensualment des de juliol de 1980.

cuperació democràtica ordida sempre des de baix. Per exemple, i com a memòria inexpugnable, que abans d'aquella dictadura, entre la primera bullanga barcelonina i l'1 d'abril de 1939, la qualitat republicana del periodisme era enorme, les capçaleres cooperativistes eren més que potents i l'esfera social autònoma s'havia fet quotidianitat vivible. Com a detall, que després d'aquella fosca de la dictadura que ho va estroncar gairebé tot i durant la mal anomenada transició, en va sortir també un règim mediàtic –de poder informatiu– i se'n va ofegar un altre d'incipient nascut de les lluites contra el franquisme mentre, des dels marges, la premsa veïnal i obrera entrava en declivi quan provava de resistir els canvis vertiginosos que ja s'albiraven en la comunicació de masses. I, finalment i arribant als vîmets de l'avui, que durant certa solitud de la llarga dècada dels noranta, una nova fornada de persones, projectes i entitats vinculats als moviments socials van agafar, a precari però amb tota la dignitat, aquelles experiències, se'n van reclamar hereus i, com a baula del temps, van decidir continuar el camí traçat. Llaurant la defensa oberta de les continuïtats cooperatives: ni més ni menys que continuar comunicant els principis i esperances de Rochdale. 181 anys després.

De Seattle a la Directa

Vist així, certament, sempre que es rebobina es corre el risc –i alhora el plaer– d'anar molt més enllà d'on no ens pensàvem, de comprendre-ho tot altre cop, de rumiar tot el fet i de repensar tot el que ens caldrà fer encara. Però si estem parlant de 2025, anem-nos-en per un moment fins al 1999. A Seattle. Cimera de l'Organització Mundial del Comerç (OMC). Tot just les primeres passes d'aquell moviment altermundista que qüestionava la globalització neoliberal, de la qual encara paguem avui les funestes conseqüències. En aquelles protestes es va forjar el lema "Be the media" –sigues tu el mitjà–, des de l'esforç compartit per bastir

A poc a poc, el nostre propi quiosc, les nostres prestatgeries, les nostres pantalles, s'han anat omplint de capçaleres, editorials i projectes bastits col·lectivament, que han contribuït decididament, amb un compromís indefugible, a l'autodefensa quotidiana de la llengua catalana.

espais informatius independents i amb el naixement del fenomen digital global d'Indymedia com a epicentre –amb una edició coral barcelonina que va deixar empremta. Aquell context va suposar un punt d'inflexió i un impacte en la comunicació alternativa, crítica i transformadora, que ja existia al nostre país amb projectes embrionaris de democràcia directa vinculats als moviments socials: de *La Burxa* al *Borinot*, de *Massala* al *Contrainfos*. I amb la revista *Illacrua* –tan connectada amb el cooperativisme– com a degana indiscutible d'aquella resistència.

[Alteracions del moment històric, paradoxes del pas del temps i nou embat per al cooperativisme informatiu, avui són les extremes dretes globals les que fan servir aquella mateixa idea de forma perversa, adulterada i tòxica, capgirant-ne sentit i orientació, explotant *fake-news* diàries, introduint conspiracions i accelerant l'era de la manipulació].

Cap d'aquelles experiències –basades en principis cooperatius com l'autogestió, l'assemblea o l'autoorganització– no es van traduir aleshores en fórmules cooperatives, però si en respostes articulades sota els seus principis rectors. Amb el retrovisor, podríem dir que provaven de ser cooperatives abans d'esdevenir-ne i que la filosofia de Rochdale n'impregnava cos, cor i ànima. Contra l'erm, van ser llavors del que vindrien després, esbossos del que estava per venir; bestretes del que havia d'arribar aviat. D'aquest cicle llarg, entrecreuat entre crisis simultànies o consecutives, processos polítics frustrats i auge de l'economia social i solidària en sortiria l'actual mapa cooperatiu de la comunicació. Perquè amb el temps, ara sí, van triar les fórmules jurídiques del cooperativisme –és a dir, van decidir políticament, econòmicament, sobiranament, com volien vertebrar-se i organitzar-se. 25 anys després l'evidència menys innòcua i més rellevant detalla sense embuts que –avui, ara, aquí– les experiències existents més sòlides i reeixides en el camp del periodisme d'investigació i la comunicació democràtica per a la

El digital critic.cat amb la darrera revista monogràfica en paper *Desiguals*.

Portal del digital jornal.cat, el diari de l'economia social i solidària.

transformació social són les mes cooperatives de totes. I això no té res de casual. A més cooperativisme, més democràcia. També informativa. A poc a poc, el nostre propi quiosc, les nostres prestatgeries, les nostres pantalles, s'han anat omplint de capçaleres, editorials i projectes bastits col·lectivament i que han contribuït decididament, amb un compromís indefugible, a l'autodefensa quotidiana de la llengua catalana.

Com a mirall i referència de nosaltres mateixes, i atès que el 2026 complirà vint anys, podríem parlar de la *Directa*, pionera en molt sentits, pal de paller d'experiències prèvies i probablement l'experiència més avançada de periodisme alternatiu als Països Catalans. Una cooperativa sense ànim de lucre integrada per 11 socis de treball, 50 sòcies col·laboradores, 250 socis consumidors, 4.500 subscripcions i més de 100.000 persones usuàries úniques del web i una solvència autogestionària, sense cap dependència, on el 70% dels recursos provenen de la base social. No seria menor recordar que el documental més vist d'enguany a TV3 és *Infiltrats*, nascut del periodisme d'investigació d'aquest mitjà cooperatiu. En paral·lela sintonia amb al creixement de l'economia social catalana, va arribar *Sentit Crític* vindicant les investigacions a fons i alenant el periodisme reposat, d'anàlisi acurada i format multimèdia, amb continguts de qualitat, pòdcasts i edició en paper de treballs especials, com el darrer *Desiguals*. El projecte ja compta avui amb més de 1.500 subscripcions. Arribaria també *Setembre* des d'Osona, nous projectes digitals com *Jornal.cat* o les revistes *Alternatives Econòmiques* i *Opcions*, que posen al centre el pes i potència de les economies crítiques.

Són només alguns noms propis, atès que fora del mapa estricte del periodisme, el prisma cooperatiu també ha irradiat moltes altres activitats de l'àmbit de la comunicació –assessorament, disseny, edició– arribant a tots els sectors culturals –audiovisual, musical, educatiu o de l'esclat fecund de petites editorials. De fet,

D'altra banda, tant en mitjans públics com privats, s'ha escolat també part de la reflexió cooperativa: el darrer debat seriós sobre el model de mitjans públics catalans va pivotar sobre la idea de cogestió, i molts d'ells també s'han amarat de molts valors cooperatius per poder sobreviure.

una radiografia general de l'abast de la cultura cooperativa encara engrandiria més l'abast de tota la feina col·lectiva feta –sales de música, sales de cinema o petites llibreries de proximitat. Caldria sumar-hi, a risc d'oblidar-se'n, les pròpies publicacions del cooperativisme –*Nexe*, *Cooperació Catalana*– o els materials propis que elaboren moltes d'elles: de *L'improcedent* del Col·lectiu Ronda a l'històric butlletí semestral de Coop57. I s'hauria de posar en valor com el fet cooperatiu ha propiciat també una certa revifada de premsa local i comarcal de matriu cooperativa, de *Districte 7* a l'Hospitalet a l'*Infograma* a Santa Coloma, passant pel *Malarras* de Terrassa o l'*Independent* de Gràcia. I més encara. Experiències reeixides de revistes especialitzades com *Sàpiens*. Projectes audiovisuals consolidats com Bat a Bat, coproductora de l'exitosa pel·lícula *Guillem* sobre l'assassinat feixista de Guillem Agulló. O impulsos de gruix, en el camp de les indústries culturals, com la nova aposta d'Abacus Mèdia, que aplega disset mitjans. Per fer justícia, també caldria destacar l'intent majúscul de construir un diari quotidià generalista cooperatiu, en català i per als Països Catalans, que va suposar l'experiència temporal de *La Jornada* –i no va poder ser, però el repte continua allà amb els aprenentatges acumulats.

Cooperativisme per contagi

Però si la revolta més sòlida sempre és per contagi, caldrà afegir –sense autocomplaença ni agosament– que s'ha anat molt més enllà d'allò aparentment visible. Si més no, en un doble àmbit on ha crescut l'àrea d'influència. Comparat amb alguns silencis sistèmics habituals sobre el fet cooperatiu, avui mitjans públics i privats li presten molta més atenció i li donen veu i temps –i té bona premsa. D'altra banda, tant en mitjans públics com privats, s'ha escolat també part de la reflexió cooperativa: el darrer debat seriós sobre el model de mitjans públics catalans va pivotar sobre la idea de cogestió i, en l'àmbit dels mitjans privats que van entrar

Primera portada del desaparegut diari en paper *Jornada*, i darrers exemplars de les revistes *Directa*, *Nexe* i *Opcions*.

en crisi de legitimitat amb la crisi dels 2008, molts d'ells també s'han amarat de molts valors cooperatius –comunitat, base social i solvència econòmica per garantir independència, viabilitat i existència– per poder sobreviure. Em venen al cap *Vilaweb* o *El Diari*. L'empelt dels valors del bé comú, de les propietats col·lectives, de les lògiques democràtiques també ha arribat a algunes redaccions, on s'ha reobert l'etern debat clàssic sobre un tercer pol comunicatiu –el social– que reequilibraria el dilema entre mitjans públics dependents de l'estat i mitjans privats dependents del mercat.

El que ens queda per fer: de reptes contra els miratges

Mirar el got sempre té la pulsio antagònica de veure'l mig ple o mig buit. Sí podem dir que no està pas sec i que, contra tanta sequera democràtica, cada gota compta. Perquè cadascun d'aquests projectes ha estat suat a contratemps, en inicis no professionalitzats, amb trajectòries difícils de llarg recorregut que han traguinat entre el miracle comú i la militància diària. Ben mirat, podríem afirmar que les experiències estan consolidades però són encara escasses –és a dir, que ens mereixem molt més. Com a contrafàctic, només caldria imaginar on seríem –en un lloc pitjor– si totes aquestes experiències no fossin reals. No és balder recordar que l'investigador brasiler Rafael Grohmann situava Catalunya, el 2020, com un dels planters en aquesta mena d'experiències cooperatives al sud d'Europa, nascudes enmig de la pinça brutal entre la concentració mediàtica oligopolística i la salvatge precarització de la professió. Però se'ns gira més feina encara: en la implosió de la societat digital –on pesen més les emocions instantànies que les reflexions sospesades–, els reptes i els riscos de l'ecosistema mediàtic cooperatiu són molts alts. En entorns cada cop més complexos, accelerats i digitals, la hibridació del periodisme cooperatiu –com a alternativa integral– ja és completa:

un mesclat de sobirania informativa, social, econòmica, popular i tecnològica, compromesa radicalment amb les condicions de vida i treball, amb la qualitat democràtica, amb la transferència de coneixement a l'era digital i amb el futur del català. Com sempre, cooperativisme és el què i és el com: quin periodisme, al servei de què, sota quins principis ètics i amb pràctiques professionals horitzontals. Sura doctrina Vinader per a una cultura cooperativa periodística, en una professió tan avesada a l'ego i l'espectacle, que pivota encara en cinc dòlmens: vocació, mètode, consciència crítica i comprensió de la complexitat social, rearmament cultural i equip.

De l'estiu 1993 a l'estiu 2025

Retrospectiva, mirem-nos-ho així, amb la saviesa dels grans rere una vida viscuda a contrapèl. És a dir, equilibrant l'ara i l'ahir, sabent mirar de prop i observar de lluny. De prop, en la comarca de la proximitat, només cal afegir dir que a la tornada de l'estiu, quan rebeu i celebriu aquests 500 números de *Cooperació Catalana*, tindreu ple al rebost cooperatiu informatiu. Vist des de l'estiu del 1993, per prendre el títol de la Carla Simón, no en teníem pas tantes opcions. De molt lluny, mirada imprescindible, caldrà dir que 181 anys després, continuem comunicant, en forma i fons, cooperativisme, democràcia, suport mutu i emancipació per la transformació social. I que encara haurem d'anar molt més lluny –és a dir, cada cop més a prop. Si la norma de la resistència, en aquest país, sempre ha estat l'autoorganització, podem concloure que sí, que tornarem de l'estiu per afrontar els hiverns del món i hi posarem "la *Directa*" amb "sentit crític", aquest mateix "setembre", per guanyar-nos "el jornal" col·lectiu sabent que tenim "opcions" i garantint "alternatives econòmiques". Tot plegat, aquesta madeixa nostra, continua essent la forma més singular i genuïna de "cooperació catalana". Que continua comunicant Rochdale dos segles després, perquè "d'aquest tros de cel en faran cel".

El consum conscient, palanca de transformació al segle XXI

El compromís amb les formes de consum ecològiques i sostenibles, inspirades en el decreixement, ha guanyat capilaritat a l'escalf de projectes de base cooperativa. Així i tot, queda molt per avançar perquè esdevingui una pràctica accessible i compartida per la majoria de la població.

Jordi Rojas

President de Finançament Ètic i Solidari (FETS) i de la cooperativa Opcions, i patró de la Fundació Roca Galès

Sostenibilitat, proximitat i tracte just són la base dels supermercats cooperatius.

En el si de l'economia social i solidària, hi ha una discussió viva sobre si el consum pot ser una palanca de transformació. D'una banda, per la percepció de derrota davant de l'abassegadora potència de les grans corporacions i, de l'altra, per la constatació que, respecte al consum, podem fer-ho d'una altra manera. Fins i tot, algunes veus autoritzades van dient que "el discurs del consum responsable ha fet molt de mal, perquè dona a entendre que, amb la suma de canvis individuals, podrem fer front al canvi climàtic, i això és mentida."

Debat a bat

Certament, el missatge que els canvis individuals poden canviar el món és perillós, ja que pot generar consciències tranquil·les ("jo ja ho faig bé") que no considerin la necessitat de canvis estructurals –que, efectivament, no són fruit de la suma dels canvis individuals– i que oblidin la dimensió col·lectiva i política del que fem.

En consum, però també en gairebé tot a la vida, no podem dependre exclusivament de l'activisme ni deixar-ho tot en mans dels projectes col·lectius. Tot això és condició necessària però no suficient: també cal actitud. I com entenem l'actitud individual? Una és participant en organitzacions que ofereixen béns i serveis, i l'altra, utilitzant les entitats de l'ESS en la resolució de les nostres necessitats: alimentació, energia, telefonia, assegurances... En el primer cas, estàs més a prop de l'activisme, i en el segon cas, més de l'actitud. En ambdós casos, però, estàs contribuint a la construcció de mercat social, la gran alternativa acceptada col·lectivament per afeblir el mercat capitalista i anar ocupant espais que, fins ara, acapara l'empresa mercantil.

Si enfortim el conjunt de l'ESS (majoritàriament cooperativista, però no només) a partir de l'activisme i de l'actitud tindrem més capacitat d'incidència i, per tant, més capacitat per impulsar polítiques que generin canvis estructurals. I és que som al cap del carrer: els grans canvis estructurals i disruptius vindran, fonamentalment, dels canvis legislatius i reglamentaris, sense els quals és molt difícil que els moviments socials i el conjunt de l'ESS tinguin capacitat transformadora.

Per entendre tot plegat i veure què podem fer perquè el consum sigui una veritable palanca de transformació social i econòmica, cal analitzar què ha passat al llarg d'aquests vint-i-cinc anys de segle.

La primera dècada

Si alguna cosa podem afirmar és que el consum conscient, entès com l'elecció informada, reflexiva i responsable de béns i serveis amb criteris de sostenibilitat ambiental, social, ètica i cultural, ha experimentat un creixement significatiu a Catalunya.

A principis d'aquest segle, ja s'observaven signes cap a pràctiques més conscients, però la crisi econòmica del 2008 va marcar un punt

COOPSETÀNIA

d'inflexió, en posar de manifest les desigualtats socials i econòmiques i obrir una reflexió a l'entorn dels patrons de consum. Segons dades de l'INE, la desigualtat de renda a Catalunya va augmentar entre 2008 i 2016, en la ràtio entre el 10% més ric i el 10% més pobre, i va créixer un 50% durant la crisi.

A la dècada del 2010 vam viure un impuls significatiu cap al consum responsable amb l'aprovació de la Llei 22/2010, del 20 de juliol, del Codi de Consum de Catalunya, la qual va introduir el concepte de consum responsable, alhora que va establir un marc jurídic que protegia els drets de consumidores i consumidors i promovia pràctiques sostenibles.

Tot plegat va agafar forma en projectes comunitaris i de petita escala que, influenciats per paradigmes com el decreixement i la filosofia d'"allò petit és bonic", buscaven alternatives al model consumista tradicional. D'acord amb l'estudi *L'Economia Social i Solidària a Barcelona* (Suriñach, R., Fernández, A. 2016), el nombre de grups de consum agroalimentari va quadruplicar-se entre 2007 i 2013, i va passar de 40 a 160 grups, mentre que les escoles lliures es van quintuplicar entre 2005 i 2016.

Aquest esclat d'iniciatives incloïa horts comunitaris, grups de consum

agroecològic, experiències de finances ètiques i projectes d'educació i criança autogestionats. També el Centre de Recerca i Informació en Consum (CRIC), precursor de la cooperativa Opcions, van tenir un paper clau en la difusió del consum conscient.

La segona dècada

A partir de la segona dècada del segle, el consum conscient va deixar de ser marginal per esdevenir una tendència cada vegada més àmplia. Un estudi del 2015 va estimar que el 36,2% dels consumidors a l'Estat espanyol, equivalent a uns 12 milions de persones, incorporaven criteris socials, ambientals i ètics en les seves decisions de compra. A Catalunya, va esperonar-ho l'impacte del moviment del 15M i l'augment de les demandes de transparència i sostenibilitat. Les cooperatives d'energia verda, com Som Energia, van arribar als 50.000 contractes (avui n'ha superat els 86.000), i les iniciatives de finances ètiques van aglutinar més de 200.000 persones a l'Estat espanyol, amb un creixement anual d'entre el 15% i el 20%.

Mentrestant, l'Ajuntament de Barcelona va llançar *l'Estratègia per Promoure el Consum Responsable 2016-2019*, integrada posteriorment

en *l'Estratègia de l'Economia Social i Solidària 2021-2023*, que va promoure el consum de productes locals, ecològics i de temporada, així com l'ús de xarxes d'intercanvi i reutilització. I, en la mateixa línia, la Generalitat de Catalunya va desplegar el projecte Singulars i els Ateneus Cooperatius de la Direcció General d'Economia Social i Solidària i el Cooperativisme, que fomenten la creació de cooperatives i milloren l'oferta de consum conscient del país.

També hi han contribuït els supermercats cooperatius, que busquen ampliar l'abast dels productes ecològics i ètics. Supercoop Manresa, La Feixa a Mataró o l'Artiga a Olot exemplifiquen l'aposta per aquest model alternatiu, que també apliquen La Magrana Vallesana (Granollers) i El Brot (Reus). Igual que la *Park Slope Food Coop* de Brooklyn, amb 16.000 persones sòcies, ha inspirat iniciatives similars a Catalunya, mentre que, a escala local, Landare (Pamplona), que integra 3.600 unitats de consum en una població de 350.000 habitants, té un impacte proporcionalment més gran.

Coopsetània és un dels nodes que promou el mercat social a les comarques de l'Alt Penedès, Anoia, Baix Penedès i Garraf.

Reptes: escala i professionalització

Un dels principals problemes en l'evolució del consum conscient és la qüestió de l'escala. Els petits grups de consum, tot i ser valuosos per fomentar vincles comunitaris, tenen un impacte socioeconòmic limitat. Per exemple, els 160 grups de consum agroecològic que hi havia el

“

No podem dependre exclusivament de l'activisme ni deixar-ho tot en mans dels projectes col·lectius. Tot això és condició necessària però no suficient: també cal actitud.

2013 a Catalunya agrupaven només unes 5.000 famílies, una xifra modesta en una població de més de 7 milions. En canvi, iniciatives de superior escala, com Landare, han revelat que la professionalització i una gestió més estructurada poden ampliar l'abast i la coherència d'aquestes pràctiques.

Un altre repte és la competència amb els canals de venda convencionals. Tot i que el 80,6% dels consumidors i consumidoras prefereixen el petit comerç, les grans superfícies continuen dominant el mercat, amb un 86% de les vendes d'aliments envasats i un 53% dels productes frescos.

I a això cal afegir la manca d'accessibilitat, atès que els productes sostenibles sovint són més cars per a les classes populars i mitjanes, a més de la presència d'una regulació que permet pràctiques de *greenwashing*, on empreses fan afirmacions enganyoses sobre la seva sostenibilitat.

El fet, però, és que el 2025, el consum conscient a Catalunya continua evolucionant, amb un enfocament creixent en la digitalització i l'adaptació als nous reptes globals. El Codi de Consum de Catalunya, que enguany ha celebrat quinze anys, ha estat una fita clau, de la mateixa manera que iniciatives com Opcions són referent pels recursos i eines que faciliten amb vista a practicar el consum conscient en el dia a dia.

També és remarcable l'enfortiment de plataformes com la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XES), que amb el mapa Pam a Pam

ubica tota l'oferta de consum conscient del país; la Confederació de Cooperatives de Catalunya-CoopCat, on s'agrupen les diferents federacions sectorials del cooperativisme (entre elles, Coopscconsum); o la creació de l'AESCAT (Associació Economia Social de Catalunya), la qual ha coproduït la primera Llei d'economia social i solidària de Catalunya, actualment en tràmit parlamentari. Un escenari que ens dona arguments per ser optimistes.

Tanmateix, persisteixen reptes tan importants com superar la fragmentació de les iniciatives, augmentar la seva escala i, si convé, integrar-les en els sistemes econòmics majoritaris sense perdre els valors fundacionals. El futur del consum conscient a Catalunya dependrà, doncs, de la capacitat de les iniciatives per professionalitzar-se, però també de l'impuls de polítiques públiques transformadores i la consciència que prengui una ciutadania cada vegada més compromesa amb la sostenibilitat i la justícia social.

I ara, què?

Si el consum conscient demana un canvi en el model que té a veure amb el decreixement i consumir menys, no podem dir a algú que no té opcions per triar, que ho està fent malament. Hem de treballar perquè les alternatives no mercantilistes siguin accessibles, la qual cosa té més a veure amb la política que amb les possibilitats individuals d'amplis sectors de la població.

Cooperatives com Som Energia tenen la virtut de facilitar un consum satisfactori a les seves usuàries.

Això no vol dir que no hi puguem fer res. Al contrari, en els petits canvis individuals, podem viure experiències de consum satisfactòries. Passar la telefonia a Som Connexió o l'energia a Som Energia ens permet veure que l'atenció i tracte que rebem d'aquestes contrasta amb el que ofereixen les grans companyies.

Arribats aquí, i havent constatat que som minoria i que a una part important de la ciutadania li és difícil practicar un consum conscient, el dilema està servit: estem convertint el consum conscient en una identitat de classe? Som una minoria elitista? Certament, aquest és un perill, no sols en aquest àmbit, també en molts altres, ja que sovint ens veiem immerses en debats aliens a les necessitats i les vides de les classes populars. El caldo de cultiu ideal per a la penetració del populisme i l'extrema dreta.

Per tal que el consum conscient sigui una palanca de transformació, cal fer créixer el mercat social i que les alternatives siguin més accessibles i fàcils d'entendre. Però també que la majoria de les persones vinculades a l'ESS i als moviments socials transformin el seu model de consum i apostin per resoldre les seves necessitats en un nou espai mental i físic. Una obvietat que no està passant.

Cal, per tant, actuar a tres nivells: l'individual, amb activisme i actitud; el col·lectiu, enfortint les alternatives del mercat social; i el polític, sent més forts per tenir més capacitat d'incidència en l'impuls de polítiques públiques transformadores.

“

A partir de la segona dècada d'aquest segle, el consum conscient va deixar de ser marginal per esdevenir una tendència cada vegada més àmplia.

COOPERATIVISME ANTIRACISTA: UNA NECESSITAT URGENT

El cooperativisme pot jugar un paper clau en la contractació de persones en situació irregular.

Luz Helena Ramírez Hache

Sòcia fundadora de l'Associació
Migració Economia Social i Solidària
(MigrESS)

La nova agenda neocolonial, que s'expressa en un increment de les polítiques discriminatòries sobre la població immigrant i un perillós cicle de violència xenòfoba, obliga el cooperativisme a implicar-se en el marc d'una mobilització que protegeixi els drets dels nouvinguts i faci valdre les iniciatives que aquests impulsen en el camp de l'economia social.

Des dels seus orígens, el cooperativisme va abraçar els principis de justícia social i equitat. Ho va fer en una època en què el capitalisme avançava sense miraments, sovint trepitjant la dignitat de les persones. Des d'aquell moment i fins ara, ha cultivat valors que l'han projectat constantment.

El bagatge acumulat de les lluites obreres del segle XIX s'ha enriquit amb les aportacions, qüestionaments i necessitats d'un sector que representa gairebé el 10% de la població mundial i que, a hores d'ara, ocupa més de 280 milions de persones en 3 milions de cooperatives de tots els àmbits econòmics.

La revisió permanent de les pràctiques i l'actualització de l'ideari polític del cooperativisme esdevé una tasca constant, orientada a proporcionar respostes als desafiaments de cada època. I, en aquest sentit, si els darrers anys les pràctiques feministes i ecologistes s'han incorporat al cooperativisme català -i per extensió a l'economia social i solidària-, també l'antiracisme polític es planteja com un eix polític fonamental dins del sector.

Cal recordar que, més enllà d'una opció econòmica o forma jurídica, el cooperativisme pot erigir-se en una alternativa a la voracitat d'un capitalisme sense límits, que aboca el planeta al col·lapse i posa en risc totes les vides que hi habitem. Té, doncs, la capacitat de donar resposta a unes problemàtiques que el capitalisme s'ha mostrat incapaç de resoldre. Entre aquestes, la participació democràtica dels sectors que tenen els drets més vulnerats, entre els quals les persones immigrants.

Capitalisme, neocolonialisme i racisme: una triada vigent

Com a expressió contemporània del colonialisme, el neocolonialisme es configura com una estructura política, econòmica i cultural que ha trobat la seva justificació i perpetuació en ideologies racistes, les quals han catalogat les poblacions no blanques com a inferiors. En l'actualitat, aquesta preeminència no es manifesta tant en fonaments biològics com culturals i religiosos, sota la premissa que la cultura occidental és la més evolucionada i destinada a "civilitzar" els territoris no occidentals.

Ha estat a força d'exploitar els recursos i la mà d'obra d'aquests territoris que el capitalisme perpetuat les desigualtats racials. No sols ha generat un exèrcit de reserva de persones immigrants sense drets -les quals serveixen per abaratir salaris mitjançant el xantatge-; també les ha emprat com a boc expiatori per confrontar-les amb els sectors ja vulnerables de la societat local.

Aquesta tríada es tradueix en noves estructures racials i desigualtats econòmiques amb arrels a l'època colonial. Només cal analitzar les polítiques migratòries imposades pels països enriquits a les perifèries, les quals es refereixen als individus dels països empobrits com a 'migrants', amb la càrrega política que això suposa, mentre que, per a la resta de persones, utilitzen termes com "expatriats" ("expat" n'és un acrònim) o "ciutadans del món".

Són milers i milers les persones forçades a deixar els seus territoris a causa dels conflictes bèl·lics, la misèria, la devastació del seu entorn i de les seves economies locals. Altres, en canvi, marxen enlluernades per un paradigma d'èxit i progrés difós àmpliament pels mitjans de comunicació i per una ideologia que fonamenta la realització personal en el consum i el model de vida occidental.

En la majoria dels processos migratoris, doncs, la voluntarietat és escassa, i si algú posseeix aquesta llibertat són els empresaris, per a qui els governs elaboren normatives migratòries que s'ajusten als seus interessos en el mercat laboral: precisament l'àmbit que, des d'una perspectiva utilitarista, mou les persones immigrades.

Doncs bé, en un període de contracció econòmica i augment dels discursos antidrets -que no només provenen de l'extrema dreta, sinó que abasten tot l'espectre polític-, el control fronterer esdevé un dels mercats més significatius. En particular per a les empreses del sector militar, de la construcció, aerolínies o tecnològiques, que amb el negoci que fan, contribueixen a criminalitzar un col·lectiu ja prou deshumanitzat pel racisme i la islamofòbia creixents.

Fronteres que segellen la impunitat

Amb la desfeta del Mur de Berlín el 1989 i la constitució de la Unió Europea el 1993, la noció de murs divisoris entre nacions semblava haver quedat obsoleta. Però, lluny d'aquesta premissa, les fronteres físiques no han deixat de créixer des de 2014: s'ha registrat un increment de 314 a 2.000 quilòmetres que va de Grècia i els Balcans (Macedònia del Nord, Sèrbia, Bòsnia) fins a Hongria, sota la vigilància de dispositius com Frontex (Agència Europea

L'encariment de l'habitatge s'acarnissa especialment sobre la immigració i altres col·lectius vulnerables.

de la Guàrdia de Fronteres i Costes), un cos militaritzat que, des de la seva creació, el 2019, ha augmentat els seus efectius de 70 a 10.000 agents.

Així és com la primacia de la seguretat ha eclipsat els drets humans en la totalitat de les fronteres de l'Europa fortaleesa, absorbint recursos que s'haurien de dedicar a millorar les condicions de vida de tots els contribuents, incloent-hi, per descomptat, les persones migrants que resideixen al continent. Aquesta tendència, que s'ha aguditzat amb l'augment de la despesa militar destinada a l'OTAN, no sols s'ha materialitzat en fronteres externes; també ho ha fet a l'interior d'Europa a través de polítiques antiimmigració, de les quals l'Estat espanyol és un laboratori i un dels principals impulsors.

Mostra d'això és el PEMA (Pacte Europeu de Migració i Asil), aprovat a la Unió Europea sota la presidència espanyola el 2024, el qual ha eliminat de facto el dret d'asil amb mesures que contradueixen els pactes internacionals relacionats amb aquesta matèria: deportació "en calent" (és a dir, la deportació immediata sense haver estudiat cas per cas les sol·licituds), eliminació del dret d'auxili a les embarcacions en alta mar, enjudicialització d'entitats que fan tasques d'auxili o inhibició de protegir els menors que migren sense referent adult.

És la deshumanització de les persones immigrants i el racisme inherent el que justifica aquestes mesures, les quals ja han segat, segons l'OIM (Organització Internacional per a les Migracions), més de 28.000 vides des de 2014, fent de la Mediterrània la frontera més letal del món, tot i que a Europa només hi arriba un 15% de la migració global.

Les polítiques de control migratori, doncs, revelen la perversitat de l'estructura econòmica mundial, ja que la seva direcció i el seu subjecte són inequívocament les persones procedents dels països empobrits. Un col·lectiu que, si bé és fonamental per a la reproducció de l'actual sistema econòmic, el capitalisme els vol sense drets i sotmès a aquella por que evita reivindicar-los.

Una alternativa en construcció

Davant d'aquesta realitat, el cooperativisme s'ha configurat com a essencial en la lluita contra el feixisme i qualsevol forma d'autoritarisme, demostrant la capacitat resilient per refer-se i superar les adversitats. De tota manera, la severitat de les violències racistes actuals fa que avui, més que mai, hagi de traçar noves aliances i consolidar les existents, tant amb els moviments antiracistes com amb la resta de moviments que combaten la precarietat i defensen els drets humans.

Igual que, en aquesta perspectiva, ha de desplegar pràctiques que facilitin la contractació de persones en situació irregular per tal que accedeixin a drets que els són negats pel seu origen; així com enfortir el teixit econòmic antiracista amb iniciatives de persones migrades i racialitzades. Uns objectius que, a partir del debat i la revisió interna del sector, ha d'incorporar una perspectiva antiracista que posi al centre una estratègia política comuna.

En aquest trajecte ja veiem alguns fruits, com ara l'aparició d'iniciatives liderades per persones migrades i racialitzades, a través de les quals s'ha creat el Cercle de Migracions i Economia Solidària Antiracista de Coòpolis-Ateneu Cooperatiu de Barcelona, o la participació d'aquestes en Comunalitats d'arreu, la Comissió Antiracista de la XES o l'eix de Diversitat i Interseccionalitat de la FCTC.

També algunes cooperatives han començat a revisar la manca de diversitat de les seves pròpies estructures i pràctiques, així com la dificultat que tenen les persones d'origen divers per formar-ne part. Quan aquestes propostes, que necessiten estendre's i aprofundir-se, s'implementen de forma correcta, s'observa l'aportació que les persones d'origen divers fan a l'economia local, així com la necessitat d'avançar en els processos de regularització administrativa, com així reclama la campanya "Regularización Ya". Però no només: també la necessitat d'aplicar mesures que facilitin la contractació d'aquest col·lectiu, impulsar xarxes d'intercooperació amb un ADN antiracista o obrir espais polítics d'incidència (per exemple, a la XES o a la FCTC).

Antídots contra la reacció racista

L'augment del racisme arreu del món, i també a Catalunya -on el vincle racista entre migració i delinqüència, així com el debat identitari des d'una mirada essencialista, fan créixer propostes nacionalistes de dretes-, exigeix una oposició política de tots els sectors democràtics, però també i sobretot l'enfortiment de xarxes de suport i la construcció urgent de propostes econòmiques antiracistes que eixamplin la base social d'una economia transformadora.

Ja vivim greus manifestacions de violència racista: des de la deshumanització dels menors que migren sense referent adult (als qui es cosifica amb l'adjectiu "mena") i el mercadeig dels seus drets, fins a la violència directa, com vam poder veure amb l'incendi de la mesquita a Piera i l'atemptat contra un centre d'acollida de menors al mateix municipi. Una deriva racista que també s'ha donat en el terreny polític, quan en la seva darrera conferència, Junts va aprovar l'impuls de mesures per dificultar l'empa-

TOP MANTA

La lluita dels venedors ambulants va donar peu a la marca de roba solidària Top Manta.

dronament de persones migrades, establint una relació directa entre delinqüència i reincidència amb la migració. Ja no es tracta d'incidents aïllats ni de radicals d'extrema dreta; parlem d'una violència articulada i que es nodreix d'anys de discursos antiimmigració intencionats, amb sectors socials clarament beneficiats.

Revertir aquesta situació exigeix tota la mobilització social i una resposta col·lectiva perquè, si no, episodis com la ràtzia de persones immigrants de Torre Pacheco (Múrcia), es continuaran presentant, i la proposta que avui sembla de bojos -la deportació massiva de vuit milions de persones, imitant discursos com els de Donald Trump- no estarà lluny de fer-se realitat.

És urgent, doncs, continuar construint un cooperativisme de base i de pràctica antiracista, que inclogui iniciatives com els debats públics organitzats per la Fundació Roca Galès, el novembre de 2024, o el maig passat en el marc de la Fira Literal, així com manifestos i documents que aporten elements de debat i propostes en aquesta direcció.

Al feixisme se'l confronta amb avenç de drets i amb democràcia; i això ho sap de sobres el cooperativisme, el qual ha de ser conscient que la incorporació d'una perspectiva i pràctica antiracista no sols és una qüestió de coherència amb els seus principis, sinó una tasca que s'ha fet inajornable en els temps que corren.

Assegurem compromís

Descobreix les assegurances ètiques i solidàries

Amb Arc Cooperativa pots fer un consum responsable
tot impulsant el mercat social

www.arc.coop

AUTOORGANITZACIÓ COOPERATIVA DE COMUNITATS DIVERSES O MINORITZADES

Marie Faye

Sòcia de Diomcoop sccl i patrona
de la Fundació Roca Galès

L'entorn de la migració és ple de reptes i dificultats que fa que, des de sempre, aquestes comunitats s'hagin refugiat en l'autodeterminació i en l'organització col·lectiva.

Top Manta és la marca social i solidària de la Cooperativa Popular de Vendedores Ambulantes de Barcelona, Sccl

Als darrers anys hem assistit a un canvi gradual però necessari en les formes d'autoorganització de les entitats i/o grups de comunitats diverses o minoritzades en l'àmbit del tercer sector a Catalunya, particularment en la xarxa de l'economia social i solidària. Darrerament també hi ha hagut debats i taules de reflexió per incorporar aquestes noves visions i practiques dins del sector, com ho va ser el comitè sobre comunitats minoritzades en l'economia social i solidària i el cooperativisme (grup ECOS), la Comissió de treball de l'Eix Interseccionalitat i Diversitat (FCTC), les taules de debat sobre cooperativisme i antifeixisme (Fundació Roca Galès), i altres.

L'entorn en si de la migració és ple de reptes i dificultats que fa que, des de sempre, aquestes comunitats s'hagin refugiat en l'autodeterminació i en l'organització col·lectiva. Però aquestes reagrupacions tenien en la seva majoria el camí o els codis de l'associacionisme o de trobades col·lectives per països o territoris, com ara les agrupacions culturals o religioses. Una de les formes més practicades eren les comunitats autofinançades, més denominades CAF. Es tracta de comunitats de gestió i de solidaritat liderades, en general, per dones.

Malgrat que aquestes formes continuen sent vigents i es mantenen, recentment les persones de minories migrants s'atreveixen a explorar noves fórmules per finançar projectes que cobreixin les seves necessitats legals, econòmiques i socials sense necessitat de dependre tant d'institucions externes.

En la línia d'aquestes noves tendències, prenen força les cooperatives i les empreses d'inserció gestionades i/o liderades per persones originàries d'aquests col·lectius.

Servei de càterin Abarka Sccl, cooperativa d'iniciativa social de persones migrants i/o racialitzades, autoorganitzades per resoldre problemes derivats del racisme en l'àmbit laboral i social.

En el cas de la regularització, les empreses clàssiques moltes vegades no tenen la paciència d'esperar els temps dels tràmits d'estrangeria per incorporar la treballadora o el treballador a la plantilla.

UNA NOVA TENDÈNCIA: LES COOPERATIVES

Les premisses de l'entrada en el cooperativisme de col·lectius com els "manters" i de persones en risc d'exclusió social en general de diferents orígens i índole es remunta al 2015. El moviment social pren més amplitud el 2017 i permet la creació gradual de diversos projectes liderats per col·lectius vulnerables en sectors com les cures, el tèxtil, la logística, el digital, la gestoria legal i laboral... En canvi, les empreses d'inserció estan formades encara majoritàriament per una estructura de persones autòctones i de treballadors en situació d'exclusió social majoritàriament d'origen migrant.

Al principi, aquestes entitats es creaven sobre les bases i valors de les ja existents, però es van adonar que havien de preservar els valors fonamentals, però redefinir-ne les pràctiques per adaptar-les a les seves realitats.

De manera que els projectes van evolucionar amb l'aprenentatge diari sota unes estructures i normes legals desfavorables i limitadores. Una d'aquestes estructures és el mur que construeix la Llei d'estrangeria al voltant d'aquestes persones. Regularitzar a través del règim d'autònoms o del règim general de la Seguretat Social és un camí farcit de dificultats i lentitud administrativa en els tràmits i, de vegades, constitueix un fre important per a la formalització d'aquestes entitats, que no rebien prou suport institucional ni assessorament legal.

Gestionar projectes propis exigeix molt i està subjecte a molta pressió, sobretot en la part de gestió. Constitueix un desafiament permanent per a les persones que venen, en general, d'un sistema laboral més rutinari i no tan regulat (treball propi al carrer o treballs precaritzats al mercat tradicional que suposen moltes hores de treball, la majoria mal pagats).

Per respondre adequadament a les necessitats d'ocupació, formació i regularització d'aquests col·lectius, calia adaptar tant les activitats com les actuacions per tal d'obtenir resultats importants i duradors. Per aconseguir-ho, s'havia de destacar a través d'una evolució, d'una estratègia diferent en l'àmbit institucional, però també de gestió organitzativa i de participació comunitària.

Equip de Diomcoop Sccl, cooperativa d'iniciativa social per donar resposta, de manera sostenible i duradora, a les necessitats d'inclusió social i laboral de persones immigrants en situació de vulnerabilitat.

NOVES ESTRATÈGIES

Aquestes noves pràctiques es van vestir de manera diferent: amb la conscienciació comunitària i col·lectiva (Top Manta, Mujeres Pa'lante, Unió Segones Oportunitats, Creadoness...), la diversificació d'activitats econòmiques (Diomcoop...), mediambientals i d'habitatge (Alencoop), d'activitats culturals (La Tregua, Periferias Cimarronas...), amb suport administratiu i de constitució (Cercle de Migracions, Col·lectiva't...), d'activisme a través de la gastronomia (Abarka), etc.

Es va apostar per cuidar les persones en el seu desenvolupament personal, social i laboral ("eina i feina per a la comunitat"). Es van incloure itineraris personalitzats que, en general, no es tenen en compte al mercat laboral més general, incorporant tant les especificitats no normatives com les vivències personals. En el cas de la regularització, per exemple, les empreses clàssiques moltes vegades no tenen la paciència d'esperar els temps dels tràmits d'estrangeria per incorporar la treballadora o el treballador a la plantilla. En canvi, aquestes noves entitats sí que tenen en compte *de facto* aquests temps i aquesta burocràcia.

El conjunt de mecanismes que es fan servir en aquests casos incorpora la millora competencial i mercadològica de les entitats a fi d'empoderar les persones sòcies i treballadores perquè puguin participar de la governança i preservar la missió col·lectiva.

La construcció d'aquests projectes es fa a través d'una execució estratègica personalitzada segons els llocs i les competències. Una de les fórmules utilitzades és crear llocs de treball adaptats a les competències de les persones, en comptes que les incorporacions es facin sobre uns llocs de treball ja existents. També es prioritza molt la formació contínua en sectors clau de gestió per poder comprendre i portar a llarg termini l'estructura administrativa i la gestió laboral, una condició *sine qua non* per adquirir una independència i una autonomia reals.

D'altra banda, mitjançant tallers, la promoció de xarxes comunitàries, xerrades, etc., i incidint políticament i socialment en el territori, s'aconsegueix agrupar les comunitats en la consecució d'uns objectius comuns, que són sobretot la regularització i la dignificació del treball de la gent d'aquests col·lectius vulnerabilitzats i la sensibilització de la ciutadania cap als fenòmens migratoris des de perspectives transversals i realistes.

I LA RESTA DE NECESSITATS...

Però no sols s'ha de regularitzar o inserir laboralment els membres d'aquests col·lectius, també s'han d'atendre altres necessitats bàsiques com són l'acompanyament en els tràmits d'estrangeria, la cerca de cursos i formacions específiques i trobar un habitatge, tot això mentre es manté l'activitat institucional i econòmica.

Els projectes es reestructuren societàriament per fomentar una participació més efectiva, ja que es necessita una implicació més profunda que vagi més enllà de la vessant estrictament laboral si es volen fer projectes viables, una aposta entorpida pel cansament personal, difícil de revertir, que provoca la càrrega migratòria. Però, si aquesta implicació no existeix, llavors no hi haurà autonomia i aquestes entitats acabaran adoptant les mateixes fórmules ja conegudes.

Es va apostar per cuidar les persones en el seu desenvolupament personal, social i laboral, incloent-hi itineraris personalitzats que, en general, no es tenen en compte al mercat laboral general.

ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA

En aquests projectes, el compromís és determinant per mantenir plantilles i llaurar noves oportunitats per tal de fer noves incorporacions i així generar un impacte sòlid i durador.

Aquestes noves pràctiques podrien fer perdre competitivitat en un mercat capitalista, tenint present els recursos que es destinen a la formació i a l'acompanyament, però incorporades en les iniciatives de l'ESS estan sent positives i donen resultats inesperats com productes d'una certa qualitat.

Un altre repte important que han d'afrontar aquests projectes és accedir als models de recaptació de fons tradicionals per culpa de la documentació i els temps de resolució que exigeixen, cosa que de moment s'intenta pal·liar amb micromecenatge o creant productes solidaris tangibles de ràpida comercialització. Aquest enfocament permet a consumidors i consumidoras contribuir d'una manera més directa a les causes socials tenint en compte l'impacte i les repercussions d'aquesta aportació.

Malgrat que es tracta d'una lluita constant per estabilitzar i fer viables aquestes entitats, ja estan demostrant que es pot arriscar i apostar per aquests col·lectius, els quals desmenteixen tots els estereotips i demostren unes competències sorprenents i una gran valentia.

QUI COMPTA? RECONÈIXER L'ECONOMIA REPRODUCTIVA

ECONOMISTAS SIN FRONTERAS

A Catalunya, la bretxa salarial entre homes i dones arriba a gairebé el 20% de mitjana.

D'acord amb els principis de l'economia capitalista, les dones continuen desplaçades a tasques domèstiques i de les cures. Unes activitats per a les quals el feminisme no sols demana el suport públic perquè deixin d'estar invisibilitzades i reservades a elles; també en reclamen el valor com a sostenidores d'una vida que ha de ser sostenible i igualitària.

Carme Porta i Abad

Militant feminista, responsable de comunicació de Fundació SURT

“El llarg divendres”. Així van qualificar molts homes la vaga que les dones islandeses van fer el 24 d'octubre de 1975. Aquesta vaga, que van seguir un 90% d'islandeses, pretenia denunciar les bretxes de gènere en l'àmbit laboral i social i visualitzar el treball de les dones: el treball invisible.

Des d'aquell esdeveniment, s'han fet avenços importants en polítiques d'igualtat i, de fet, Islàndia és dels països on es diu que les dones troben una societat i una legislació més avançada del món. Però, no obstant això, cinquanta anys després, les cures continuen lligades al gènere i a l'espai privat.

Aquesta diferència sexual es manifesta en cada acte, fet que situa els homes i les dones en una posició diferent davant el món, de la mateixa manera que les normes socials, els límits i l'exercici de la llibertat també són diferents. I això es dona perquè el món es desenvolupa a partir de principis aparentment universals: home, blanc, adult, heterosexual, propietari. Estem parlant, doncs, de

ARXIU

L'economia feminista malda per treure les dones del seu rol com a simples proveïdores de serveis d'assistència.

jerarquia social segons el gènere, la classe, l'ètnia, l'edat i la propietat. Una jerarquia que també es reproduïx en el mercat laboral, en la mesura que l'àmbit productiu, com a social i valorable econòmicament, s'avantposa a l'àmbit reproductiu, que no és valorable ni visible socialment, la qual cosa estableix una frontera molt clara entre rols socials establerts i un clar binomi entre allò públic i allò privat.

El concepte de treball

En general, el treball domèstic –i el de les cures, per descomptat– ha suposat per a les dones una renúncia a la vida social i professional, moltes vegades de forma voluntària. Unes renúncies que, encara avui, no tenen valor personal ni es quantifiquen econòmicament, i contra les quals lluita el feminisme de segona onada, per al qual les dones han de tenir una feina en el mercat laboral i que aquesta sigui en les mateixes condicions que els homes.

Fa anys això semblava reconduir-se, una vegada l'accés al mercat de treball formal es va anar normalitzant. Però amb tot i això, la bretxa salarial encara no s'ha tancat. Actualment, a Catalunya, aquesta bretxa entre homes i dones arriba a gairebé el 20% de mitjana, i no sols això: augmenta segons el nivell d'estudis, el tipus de contracte, l'edat –per a les dones més grans de 55 anys s'eixampla fins a un 32%– o en les mateixes pensions de jubilació, que s'eleven entorn del 38%.

Segons la filòsofa Silvia Federici, aquest paper de les dones com a mestresses de casa a temps complet no és més que una construcció recent del capitalisme. “Es tracta d'un complex procediment d'enginyeria social que, ara fa poques dècades, va treure les dones (sobretot les mares) de les fàbriques per tal que els obrers masculins augmentessin substancialment els salaris; tot amb l'objectiu que elles passessin temps suficient per esdevenir mestresses de casa ‘no treballadores’”.

Federici apunta que aquest procediment “va instituir formes d'educació popular per ensenyar a les obreres industrials les habilitats i els coneixements necessaris per al treball domèstic”. Una divisió, afegeix, que, per una part, produïa beneficis econòmics en l'àmbit productiu, i per l'altra, nova mà d'obra en l'àmbit reproductiu.

Els treballs de cura en l'àmbit familiar

Així és com els treballs de cura s'han delegat en exclusiva a les dones en l'àmbit privat, igual que la discriminació derivada del mercat laboral continua sent prou evident en el terreny econòmic. De manera, doncs, que l'anomenada doble jornada –o doble presència– de les dones fa que aquestes suportin una alta càrrega de treball. Així ho corroboren diversos estudis, segons els quals el temps dedicat a les cures està clarament travessat per la divisió sexual del treball: el 77,4% de les dones i el 59,1% dels homes dediquen el seu temps a tasques domèstiques i de cura. La diferència, doncs, és prou clara.

Enfront d'això, el feminisme treballa perquè aquesta realitat sigui recollida i es visualitzi en tota l'economia, no només en l'economia mercantil, alhora que aporta solucions per erradicar-la. És el cas de l'economista neozelandesa Marilyn Waring, que en el seu llibre *If Women Counted*, considerat un text fundacional, proposa com a alternativa que els comptes dels estats incloguin els treballs no remunerats de les dones i la sostenibilitat del medi natural. Així ho van fer les Nacions Unides per reformar la metodologia del PIB, i també Catalunya, que el 2001 va desenvolupar el compte satèl·lit de la producció domèstica per impulsar un nou disseny de mesura del PIB català.

Amb aquesta proposta, l'economia feminista advoca per una concepció social del treball domèstic i de cures i, per tant, per un

Segons Silvia Federici, el paper de les dones com a mestresses de casa a temps complet no és més que una construcció recent del capitalisme.

canvi de valors que permeti a les dones la seva plena participació social, familiar i laboral, per evitar que esdevinguin merament proveïdores de serveis d'assistència, a més de reivindicar que el seu treball no remunerat contribueix al desenvolupament econòmic i el benestar de la societat.

El valor de les cures i la reproducció social

En la mateixa línia, la també filòsofa Nancy Fraser proposa tres principis per avançar cap a la justícia social: redistribució, reconeixement i representació. La redistribució com a “remei de la injustícia i la reestructuració econòmica d'algun tipus”; el reconeixement com “la solució de la injustícia en el canvi cultural i simbòlic” i, finalment, la representació, entesa com la presència de les dones en tots els nivells de representació a fi de “trencar la segregació vertical i horitzontal”.

Encara avui, però, les dones hem d'assumir, gairebé en exclusiva, el rol de cuidadores, la responsabilitat de la cura i la socialització de les persones, petites, grans i dependents. Hi dediquem molt més temps que els homes i hi aboquem, també, molta més energia emocional, acceptant la idea que és una tasca imprescindible per al sosteniment de la vida. I això, alhora que la precarietat i la pobresa s'acarnissa sobre nosaltres, en particular sobre col·lectius tan vulnerables com les famílies monoparentals femenines i les dones migrades.

En termes econòmics, un estudi de l'Observatori Dona i Empresa, dependent de la Cambra de Comerç de Barcelona, calcula que l'impacte dels treballs de cures informals a les persones grans és de 10.105 milions d'euros, l'equivalent al 4,1% del PIB català, i que, en un 66%, aquestes tasques recauen a les dones. El mateix informe també destaca que, “a causa de la diferència en la dedicació mitjana d'hores (les dones dediquen 6 hores més a la setmana que els homes), la presència femenina en les cures augmenta fins al 69% del total d'hores destinades”. Això significa que les dones fan 102 de les 148 milions d'hores de cures totals a l'any.

A tot plegat, cal recordar que les persones a l'atur es consideren població inactiva, un sector que a Catalunya representa actualment el 56,69%. Així ho indica fonts d'Eurostat 4, que s'adverteix com, a l'Estat espanyol, “les responsabilitats de cura o altres aspectes familiars són els motius més reportats per part de les dones per no treballar en el mercat laboral”. En canvi, aprecia que “és pràcticament inexistent el nombre d'homes que no treballa per aquestes raons”.

Un altre estudi que ho posa de manifest és el publicat per Intermón-Oxfam, segons el qual les cures acaben esdevenint una extensió del mercat laboral en l'àmbit privat. Concretament, l'oenagè xifra que, de les 565.000 persones que treballen en aquest sector a l'Estat Espanyol, el 87% són dones i el 32% treballa en la informalitat. Val a dir que, en els darrers vint anys i a mesura que la incorporació de les dones al mercat de treball ha augmentat, la tasca de cures ha tendit a transnacionalitzar-se, fins al punt que la majoria de les persones que s'hi dediquen laboralment són

Les mobilitzacions del 8-M han situat les cures al centre de les necessitats humanes.

d'origen migrant –el 69% tenen nacionalitat estrangera o doble nacionalitat–, les quals cobreixen les necessitats de la població autòctona en aquest àmbit.

El sector de cures, per tant, està altament feminitzat i, també, altament precaritzat, atès que en molts casos es paga el salari mínim interprofessional (SMI) en brut i en dotze pagues. Un nivell d'informalitat i de manca de drets laborals als quals cal afegir l'impacte físic i emocional que suporten.

Cap a la socialització de les cures

A Catalunya, com a societat de l'anomenat Primer Món –i l'estrany privilegi d'un quart món que va en augment–, hem externalitzat les cures. Les polítiques socials no han avançat prou en els recursos públics, ni tampoc les polítiques d'igualtat són suficients per superar les desigualtats.

L'alt abandonament del mercat de treball a què es veuen empeses les dones per dedicar-se a les cures, la manca d'instruments per a la conciliació, la poca consciència de la corresponsabilitat o l'externalització de les cures són alguns dels aspectes que ens obliguen a recuperar les xarxes de suport, però també a reclamar serveis públics pròxims i de qualitat. I és que, al capdavant, sostenir la vida és posar les cures al centre i fer-les un dret social i una obligació compartida.

La politòloga Joan C. Toronto ho aborda com a part de la construcció de la democràcia: “Si no s'afronta la qüestió de ‘qui cuida’, la classe política interpreta erròniament els ciutadans, sobrevalorant la seva vida com a treballadors i devaluant-los com a persones involucrades en relacions de cura”. Per aquest motiu insta els diferents actors a compartir les cures tant en l'àmbit privat com públic, dignificant-les i donant-los el valor real que tenen, que és imprescindible en una societat democràtica.

L'article començava l'any 1975 amb la vaga de dones islandeses, el mateix any que Ernest Callenbach va escriure *Ecotopia*, una novel·la de culte que explica com es desenvolupa una societat on el respecte a la natura i a les persones estan en el centre de la vida. Cinquanta anys després que es publicàs la novel·la, aquesta societat, sostenible i igualitària, continua sent una ficció llunyana.

DEL COOPERATIVISME DE CONSUM AL COOPERATIVISME ENERGÈTIC: UNA EVOLUCIÓ NECESSÀRIA

Ramon Roig Solé

Membre fundador de Balenyà Sostenible,
Comunitat Energètica de Consum Compartit,
i patró de la Fundació Roca Galès

Canvi de paradigma o “més del mateix”?
Pot semblar agosarat, però estem en una oportunitat històrica per transformar el sector energètic dels pròxims anys. Podem passar d'un model oligopolístic, dominat per menys empreses que dits té una mà, a un model altament participat per la societat.

La Comissió Europea va aprovar l'any 2018 la Directiva UE 2018/2001, que donava lloc a la creació de comunitats energètiques locals arreu d'Europa. Una legislació intrèpida, que només ha estat possible gràcies a la major distància entre el poder legislatiu i les grans empreses que dominen el sector energètic en cada estat membre. Certament, es fa difícil pensar que, des del parlament espanyol, s'hagués pogut crear aquesta nova figura en un context absolutament abusiu i immoral de portes giratòries entre el món polític i els consells d'administració de les grans companyies energètiques.

Quan un llegeix la definició que fa la Comissió Europea de les comunitats energètiques locals, pensa en economia social i, per ser més concrets, en cooperatives de consum (o associacions, si es vol optar per una forma jurídica més àgil en la seva creació). I es fa difícil encabir-hi altres formes jurídiques més pròpies del món capitalista perquè, senzillament, obliguen a recargolar fins a l'extrem la redacció dels estatuts i dels reglaments de règim intern per arribar a fer allò que, en el cas d'una cooperativa de consum, ve de sèrie, com són la participació oberta i voluntària, i que el control està en mans dels seus socis.

Estem, per tant, davant l'oportunitat de transformar el sector energètic i ser protagonistes actius com a societat de la transició energètica. I aquesta oportunitat s'ha generat arran de l'aprovació de la directiva europea, però també dels diferents canvis tecnològics: hem passat de les nuclears i les centrals de cicle combinat –o dels pantans, pel que fa a l'energia hidràulica–, a instal·lacions fotovoltaïques que qualsevol de nosaltres pot instal·lar-se a la teulada de casa, o a uns molins de vent que col·lectivament podem finançar, i que ens pot permetre ser quasi autosuficients.

I això cal aprofitar-ho, i més en un context d'emergència climàtica, on la necessitat de reduir la dependència respecte als combustibles fòssils i la demanda d'una democratització dels recursos, són motius suficients per fer emergir nous models d'organització col·lectiva; entre ells, les comunitats energètiques, les quals prenen el relleu als històrics models de cooperativisme de consum per esdevenir agents clau de la transició energètica i la transformació social.

UN MODEL DIFERENT ÉS POSSIBLE

Els capitalistes més recalitrants solen argumentar que l'economia social no pot assumir els reptes vinculats a la transició energètica, ja que necessitarà grans volums de finançament; com si qui pagués el cost de la transició energètica fossin els accionistes d'Endesa, Iberdrola, Naturgy i Repsol. No: els qui sempre assumim el cost som el conjunt de la societat; les corporacions empresarials únicament fan de finançadores a canvi de sucults beneficis. Així va passar fa cent anys, quan no van esmerçar esforços invertint en l'electrificació d'uns municipis perquè el retorn de la inversió que feien seria baix i a llarg termini.

Això va provocar que, a diferents punts de la geografia espanyola, la ciutadania tingués la necessitat d'organitzar-se. S'havia adonat que, en cas contrari, quedaria fora del sistema d'electrificació i condemnaria el seu municipi a no progressar.

Un exemple és Crevillent. En aquest municipi d'Alacant, el gener de 1925 els veïns van crear la Cooperativa Eléctrica San Francisco de Asís, empresa matriu del que avui conforma el Grup Enercoop, un dels grups cooperatius que més aposta per la transició energètica. Avui Crevillent, que havia quedat fora del mapa de les grans companyies elèctriques, gaudeix d'una solució de proximitat gestionada per l'economia social, la qual pot donar resposta a altres grans reptes.

COMUNITATS PER TRANSFORMAR EL MODEL

Les comunitats energètiques renovables estan definides per la Directiva Europea com a entitats jurídiques basades en la participació oberta i voluntària, autònomes i efectivament controlades per les persones sòcies o membres que es troben a les proximitats dels projectes d'energies renovables. La mateixa directiva assenyalava que són propietat de les entitats jurídiques esmentades i que les sòcies o membres són persones físiques, pimes o administracions locals, la finalitat de les quals és proporcionar beneficis ambientals, econòmics i socials als membres o a les zones locals on operen, en lloc de beneficis financers.

Sens dubte, la lectura d'aquesta definició ens evoca a pensar en projectes de l'economia social, mentre deixa fora els models

propis del món capitalista, on el control està basat en la proporció de capital, la participació no acostuma a ser oberta ni voluntària i l'objectiu bàsic és la maximització del benefici econòmic per davant dels beneficis ambientals i socials.

En aquest marc, les comunitats energètiques poden ser una eina per apropar l'energia a la societat i fer una transició energètica cap a un model més assenyat, basat en les necessitats de la gent i no en el lucre (per no dir en l'espòli) d'uns quants, com passa actualment.

EL COOPERATIVISME ENERGÈTIC, UN ACTOR EN ALÇA

En els darrers anys, Europa ha esdevingut un laboratori constant per a les comunitats energètiques. Han sorgit milers d'experiències, especialment als països del nord i centre del continent (Alemanya, Dinamarca, Bèlgica, Països Baixos), amb projectes que van des de petites instal·lacions d'autoconsum fins a grans parcs eòlics comunitaris.

A Alemanya, l'organització en cooperatives energètiques (Energiegenossenschaften) ha tingut un impacte significatiu tant a escala energètica com social, especialment dins del context de la transició energètica alemanya, coneguda com Energiewende.

Són més d'un miler de cooperatives energètiques actives i més de dues-centes mil les ciutadanes i ciutadans alemanys que participen activament com a membres d'aquestes cooperatives. Segons dades de l'Agència Alemanya d'Energia (DNA), entre els anys 2010 i 2020, més del 40% de la capacitat instal·lada d'energies renovables –sobretot solar i eòlica– és propietat de persones, cooperatives i agricultors (no grans empreses).

Balenyà Sostenible desplega actuacions en el camp del consum elèctric, tèrmic i la mobilitat.

A Catalunya i l'Estat espanyol, el moviment va agafant embranzida, malgrat les dificultats reguladores i legals. Cooperatives com Som Energia i una pila de comunitats energètiques locals repartides arreu de la geografia, estan fent possible l'entrada de la societat en la producció i gestió col·lectiva d'energia renovable. També Osona Energia i Som Comunitats juguen un paper destacat en aquest procés d'empoderament social, donant suport a projectes locals de creació de comunitats energètiques.

Cal recordar que fa anys el cooperativisme de consum es basava en la compra col·lectiva per obtenir millor preu i qualitat en béns bàsics. Doncs bé, el nou cooperativisme energètic ha fet un pas més: la comunitat no només consumeix conjuntament, sinó que produeix i gestiona la seva mateixa energia. Trenca així amb el model centralitzat i passiu i converteix les persones usuàries en protagonistes de la transició energètica.

Aquest canvi de paradigma es fonamenta en dos elements clau: d'una banda, la democratització de les tecnologies (la instal·lació d'autoconsum fotovoltaic, el monitoratge intel·ligent, l'emmagatzematge local, etc.) i, de l'altra, la consciència social i ambiental, que impulsa la voluntat col·lectiva d'actuar per un futur més just i sostenible.

LES COMUNITATS “FAKE”

Aquesta transformació requereix suport institucional, i d'una manera o una altra, això existeix. De fet, quan es va iniciar, les empreses energètiques de l'IBEX 35 s'hi van apuntar ràpidament. Un contrasentit absolut, ja que van articular un model de funcionament absolutament pervers: “vostès, com a veïns del municipi, creïn una cooperativa de consumidors i, a partir d'aquí, no pateixin, que nosaltres ens cuidarem de tot (fins i tot de quedar-nos amb els beneficis que generi aquest model)”.

La consultora ECODES ha confeccionat el mapa més complet de comunitats energètiques a l'Estat espanyol, del qual es desprèn que, a maig del 2025, existien 353 comunitats energètiques renovables. Però aquesta dada s'allunya de la veritat, tal com indica un estudi d'Amigas de la Tierra, que en filtrar les comunitats en funció del seu origen, la tipologia d'actors participants i els criteris de participació, governança democràtica i autonomia, redueix el mapa a només 124. Si això és així és perquè, dels fons Next Generation per fomentar comunitats energètiques, 24,3 milions d'euros han anat a parar a projectes en què apareix alguna de les filials de la petrolera Repsol (Edinor i Ekiluz), de manera que Repsol gestiona més del 30% de les subvencions estatals.

Prou dolorós és saber que Ekiluz, que per si sola gestiona tretze iniciatives amb una subvenció de 14,4 milions, és fruit de l'aliança de Repsol amb el grup Mondragón, cooperativa per excel·lència (suposadament). Des del grup Mondragón, s'hauria pogut impulsar comunitats energètiques arreu del País Basc, tal com va pretendre el seu fundador, José María Arizmendiarieta. Lluny d'això, el grup més potent per capacitat de facturació i d'inversió ha donat les claus d'aquesta proposta a una de les grans energètiques de l'IBEX35 i desisteix de dur a terme un procés transició energètica al costat de la ciutadania.

L'OPORTUNITAT D'UN CANVI PROFUND

Les comunitats energètiques, a banda de ser una eina per a la transició energètica, tenen un impacte ampli sobre la societat. No sols empoderen la ciutadania i permeten que aquesta recuperi el control sobre un recurs essencial, i trenquen així amb la dependència de les grans corporacions. També ajuden a combatre la pobresa energètica i faciliten la participació de col·lectius vulnerables, la qual cosa afavoreix la inclusió social, la promoció de la igualtat d'accés i la generació d'ocupació. Això fa que els beneficis retornin sobre el territori, fet que enforteix el teixit associatiu i, de retruc, millora el desenvolupament rural. De la mateixa manera que, en prioritzar les energies renovables, la reducció de les emissions i la protecció dels recursos naturals, són generadores de sostenibilitat ambiental.

Aquests impactes, que connecten amb els valors històrics del cooperativisme, converteixen les comunitats energètiques en el laboratori d'una nova manera d'entendre la societat i l'economia: més democràtica, resilient i arrelada al territori. Són un àmbit més d'un cooperativisme que ha de fer front als reptes del segle XXI, en què la transició energètica no es limita a ser una qüestió tecnològica o ambiental; és, també i sobretot, una de les baules d'una transformació social profunda.

El cooperativisme energètic, doncs, ens interpel·la a tothom a passar de la passivitat a l'acció col·lectiva, de la dependència a la sobirania, del benefici individual al bé comú. I, en l'actual context de crisi global, les comunitats energètiques poden ser un mitjà per combatre el canvi climàtic i, en un sentit més ampli, per repensar i reconstruir una societat més justa, sostenible i democràtica. O lluitem perquè el segle XXI sigui energèticament cooperatiu o hauré perdut una gran oportunitat per fer les coses diferent.

La instal·lació d'autoconsum fotovoltaic mobilitza la majoria de les comunitats energètiques locals.

L'ECONOMIA SOCIAL: UNA OPORTUNITAT PER AL DESENVOLUPAMENT DE LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL

En un context en què la concentració monopòlica de les eines telemàtiques agreuja les desigualtats socials i posa en risc el dret a una informació veraç, l'economia de base cooperativa té el repte de liderar un desenvolupament tecnològic que garanteixi l'ús de les noves aplicacions amb criteris ètics, sostenibles i democràtics.

Miguel Guillén Burguillos

Professor i investigador de la Càtedra d'Economia Social del TecnoCampus-UPF

La intel·ligència artificial (IA) està canviant les nostres vides, i la manera en què la fem servir determinarà la seva evolució, com també la de les nostres societats. El qui, el com i el per a què emprem la IA ja està marcant el seu camí a escala global. Cal, doncs, analitzar el paper que l'economia social i els seus valors poden tenir en el desenvolupament de la IA.

L'economia social no pot renunciar a la IA, si bé ha d'utilitzar-la d'acord amb una sèrie de principis i valors concrets, posant les persones al centre de l'activitat econòmica per sobre del capital. Pot, doncs, tenir un rol important amb vista a democratitzar la IA, perquè desenvolupa les seves activitats basant-se en l'ètica, la justícia, l'equitat, la sostenibilitat i la defensa dels interessos de les persones, comunitats i societats.

SOTA EL DOMINI DELS ALGORITMES

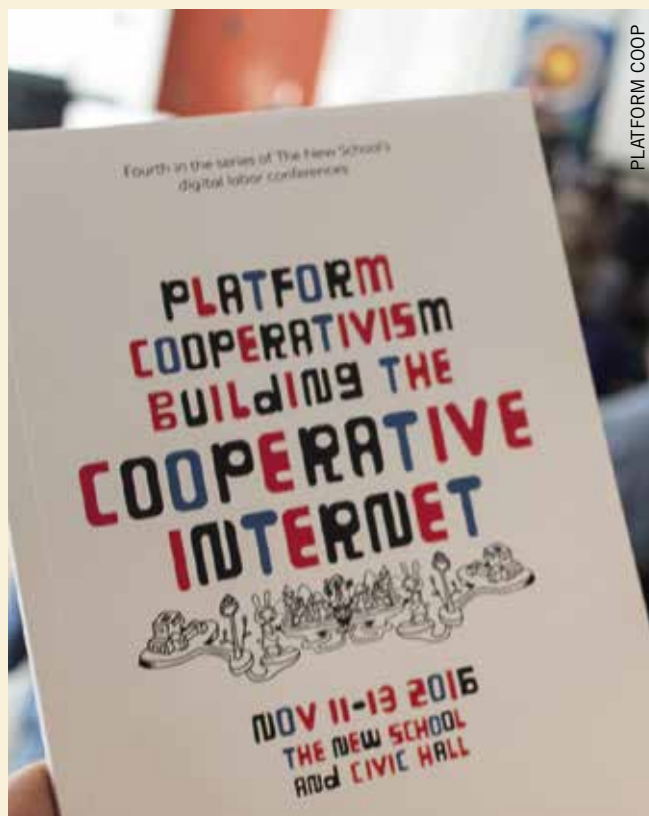
La IA és necessària per abordar reptes contemporanis tan rellevants com el canvi climàtic, el transport eficient i autònom, una medicina de previsió o personalitzada, etc., ja que els grans descobriments científics requeriran l'anàlisi d'una gran quantitat de dades. Però, com adverteix Daniel Innerarity a *El impacto de la inteligencia artificial en la democracia* (Revista de las Cortes Generales, 2020), “en poc temps hem passat del ciberentusiasme a la tecnopreocupació, fins al punt que, en comptes d'entendre les noves tecnologies com a fonts de capacitat, cada vegada les considerem més com a artefactes per al desempoderament”.

D'aquest advertiment en fa també referència Manuel Monreal Garrido, quan a *Inteligencia Artificial. Implicaciones y aplicaciones en la Economía Social* (2023), afirma que “continuaran sent la desigualtat i la precarietat dels treballs les veritables amenaces”. D'aquí ve el fet que, igual que Innerarity, reivindiqui que només els principis i els valors cooperatius de l'economia social poden potenciar una intel·ligència racional que superi o mitigui els efectes adversos en persones i territoris d'una intel·ligència artificial basada en valors capitalistes. Dels efectes de la IA, també en parla Mike Zajko a *Artificial intelligence, algorithms, and social inequality: Sociological contributions to contemporary debates* (2022), quan ens recorda com els sistemes algorítmics i la IA poden reproduir les desigualtats en el futur. Segons Zajko, si són poques les corporacions que es beneficien del desenvolupament de la IA, és possible que els beneficis quedin en poques mans.

En aquest sentit, Daniel Innerarity afirma que si les dades mai no són neutrals, tampoc ho són els sistemes que les recopilen. I aquesta dificultat de disposar de bona informació –afegeix l'intel·lectual basc– es veu exacerbada, ja que vivim en una era –la *postveritat*– en què la tergiversació de notícies i les fonts sense fiabilitat suposen un biaix molt perjudicial a l'hora de prendre decisions, amb els perjudicis que això suposa per a les nostres democràcies.

APORTACIONS PER A UN DEBAT GLOBAL

Altres veus insisteixen que la IA pot tenir un greu impacte en el medi ambient, perquè està construïda sobre materials extrets de mines que comporten conflictes socials i ecològics. Ho adverteix Evgeny Morozov a *Capitalismo Big Tech. ¿Welfare o neofeudalismo digital?* (Enclave de Libros, 2018). Segons Morozov, si bé Internet permet impulsar campanyes a favor de les llibertats, també pot servir per fomentar la repressió, el conformisme i la ceguesa. I en termes similars opina Karen Hao a *Artificial intelligence is creating a new colonial world order* (MIT Technology Review, 2022), quan assenyala com la IA està repetint la mateixa “apropiació violenta i extracció de recursos i explotació de la gent que va protagonitzar el colonialisme europeu”, contribuint a fer que un petit grup de persones molt riques i poderoses projecti la seva ideologia a la resta del món. Recuperant les idees de Gramsci: si la classe

El programari lliure s'erigeix en una de les alternatives davant l'impacte que té el capitalisme digital.

dominant aconsegueix que la seva ideologia i els seus valors siguin assumits i normalitzats per la classe dominada, si esdevenen sentit comú, no caldran tancs d'ocupació.

En aquest punt, la noció de “capitalisme digital” –indiquen Enrique Javier Díez i Mauro Rafael Jarquín a *Capitalismo digital y universidades: una reflexión sobre los riesgos educativos del uso de tecnología orientada a la ganancia* (Sintaxis, 2025) – s'imposa com a model que funciona a partir de la concentració monopòlica i el control de la tecnologia en unes quantes BigTech, alhora que, mitjançant l'extractivisme sistemàtic de dades massives (el nou or blanc del segle XXI), serveix per predir comportaments i modelar els nostres desitjos. Ambdós autors també indiquen que “sense capitalisme digital, la IA no existiria, i sense IA, el capitalisme digital perdria un enclavament important d'extracció de coneixement socialment produït”.

Al capdavant, el capitalisme digital funciona a partir d'unes bases extractivistes que, a través d'infraestructures ben definides i finançades, operen sobre les nostres vides, rastrejant i monitorant les nostres decisions, comportaments, pors, esperances i desitjos. De manera que, segons la concepció modelada des de Silicon Valley, l'ADN de la IA està marcat per la retòrica neoliberal llibertariana que es desprèn de l'anomenada Doctrina Silicon, que, segons Aitor Jiménez –autor *The Silicon Doctrine* (TripleC, 2020)– és la ideologia legal que sustenta la versió llibertària de l'economia digital promoguda per Facebook, Uber, Apple, Amazon, Netflix, Google i altres companyies. Una economia on tro-

bem tres dimensions ideològiques (llibertària, neoliberal i liberal) i tres pilars fonamentals (extracció de dades, dominació de la infraestructura informativa i explotació laboral).

També Shoshana Zuboff, en la seva obra *L'era del capitalisme de la vigilància. La lluita per un futur humà davant les noves fronteres del poder* (2020), explica que estem davant d'un futur marcat per la presència d'una lògica econòmica que aspira a dominar la modernitat, amb origen especialment a Silicon Valley. Per a aquesta autora, convivim amb la cara oculta de les pràctiques d'aquestes grans empreses sense tenir en compte la seva qualitat etèria, a simple vista imperceptible. Zuboff fa referència a un totpoderós "capitalisme de la vigilància" i adverteix que estem davant d'un futur governat des de l'al·legalitat per Google, Facebook, Amazon i altres multinacionals que exploten l'experiència humana sense consentiment i vulnereu el dret a la privadesa de l'individu.

A les paraules de Zuboff, s'afegeixen les de Varoufakis, per a qui el fenomen que regeix avui les nostres economies ja no és el capitalisme, que ha mort en mans del mateix capital, sinó una mutació d'aquest, el tecnofeudalisme, davant el qual les cooperatives, juntament amb altres iniciatives de l'economia social, han esdevingut "un tercer pilar clau per remodelar l'economia globalitzada". Així ho considera Jeremy Rifkin, autor de *Los modelos cooperativos podrían liderar la revolución digital* (Alianza Cooperativa Internacional, 2016), segons el qual aquesta economia alternativa té l'oportunitat de liderar el canvi, particularment en àrees com l'energia i la tecnologia digital, mentre es pregunta "per què les cooperatives no diuen als seus mil milions de membres que desenvolupin un Facebook i estableixin un Google, per què no són a Twitter o desenvolupant plataformes en el transport?".

EL REpte DE LA SOBIRANIA TECNOLÒGICA

En relació amb la IA, Paula Oliver Llorente explica a *El reto de la soberanía tecnológica: hacia un ecosistema digital europeo propio* (Real Instituto Elcano, 2025) que la sobirania tecnològica comportaria desenvolupar i implementar una tecnologia que donaria competitivitat a l'economia europea, ja que evitaria les vulnerabilitats que es deriven de decisions adoptades en altres zones. Cal recordar que, mentre els Estats Units disposen de més de quaranta models d'IA i la Xina de quinze, a la UE només n'hi ha tres, tots a França; d'aquí ve la pregunta: la UE encara pot ser clau en la cursa per desenvolupar la IA?

En aquesta cursa, un lema caricaturesc és que els Estats Units creen, la Xina copia i la UE regula. De manera que, sense una UE que aposti i incrementi les inversions, no es podrà parlar de sobirania tecnològica al nostre entorn.

Però, què passa amb l'economia social? Pot exercir un control autònom sobre el desenvolupament i l'ús de la tecnologia, particularment la IA? N'hi ha prou que abandoni les aplicacions *mainstream*, generades per les grans corporacions i utilitzi només aquelles que són fidels als seus valors? Són preguntes sense respostes definitives, però és evident que queda molt a recórrer per parlar de sobirania en la generació i ús de la IA.

L'economia social debat línies estratègiques per democratitzar la intel·ligència artificial.

CAP A UN NOU PARADIGMA DE LA IA

Les empreses d'economia social no poden renunciar a la IA, que ja és imprescindible en la innovació, producció, logística, gestió de persones, etc. La clau és fer-ne un ús d'acord amb uns valors ètics i socials. És a dir, IA i economia social poden i han de relacionar-se per promoure un desenvolupament basat en principis com la justícia, l'equitat o la sostenibilitat, que, com analitza Tehseen Zia a *Democratización de la IA: cómo impulsa a las personas y a las industrias* (Techopedia, 2023), significa posar-la a l'abast de tothom, independentment de la procedència o els recursos.

I, en aquest sentit, l'economia social pot ser una oportunitat per democratitzar-la, sobretot si aconsegueix centrifugar les seves eines de les grans corporacions cap a les petites i mitjanes empreses (singularment de l'economia social). Si és així, el repartiment dels beneficis –i també del poder de generar les aplicacions– serà més equitatiu. Però també és necessari que les administracions públiques apostin per regular-la, tot donant suport a aquelles iniciatives que dirigeixen la seva activitat al bé comú, no només a la generació de benefici econòmic. No es tracta únicament, doncs, de crear empreses d'economia social al sector de la IA, sinó de treballar decididament per incorporar els seus valors a les regulacions públiques i en la IA generativa controlada per les grans corporacions, aportant informació i coneixement basat en els seus principis.

En definitiva, si finalment els beneficis econòmics del desenvolupament de la IA queden a poques mans, si aquesta tecnologia serveix per augmentar la riquesa dels tecnològics que ostenten el poder, com ja està passant, hauréu perdut una ocasió única. En canvi, si l'economia social pot tenir la seva oportunitat a l'hora de desenvolupar un paper en el desenvolupament de la IA, redundaria en una tecnologia impregnada d'una sèrie de valors que beneficiarien la majoria de la població.

COOPERATIVISME D'HABITATGE: LA CONQUESTA D'UN DRET HUMÀ FONAMENTAL

Cristina R. Grau i López

Advocada, experta jurídica

a La Dinamo Fundació

i patrona de la Fundació Roca Galès

L'habitatge ocupa el tercer lloc entre les preocupacions de la ciutadania, tal com indiquen els darrers baròmetres del CIS. Parlem d'un dret fonamental, reconegut a les diferents declaracions internacionals de drets humans i les respectives constitucions estatals. També a la Constitució espanyola de 1978, que a l'article 47 proclama el dret de tota la ciutadania a un habitatge digne i adequat, pel qual imposa als poders públics el deure de fer-lo efectiu, cosa que equival a fer-lo assequible, estable i sostenible.

L'OMS adverteix que una càrrega financera desproporcionada en el sosteniment de l'habitatge pot comportar problemes de salut, fins al punt de fixar que les famílies no haurien de destinar-hi més del 30% de les seves rendes. Un llinar que, si repassem la premsa diària i els articles que tracten sobre l'habitatge, constatem que està lluny de complir-se: els espanyols gasten en lloguer el 40% del seu salari, enfront del 27% que paguen la resta de ciutadans i ciutadanes de la Unió Europea.

El fet és que l'habitatge, considerat un bé de caràcter patrimonial, ha esdevingut en el mercat actual una font d'especulació. Només cal veure l'augment constant del preu que ha experimentat, cosa que no solament dificulta la seva accessibilitat, sinó que comporta problemes tan greus com el desplaçament de residents, la gentrificació o la destrucció del teixit comunitari.

Per pal·liar aquesta problemàtica, és inqüestionable que calen polítiques públiques, així com incentivar i protegir les iniciatives ciutadanes que hi donen resposta. Entre elles, les cooperatives, que com a societats no especulatives, col·lectives i de servei mutu, tenen com a finalitat satisfer les necessitats econòmiques, socials i culturals dels seus membres i de l'entorn comunitari, entre aquestes l'habitatge.

Reconeixement legal

El cooperativisme d'habitatge té el seu origen en la Ley de Casas Baratas de 1911 i el seu Reglament de 1922, el qual promou la creació de cooperatives per construir cases higièniques i assequibles propietat dels socis. Aquestes iniciatives serien reconegudes després per mitjà de la legislació republicana (Llei estatal de 1931 i Llei catalana de 1934), que també realcen les cooperatives de consum i els assigna la tasca de proporcionar a les persones sòcies béns de consum essencial en les millors condicions de preu i qualitat possibles.

L'agrupació de les destinatàries finals en l'empresa cooperativa serà la forma amb què assoliran un millor preu, una vegada substitueixen –o, fins i tot, eliminen– alguns intermediaris del procés de producció i distribució dels béns. Això, de retruc, també va comportar suprimir el seu marge comercial i el seu benefici, abaratint el preu final del producte, que s'acaba apropant al cost real. Així ho han anat reconeixent els tribunals en el curs dels anys. És el cas, per exemple, de la sentència que la secció 15a de l'Audiència Provincial de Barcelona va dictar el 8 de maig de 1995, que diu: “Res no impedeix la intermediació d'altres organitzacions que, des d'una altra perspectiva, opten per una iniciativa empresarial sense ànim de lucre, com poden ser associacions de consumidors i usuaris o societats cooperatives, la protecció de les quals té rang constitucional (art. 9, 2, 51 i 129.2 de la Constitució espanyola)”. La mateixa sala es pronunciaria en un sentit similar el 23 de setembre de 2010.

A aquest precedent, cal afegir després les normes cooperatives postconstitucionals que defineixen les cooperatives d'habitatge

El moviment de l'habitatge cooperatiu a Catalunya s'inspira en els models de propietat col·lectiva que han reeixit a l'Uruguai i Dinamarca.

com aquelles que tenen per objecte “procurar a preu de cost habitatges per a les sòcies i les persones que conviuen amb elles”.

D'entrada, aquesta procura de l'habitatge es pot fer per qualsevol títol admès en dret, tot i que a casa nostra, durant el segle XX, el model majoritari, i quasi exclusiu, va consistir a atribuir-los la propietat dels habitatges. Un cop adjudicat l'habitatge a la persona, aquesta circumstància provoca que hagi de causar baixa com a sòcia, encara que, per evitar que la posterior transmissió onerosa de l'habitatge es faci al marge del fet cooperatiu, les lleis imposen un dret de tempteig a favor de la societat i garanteixen –això sí– que les sòcies hagin d'abonar el mateix preu que va pagar la sòcia inicial, només sumant-hi l'IPC.

Sigui com sigui, la curta durada d'aquest dret (cinc anys) i el fet que la baixa de totes les sòcies, en esdevenir propietàries, comporti la dissolució de la cooperativa per causa legal, ha convertit aquest dret en inoperant. Així s'hi referia la professora Gemma Fajardo en l'article “¿Resurge la cooperativa en el sector de la vivienda?”, publicat al diari *Las Provincias* el 4 d'abril de 2018. Fajardo afirmava que, a la pràctica, les segones i ulteriors transmissions de l'habitatge cooperatiu es produeixen en el mercat, cosa que fa que entrin en la lògica especulativa.

Un model alternatiu

Enfront d'aquest sistema, en el primer decenni del segle XXI va emergir un nou règim de tinença que, inspirat en els models uruguaià o danès, ha atribuït permanentment la propietat de l'edifici a la cooperativa, siguin tant els elements comuns com els susceptibles d'ús privat, a part de garantir a les persones sòcies un dret d'ús que és exclusiu sobre els habitatges i compartit amb la resta dels espais, serveis i instal·lacions.

Aquests projectes han anat articulant un model de convivència basat en el suport mutu, la solidaritat i les cures de les residents a l'edifici cooperatiu, cosa que ha permès que la majoria dels projectes esdevinguin cooperatives integrals d'habitatge i de consum per proveir les sòcies dels béns i serveis personals. Aquesta fórmula ha estat idònia per articular projectes com els que promouen l'envel·liment actiu (coneguts com a *cohousing senior*, com són Los Milagros o Trabensol, a Madrid), recuperar espais rurals (Cal Cases, al Bages), barris deprimits (La Titaranya, a Valls) o en creixement (La Chalmeta, a la Marina del Prat Vermell, de Barcelona).

La Morada, impulsada pel moviment feminista, s'ha convertit en un emblema per les activitats de suport mutu que promou al seu entorn.

També caracteritza aquestes cooperatives el seu compromís amb l'entorn, raó per la qual aposten per tècniques constructives respectuoses amb el medi ambient, opten per energies renovables i mesures d'estalvi energètic, tot reduint l'impacte ecològic i contribuint a l'estalvi en els consums domèstics. Una prova d'això és La Borda, premiada internacionalment.

Així, en el model de cessió d'ús, és la cooperativa la que adquireix el sòl, construeix l'edifici o el rehabilita amb una petita part dels seus recursos (o el de les sòcies) o a través d'un préstec de llarga durada. Aquests diners s'amortitzen amb el temps i repercuteix en les usuàries mitjançant un cànon, o quota mensual, que resulten més assequibles que un lloguer. I, en cas que les sòcies hagin de canviar de residència, només hauran de sol·licitar la baixa de la cooperativa, moment en què recuperaran les seves aportacions a capital i les que hagin efectuat per contribuir a finançar la construcció.

És d'aquesta manera com es manté l'assequibilitat de l'habitatge durant tota la seva vida útil i queda exclòs dels processos inflacionaris del mercat immobiliari i manté el mateix cost per a les segones i ulteriors sòcies que ocuparan l'habitatge com a usuàries. Per garantir-ho, les cooperatives inclouen en la seva regulació estatutària la prohibició d'adjudicar a les sòcies la propietat o un dret real limitat sobre els habitatges, definint el dret d'ús com un dret de naturalesa obligacional (societària) i personalíssima, la qual cosa fa que l'habitatge quedi al marge del mercat amb vocació de perpetuïtat.

Límits i regulacions

Els estatuts d'un habitatge cooperatiu també inclouen altres normes que els fan específics. Quant al règim econòmic, per exemple, recullen les aportacions inicials esmentades i els deures de pagament de les usuàries, sigui el cànon o la quota d'ús, les despeses de funcionament, les de manteniment o les relatives als serveis i subministraments de l'edifici (per als espais col·lectius i els d'ús privat). Igual que, en cas de baixa, preveuen el reemborsament de les aportacions de les sòcies quan aquestes siguin substituïdes per noves sòcies.

Un altre aspecte regulat és la flexibilització del règim de transmissió de les aportacions a capital a favor d'altres sòcies o d'altres membres de la seva unitat de convivència, per resoldre les vicissituds o crisis familiars que poden succeir. A part, les sòcies tenen el deure de destinar l'habitatge cooperatiu a la seva residència habi-

L'habitatge, considerat un bé de caràcter patrimonial, ha esdevingut en el mercat actual una font d'especulació.

tual i permanent, i es regulen les causes justificades de no ocupació temporal de l'habitatge. En aquest sentit, a vegades és convenient incorporar als estatuts la sòcia temporal, la qual cosa evita habitatges desocupats i assegura els ingressos previstos.

I un altre límit que s'autoimposen són les aportacions inicials que s'exigeix a les sòcies per contribuir a finançar la construcció, en especial per cobrir la part que no abasta el préstec al promotor, facilitant l'accés a l'habitatge també de les economies més modestes.

Amb aquest marge d'autonomia, es configura un model habitacional no especulatiu, assequible i estable, si bé sempre es corre el risc que l'assemblea, amb els quòrums legals necessaris, modifiqui els estatuts per tal de canviar la filosofia subjacent a aquest model. És per això que, des de l'any 2018, la Fundació La Dinamo treballa per assolir un marc regulador que porti seguretat jurídica a les cooperatives, les seves sòcies i les administracions amb competències en matèria d'habitatge en cessió d'ús.

Aquest marc regulador hauria d'incloure els elements definidors del model, la regulació específica sobre el seu particular règim econòmic o l'activitat cooperativitzada, així com normes de blindatge que en garanteixin l'assequibilitat i l'exclusió del mercat d'aquests habitatges cooperatius. I això demana imposar la permanència de la titularitat de l'edifici en mans de la cooperativa, la prohibició d'adjudicar la propietat o qualsevol dret real sobre els habitatges, així com la prohibició de la transmissió onerosa de l'edifici i de la mateixa cooperativa, impeding que modifiqui la seva classe.

Després de posar els diferents estudis a disposició del sector, aquesta proposta de marc legal ja s'ha incorporat a lleis cooperatives com la Balear, la de La Rioja o la de Canàries, i, en menor mesura, les lleis madrilenya i basca, així com la Llei 3/2023, de 13 d'abril, de la Generalitat Valenciana, sobre habitatge col·laboratiu.

En el marc d'un llarg procés de diàleg i consens que s'ha estès quasi vuit anys, el sector ha elaborat un text regulador del model d'habitatge cooperatiu en cessió d'ús, en consens amb les entitats representatives del cooperativisme català, text que el dia 9 de juliol de 2025 es va presentar al Parlament de Catalunya com a Proposició de Llei subscripta pel PSC, Junts, ERC, En Comú Podem i la CUP que esperem que, sense massa esmenes, s'aprovi aquesta legislatura, i que dotarà les cooperatives integrals d'habitatge i de consum en cessió d'ús d'un marc legal ad hoc que els resulta tan necessari.

Liderem

Desplegant totes les
energies renovables

Catalunya lidera.

Un pla d'inversió de **18.500
milions d'euros** per recuperar
el lideratge econòmic.

Informa't de les 200 mesures
a gen.cat/catalunyalidera

Generalitat
de Catalunya

El Govern de
Tothom

Ruralitats al centre: una aposta de futur

Sotmès a un sistema a mercè de l'extractivisme i els interessos del capital, el món rural busca recuperar les velles formes cooperatives per garantir unes vides més equilibrades, justes i resilients davant dels diferents canvis socials.

Carla Escarrà i Pérez

Antropòloga,
Sòcia de La Lluerna de
Ripoll, Sccl

Grups de pageses i ramaderes reivindiquen el paper de les dones en la cura i el progrés del territori.

El Principat de Catalunya té 947 municipis, dels quals 734 no arriben als 5.000 habitants i 609 tenen menys de 100 habitants per kilòmetre quadrat. Si restringim una mica més i parlem de micropobles, és a dir, de pobles de menys de 1.000 habitants, en són 484, i representen el 51% de l'extensió total. Així doncs, la superfície catalana és, en termes generals, rural, però no obstant aquesta vasta extensió de terra que anomenaríem entorns rurals, té un gran desequilibri demogràfic en relació amb les zones urbanes el país: dels 7.792.611 habitants que té Catalunya, només en 10% viu a les zones rurals. L'*Altes del món rural 2022* ens ofereix una fotografia que il·lustra perfectament aquestes xifres.

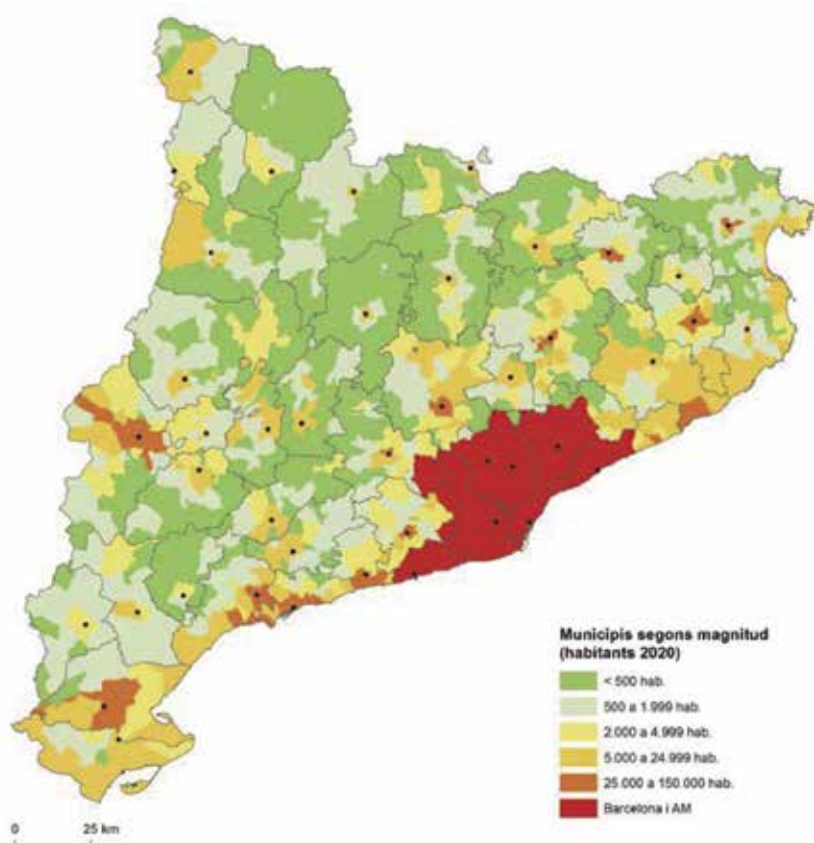
Ara bé: malgrat que la magnitud demogràfica s'imposa quan parlem d'entorns rurals, val a dir que la realitat socioeconòmica i comunitària és diversa i canviant, i el binomi *urbà - rural* es desdibuixa. Només cal fixar-nos en l'esfera agrària, que com a activitat genuïna d'aquestes zones, ha patit una davallada esfereïdora: mentre que el 1900, hi havia un 44,6% de població activa que es

dedicava al sector primari, el 1975 només n'era un 6,9% i el 2020 un 1,7%.

Aquesta pèrdua, i l'aposta creixent per l'agroindústria, ens obliga a pensar i estructurar les bases per caminar cap a la sobirania alimentària, la gestió del territori del qual formem part, i recuperar aquella saviesa que relaciona amb la terra de forma directa, natural i artesanal. I és que l'increment d'infraestructures, tant de mobilitat com tecnològiques, ha transformat les maneres de viure en aquesta ruralitat extensa: han canviat els usos de la terra, les formes de treball i de residència, alhora que s'ha accentuat el des poblament mentre les dinàmiques de nous pobladors han fet variar les estructures i els vincles socials.

Un llast insostenible

En aquest context, la tipologia de feines tendeix a no determinar el lloc de residència, un cop apareixen nous factors que condicionen la seva elecció. S'accedeix amb els serveis bàsics, com ara escoles o centres de salut en zones amb poca densitat de

població, que esdevenen més deficitàries amb vista a mantenir o a incorporar població. Cal recordar que les condicions materials dels entorns on es viu sempre determinen un tipus de dinàmiques socials, de manera que si hi manquen serveis essencials, la vida de la comunitat es veu perjudicada i, encara més en el cas de les dones, ja que són elles qui assumeixen les tasques reproductives.

També, en territoris on les infraestructures de mobilitat són deficitàries, i l'oferta de transport públic, escassa, el vehicle privat es converteix en imprescindible. Alhora que la inversió de temps, diners i energia de les persones cuidadores és considerablement més gran que en les zones urbanes. Així doncs, malgrat que el panorama socioeconòmic canvia, el territori continua sent el que sempre ha estat: un espai i un recurs en disputa. Una circumstància de la qual no queden exempts els Països Catalans, on les zones rurals han quedat relegades a territoris de segona per culpa d'un sistema políticoeconòmic que, a mercè de les necessitats urbanes, pateixen tres grans impactes: l'extracció de

recursos, l'abocament de residus i l'oci per a les classes benestants urbanes.

Sobretot són els grans inversors de l'energia, l'agroindústria o el turisme, que en trobar-se amb municipis despoblats on l'articulació veïnal és gairebé nul·la, poden utilitzar-los a favor dels seus interessos privats sense aixecar sospita. Uns interessos que no sols provoquen greus conseqüències en termes socioeconòmics; també pel que fa a l'imaginari, ja que deslliguen les poblacions de l'herència cultural del país alhora que li impedeixen imaginar la possibilitat de desenvolupar vides dignes en aquests entorns.

De resultes d'aquests processos, no és estrany que predomini una visió estanca sobre l'àmbit rural, basada en l'estereotip segons el qual Catalunya és un territori extens amb un interior molt poc habitat. En altres paraules: continuem pensant que, les seves àrees rurals, són espais tancats i de difícil accés sociocomunitari, encallats en dinàmiques del passat i amb molt poc marge per a la innovació i la creativitat. Si aquesta és la tendència

El desequilibri poblacional a Catalunya afecta l'accessibilitat i l'obtenció de recursos dels municipis rurals.

general de pensament, aleshores és lògic que sorgeixi la pregunta: qui té ganes d'habitar, projectar, fer arrels i generar vida en un entorn tan vinculat al pessimisme?

Un passat per projectar

En les arrels d'aquesta herència, propensa a caure en l'oblit, trobem estructures i pràctiques històriques que han precedit el que en l'actualitat anomenem (ESS). Així ho analitza David Algarra a l'obra *El comú català. La història dels que no surten a la història*, en la qual posa de manifest com la propietat col·lectiva com a subjecte i pràctica constitueix un dels valors clau a l'hora de parlar de l'ESS en l'actualitat.

Algarra explica que la gestió de recursos naturals de forma comuna, com poden ser els boscos, les pastures o l'aigua, i infraestructures tan rellevants com els molins, els canals i altres sistemes hidràulics, evidencien que el moviment sempre aplica alternatives al sistema capitalista que no són noves, sinó que beuen d'una tradició que situa els entorns rurals com a mentors d'aquesta manera de fer. En aquesta línia, també és interessant que l'autor destaquï el paper de la governança assembleària de les classes populars, ja que de nou, torna a ser un element troncal en les pràctiques de l'ESS que tenen lloc avui dia.

Segons David Algarra, per més que les pràctiques comunals s'hagin desintegrat en un procés on aquestes classes populars van anar perdent pes, que els consells oberts es tanquessin i la gestió passés a ser municipal -si no directament particular-, no és menys cert que existeix un vincle directe entre la línia politicoorganitzativa que reivindica l'ESS i el tarannà que han mantingut les zones rurals. Una relació que, al seu entendre, hauria de servir d'eix vertebrador per reivindicar aquesta herència que és de tots i resignificar els valors tradicionals que associem a aquests territoris.

Des de l'anàlisi històrica, doncs, podem afirmar que no estem inventant res i encara més important: que no tot està perdut. Ho demostren, en altres experiències, les noves formes d'apropiació de finques en desús, que han permès la reactivació de la mutualitat pagesa que tant havia distingit a Vallfogona del Ripol-

66

Des de l'ESS es veu l'actual context com una oportunitat perquè l'entorn rural esdevingui un actor clau en la transició ecosocial que hem d'encarar.

llès. Antigament, en aquest municipi del Ripollès, els pagesos de cases disseminades pagaven una quota periòdica acordada entre els socis, de manera que si algun d'ells necessitava ajuda a causa d'un pic de feina, per malaltia o per alguna altra raó, la resta hi acudien i es cobraven les jornades.

Doncs bé, malgrat que la majoria d'aquests pagesos ja estan jubilats i la manca de relleu agroramader fa que la mutualitat sigui inoperativa, un conjunt de veïns han reformulat l'ús d'aquesta mutualitat amb l'objectiu d'atendre i donar solució als problemes que tenen els qui no disposen de vehicle, sense el qual no poden anar al metge o comprar determinats productes. A través de l'estructura ja existent de la mutualitat, avui compten amb el suport d'altres veïns per desplaçar-se i dirigir-se a Ripoll a fer algunes tasques.

De la necessitat, l'oportunitat

En general, durant les últimes dècades el món rural ha sofert canvis significatius en tots els àmbits. Les diverses crisis econòmiques, a les quals cal afegir la pandèmia i l'actual emergència climàtica, han generat noves dinàmiques i fet trontollar aquest mal anomenat "rerepaís"

El Festival de l'Economia Social i Solidària Rural acull anualment productors i distribuïdors agroecològics d'arreu del país.

que sustenta infraestructures bàsiques per a la vida.

Si als anys seixanta del segle passat, aquest tipus de canvis va provocar que es buidés bona part del territori, des de l'ESS es veu l'actual context com una oportunitat perquè l'entorn rural esdevingui un actor clau en la transició ecosocial que hem d'encarar. Sobretot perquè, enmig de la incertesa que correm, posa al descobert els esvorancs d'un sistema productiu i de consum que, a banda d'insostenible, és ecocida. Un sistema que, en fomentar l'individualisme i la competitivitat, s'ha demostrat incapaç de resoldre les diferents contingències, com les catàstrofes climàtiques que han assolat el país el darrer any, davant les quals només l'autoorganització de les comunitats ha sabut fer-hi front una vegada ha posat en pràctica, de forma natural, la cooperació, el suport mutu i l'empatia, tal com assenyala la historiadora i activista Rebecca Solnit a *Un paraíso en el infierno*.

També l'antropòloga Yayo Herero, en els seus diferents assajos, defensa que si volem prioritzar la sostenibilitat de les vides dignes "cal garantir l'habitatge, el subministrament bàsic d'energia, una alimentació suficient i saludable, les relacions, les cures i el sentit de per-

tenença a la comunitat", a banda de "recompondre metabolismes econòmics i socials que no continuïn forçant la ruptura d'un sostre ecològic ja esquerdat".

Precisament el sentit de pertinença a la comunitat és, en aquestes ruralitats diverses, allò que comparteix el cooperativisme i l'ESS. Ho veiem en projectes d'energies renovables autogestionades, d'agroecologia, arquitectura culturals i de qualsevol àmbit que sigui. I és que, en aquests entorns, l'emplaçament és escollit a consciència o, com indica Joan Nogué, "el lloc no esdevé un simple escenari, sinó un actor de primera línia en què les persones que encapçalen aquesta renovació no només han optat per viure i treballar en aquests llocs, sinó que en formen part decididament: són lloc".

Així, immersos en un nou ordre on l'espai urbà i l'espai rural ja no funcionen com a pols oposats, identificar-se amb el territori en la seva totalitat és el primer pas per ser capaces de construir models descentralitzats que respectin i apostin per la singularitat de cada territori. I és aquí on el treball en xarxa, la connexió i la coneixença han de permetre reconèixer les potencialitats de cada espai, i generar fluxos d'intercanvi justos per a tots ells.

Després de la DANA: una altra reconstrucció és possible

Joan Canela
Periodista

Moviments socials, col·lectius vinculats a l'economia social i a espais culturals del País Valencià estan impulsant una reconstrucció de les zones afectades per la riuada que van més enllà de la simple “tornada al punt d’inici”.

L'Albufera és un dels grans tresors de València. No només pel seu inqüestionable valor mediambiental; també cal destacar els beneficis econòmics que se n'extreuen –des del turisme al cultiu de l'arròs– i aquells “intangibles” que proveeix, com per exemple fer d'embornal en casos d'inundacions. De la mateixa manera que, en ser l'aiguamoll més gran d'Europa situat en una àrea metropolitana, és un símbol identitari de primer ordre, generador d'una cultura pròpia –que va des del lèxic dels pescadors d'anguiles, passant per les estructures ancestrals de gestió del territori o la imatge dels vaixells de vela llatina solcant la llacuna...

Es pot afirmar, doncs, que difícilment es pot concebre València o el conjunt de la comarca de l'Horta sense l'Albufera. Per això, sovint les agressions que rep –la més recent, un projecte d'ampliació del port que posa en risc les dunes que la separen del mar i que podrien suposar la seua desaparició els pròxims anys– motiven una resposta més identitària que no purament ambientalista.

L'Albufera va ser també una de les grans damnificades de la DANA, atès que el desbordament de les aigües va suposar que rebés ingents quantitats de residus, des dels més voluminosos fins als altament tòxics o contaminants.

Autoorganització des del minut zero

En un primer moment, l'emergència i l'abast del drama humà van impedir que gaire gent es fixés en l'estat del parc natural. Les urgències eren excessives, però amb el pas de les setmanes, i un cop restablerts uns mínims bàsics a les àrees urbanes, la mateixa força solidària que havia ajudat a treure fang de les cases va encaminar-se també cap a l'Albufera.

Diverses organitzacions, sobretot ecologistes, van començar a organitzar brigades voluntàries de neteja dels espais naturals. Durant mesos, només a les brigades impulsades per Acció Ecologista Agró van participar-hi més de 600 persones d'arreu del món, que van retirar més de sis tones de plàstics voluminosos i altres residus. “Amb el temps, vam veure que només amb el voluntariat no en teníem prou i que ens calia una estructura més permanent i professional, explica Lucía, d'Acció Ecologista Agró, però ahora que tenim certa capacitat econòmica, gràcies al suport de gent solidària que potser no podia vindre però sí contribuir amb diners”.

Tant Agró com la resta d'entitats ambientalistes –Per l'Horta, SEO Birdlife o Ecologistes en Acció– no han deixat mai d'exigir a les administracions que assumeixin les seves responsabilitats, encara que la resposta que han rebut ha estat “insuficient i ineficient”: manca de recursos i descoordinació entre la direcció del parc natural, el ministeri, els ajuntaments confrontants –especialment el de València–, la Diputació i la mateixa Generalitat. “Més que ajudar, posen traves a la recuperació”, denuncia Lucía, que també critica les empreses privades que no han volgut fer-se càrrec dels residus abocats, ni que sigui involuntàriament, a l'Albufera. És el cas de la distribuïdora de medicaments Fedefarma, els magatzems i molts dels productes de la qual van quedar negats per l'aigua i van contaminar la llacuna de la reserva natural.

Davant d'aquest panorama, l'organització ecologista va decidir actuar pel seu compte i contractar un servei de neteja, que va recaure en la Cooperativa Els Trasters, del Parc Alcosa, un barri d'Alfàfar, un dels més afectats per la riuada, en la qual la cooperació i les sinèrgies entre moviments socials i els projectes d'economia social van fer possible una reconstrucció molt interessant.

Parc Alcosa, un espill inspirador

Els Trasters és una empresa d'inserció laboral especialitzada en neteja i reciclatge impulsada des de la Coordinadora de Kol·lectius del Parc Alcosa, la iniciativa veïnal que fa quaranta anys lluita, des de l'autogestió, contra els altíssims índexs de pobresa, exclusió i atur que afecten la població.

Aquesta Coordinadora de Kol·lectius ha estat, des del minut zero de la catàstrofe, l'encarregada de resoldre l'emergència humanitària i, posteriorment, impulsar un procés de reconstrucció social que ha donat peu a diferents iniciatives. És el cas d'un supermercat solidari, que vehicula totes les donacions materials rebudes –des de menjar i roba, però també maquinària o eines per a la reconstrucció– i un menjador que tant ha servit per cobrir les necessitats alimentàries urgents com per generar llocs de treball.

Fruit d'aquest esforç, s'ha assolit un doble benefici: d'una banda, la reconstrucció mateixa, i de l'altra, la creació d'una economia local que, a llarg termini, permetrà reduir els índexs de pobresa i atur, complint així amb una de les obsessions de la gent del Parc Alcosa.

Podem dir, doncs, que la col·laboració entre el moviment ecologista i l'economia social, mitjançant la qual s'han contractat perso-

JOAN CANELA

Des dels aiguats al País Valencià, l'octubre de 2024, s'han creat desenes de comitès locals d'emergència i reconstrucció.

nes que han perdut la feina a causa de la DANA, ha fet valdre un model de reconstrucció que, pel seu caràcter participatiu i sorgit des de la base, “contraposa al govern de Mazón, que veu la desgràcia com una oportunitat per al negoci dels de sempre”. Així s'expressa Toni Valero, un dels activistes amb més trajectòria dins de la Coordinadora de Kol·lectius, referint-se als contractes milionaris destinats a les obres que la Generalitat valenciana ha concedit a empreses vinculades a la trama Gürtel o a familiars d'alts càrrecs del Partit Popular.

Comitès Locals d'Emergència i Reconstrucció

L'experiència del Parc Alcosa és la més reeixida pel que fa al teixit social autogestionat de la zona afectada, fins al punt que aquest barri ha estat el motor de creació dels Comitès Locals d'Emergència i Reconstrucció (CLER), un grup d'entitats que exigeixen una reconstrucció al servei de la població i no dels interessos empresarials. Però no només: també estan darrere de l'Acord Social Valencià, que aplega el conjunt d'afectats, associacions de víctimes, moviments socials i sindicats que el 29 de maig d'enguany van convocar una vaga per protestar per la pèssima gestió de la tragèdia.

“Feia quaranta anys que ens entrenàvem per a aquest moment”, comenta Valero. I és que la importància d'un teixit associatiu previ ha sigut essencial perquè es pogués afrontar l'estat d'emergència en el seu primer estadi. També Penélope, representant del CLER del municipi Paiporta –que ella descriu com un “desert associatiu”– explica que “nosaltres fèiem tots els nostres esforços per recuperar-nos, però cada volta que miràvem al Parc Alcosa, ells ja estaven molt més lluny”.

Així mateix s'ha parlat de què hauria passat si el Govern valencià haguera enviat l'alerta a temps i s'hagueren desplegat els sistemes de prevenció adequats. Tothom es pregunta: quantes vides s'haurien salvat? Quants danys s'haurien minimitzat? En canvi, gairebé no s'esmenta què diferent hauria estat la resposta a la crisi i a la reconstrucció amb un Parc Alcosa a cada barri o amb iniciatives com l'“escola de ciutadania”, una proposta sorgida dels Comitès Locals d'Emergència i Reconstrucció mitjançant la qual s'ha pogut reflexionar sobre què representa la DANA en múltiples vessants: nous riscos generats per l'escalfament global, la gestió d'emergències d'aquest tipus, però també la importància de la participació veïnal en les decisions urbanístiques.

Horta Cuina abasteix menjadors improvisats que cuinen per a la població afectada pel temporal.

Llauradors, menjadors escolars i sobirania alimentària

Tornant a l'Albufera, la DANA no només va suposar un desastre ambiental, sinó també alimentari, ja que els camps en actiu situats a l'Horta Sud i La Ribera, una de les zones més fèrtils de la Península i que porta sofrint una alta pressió urbanística i especulativa, es van veure greument afectats. A la pèrdua de collites, la destrucció d'infraestructures agràries i l'allau de residus, s'hi va sumar l'alarma provocada per les autoritats quan van afirmar que els productes que es podien salvar, segurament no es podrien consumir. "Van fer el pitjor que podrien haver fet, perquè no van adoptar cap mesura, ni tan sols prohibir-ne el consum, que almenys ens hauria permès anar a les asseguradores a reclamar", explica Jordi, llaurador de Pinedo, una pedania al sud de València.

Enfront d'aquesta negligència, els llauradors no van tenir altre remei que pagar de la seua butxaca les anàlisis que certificaven la seguretat de les collites, no sense abans reiterar que, en la gestió de la DANA, les administracions han fet més mal que bé. "Molts de nosaltres, sobretot els més grans, no saben si continuaran treballant la terra, atès que, si en condicions normals ja era difícil fer-la rendible, ara amb els costos extra s'ha convertit en un acte heroic", afegeix Jordi, que recorda com, tot i alliberar carreteres i traure piles de cotxes inservibles, els llauradors han estat els grans oblidats.

Han hagut de ser les iniciatives de l'economia social les que han anat al rescat d'aquests i altres col·lectius castigats per la DANA. Per exemple, amb el projecte Horta Cuina, que sota la coordinació de CERAi, Justícia Alimentària i altres ONG que advoquen per la sobirania alimentària, busca que els menjadors escolars de l'Horta s'abasteixin de productes locals, ecològics i de temporada, garantint així una alimentació saludable als alumnes i uns ingressos justos als llauradors. Durant el pitjor moment de l'emergència, Horta Cuina va abastir els menjadors improvisats que cuinaven per a la població afectada i, una vegada els esforços es van posar en la reconstrucció, les xarxes i la consciència creada aquelles primeres setmanes van acabar de reforçar el projecte.

La presentació dels CLER va tenir lloc al Teatre Micalet el 9 de gener passat, tres mesos després de la gota freda.

No és casualitat que el ministre espanyol de Consum, Pablo Bustinduy, escollís una escola valenciana –el CEIP Benimàmet– per anunciar la nova llei que obligarà els menjadors escolars a servir un mínim d'un 45% de producte fresc local als menús i un 5% del seu pressupost per a producte ecològic.

Cultura resistent i resilient

"De les nou llibreries destruïdes per la DANA, totes han tornat a obrir", assenyala Pau Pertegaz, del Gremi de Llibrers de València. Un èxit que pocs altres sectors poden esgrimir i que, segons Pertegaz, es deu al fet que "les llibreries no són uns negocis normals; darrere de cadascuna hi ha una comunitat que s'estima els llibres i que ha contribuït solidàriament a reflotar-les".

Aquest és només un exemple. El món de la cultura és el que més s'ha mobilitzat –percentualment a les seves capacitats–, propiciant que entitats, empreses i particulars hagin engegat iniciatives de recollida de fons per reconstruir el teixit afectat per la barrancada.

Només Acció Cultural de País Valencià anunciava fa poc la recaptació de 185.000 euros amb aquest objectiu. Unes xifres modestes si ho comparem amb els 100 milions d'euros de la Fundació Amancio Ortega o els més de 20 milions de Mercadona, però que tenen la virtut d'enfortir xarxes de suport entre iguals i un teixit associatiu i cooperatiu amb un alt valor social afegit, més enllà de les dades econòmiques.

Aquests exemples, cal ser realistes, només són gotes d'aigua en l'oceà de destrucció –també econòmica– que va provocar la DANA. Perquè encara hi ha 20.000 treballadors i treballadores en ERTO forçós, i la majoria probablement mai no recuperaran la feina. Igual que, en el tsunami de la reconstrucció, són unes poques empreses les que s'estan repartint milions en contractes públics, mentre la Generalitat reforma les lleis per aplanar el camí a negocis especulatius que atempten contra el territori i que només fan que agreujar possibles catàstrofes.

Però, en conjunt, les experiències citades tenen una gran importància: assenyalen que una altra reconstrucció és possible i que, a còpia de potenciar l'economia solidària i el teixit associatiu, poden aliar-se per impulsar iniciatives amb un alt valor social i ambiental.

COOPERATIVES AGRÀRIES: UNA MIRADA ENDAVANT

Maria Casoliva

Responsable de fruita i horta de la
Federació de Cooperatives Agràries
de Catalunya (FCAC)

L'activitat pagesa, que malgrat tots els entrebancs continua vigorosa al nostre país, afronta reptes tan importants com el relleu generacional, el canvi climàtic, experiències més robustes i una major tecnificació dels processos productius. Només així podrem avançar cap a una transició agroecològica en què una nova generació pugui tirar endavant models d'èxit que s'ajustin a les necessitats actuals.

Tot i la pressió del mercat, la pagesia catalana mira de garantir una bona distribució per arribar al gran públic.

L'origen de les cooperatives agràries té lloc a mitjan i final del segle XIX, quan Catalunya estava immersa en un context de grans transformacions socials, polítiques i econòmiques que afectaven directament el món rural i que va propiciar l'aparició de les primeres societats de treballadors del camp.

Aquestes societats agràries estaven pensades per facilitar les tasques del camp i per aconseguir productes més econòmics. Solien tenir botiga de queviures i magatzem, que servia per organitzar compres en comú i mancomunar eines, màquines i feines com la matança del porc, la verema o la batuda del gra i la palla. Van esdevenir les primeres formes d'organització col·lectiva del món rural català i tenien una organització interna que recorda les actuals cooperatives. Podríem dir que part del nostre ADN cooperatiu i de les nostres arrels provenen d'aquí.

L'any 1887 es va aprovar la Llei d'associacions, a la qual es van acollir les societats de treballadors del camp. Aquesta llei aportà un primer marc legal per al reconeixement jurídic de les "cooperatives". Punt de partida important que permeté el cooperativisme d'avui en dia.

Un any després, el 1888, va néixer la primera "cooperativa agrícola legalitzada", que fou la Societat Agrícola de Valls. Sorgí com a societat de resistència de la pagesia modesta enfront dels propietaris.

El 1906, la Llei de sindicats agrícoles va donar naturalesa jurídica a les societats agràries, que podien anomenar-se cooperatives o sindicats. Va ser el primer marc legal específicament dirigit a les formes d'associacionisme rural i cooperatiu.

Durant el primer terç del segle XX es varen crear moltes cooperatives, sobretot del vi, de l'oli i de crèdit, que varen ajudar a modernitzar l'agricultura amb maquinària i mètodes. També es van construir molts cellers i trulls.

La Guerra Civil i el franquisme (1936-1975) va representar un retrocés important per al món cooperatiu. El franquisme va imposar un model de cooperativisme controlat per l'estat a través del Servicio Nacional del Trigo, fet que va provocar que les cooperatives perdessin molta autonomia. Les cooperatives, però, van aconseguir sobreviure adaptant-se i mantenint una certa funció social i econòmica, especialment en entorns rurals.

Amb la finalització del franquisme, les cooperatives agràries van poder recuperar l'autonomia que se'ls havia tret anys enrere. Així es va concretar l'any 1983, quan la Llei de cooperatives de Catalunya, juntament amb les reformes posteriors, va regularitzar el sector i afavorir el seu desenvolupament.

LES COOPERATIVES, EN EL PRESENT

Avui, tot i els nombrosos reptes que hem d'afrontar, les cooperatives agràries tenim un paper clau en la producció, la transformació i la comercialització de productes com el vi, l'oli, la fruita, el cereal, etc. Seguim sent una eina col·lectiva de col·laboració entre pagesos i ramaders per aconseguir més força econòmica, una millor organització, serveis comuns i més rendibilitat, sense perdre de vista la identitat local i la individual.

Les cooperatives representem l'arrelament al territori, som pilars de l'economia agrària i rural i contribuïm a evitar el despoblament. Malauradament, ens trobem immerses en reptes i dificultats complexos, als quals resulta complicat trobar solució, i justament és aquí, en aquesta solució, on recau el nostre futur com a cooperatives.

Els principals reptes a combatre són l'envelliment dels socis i el relleu generacional. Molts agricultors i agricultores són grans, i hi ha dificultats per incorporar joves al camp; el canvi climàtic, que afecta directament la productivitat; la dimensió reduïda i la manca d'escala d'algunes cooperatives, cosa que les dificulta competir a escala global, a banda de la pressió del mercat i del baix poder negociador, ja que el preu baixos de la gran distribució i la competència de països tercers dificulten la rendibilitat.

També cal sumar-hi després la dependència del sector primari i la manca de diversificació, sobretot d'aquelles activitats que podrien anar lligades amb la producció.

Per sort, les cooperatives tenen les potencialitats òptimes per superar aquests reptes. Així ho han fet els darrers anys; només cal que trobin com fer-ho també en el context actual, on segurament serà necessària una combinació d'estratègies internes, aliances i innovació, sense deixar de ser fidels als nostres valors.

TEMPS DE DESAFIAMENTS

Per combatre l'envelliment dels socis i el relleu generacional cal potenciar i facilitar l'entrada de joves, tant com a persones sòcies com als consells rectors de les nostres cooperatives.

Afortunadament, algunes estem promovent l'accés de joves als nostres consells rectors, alhora que fem passos per incorporar més socis i sòcies joves a l'entitat. D'altra banda, també seria interessant disposar de formació més especialitzada en gestió agrària, cooperativisme, innovació i tecnologies agràries, així

com mostrar i visualitzar models d'èxit de joves cooperativistes. Finalment, s'ha d'impulsar el cooperativisme a les escoles agràries i a les universitats, però també als instituts.

El canvi climàtic és un repte que no hem de solucionar els pagesos i pageses sols, sinó tota la societat en conjunt. Només així serem capaços d'adaptar-nos-hi. Des de les cooperatives hem de ser capdavanteres a fer-hi front. A hores d'ara, ja hem començat a avançar, però cal seguir treballant-hi per invertir en regadius eficients i en energia renovable, però no a costa del sòl agrari. Necessitem un assessorament tècnic per adaptar els nostres cultius al canvi climàtic i aconseguir una transició agroecològica. I les cooperatives han de ser agents clau de la bioeconomia local, apostant pel biogàs, el compostatge i l'economia circular.

La mida reduïda i la manca d'escala d'algunes cooperatives representa un greuge negatiu per prosperar i tenir rendibilitat. Cal apostar per fusions o integracions de cooperatives a fi d'augmentar dimensió i poder de negociació, i també per reduir costos. Calen aliances estratègiques entre cooperatives locals i internacionals i/o participar en grups cooperatius.

Les cooperatives agràries patim una forta pressió del mercat, que sovint s'uneix a un baix poder negociador, elements que fan perillar greument la nostra rendibilitat. Per fer-hi front, s'han de crear marques pròpies i/o certificacions de qualitat que ens permetin diferenciar-nos, potenciar la venda directa, el comerç electrònic i els circuits curts, i també invertir en transformació per donar valor afegit. D'altra banda, les cooperatives hem de fer aliances per vendre conjuntament.

Actualment, les cooperatives agràries estem poc diversificades i depenem totalment del sector primari. Revertir aquesta falta de diversificació ens podria facilitar la continuïtat de la cooperativa. S'haurien d'obrir noves línies de negoci com l'agroturisme, els productes gourmet, l'energia renovable i la cosmètica natural, així com participar en projectes de desenvolupament rural integrat, entre d'altres.

EL FUTUR QUE ENS ESPERA

L'incendi de la Segarra d'aquest juliol, on malauradament varen perdre la vida dues persones, és una desgraciada circumstància que ens fa adonar que, perquè la pagesia i les cooperatives agràries tinguin futur, han de canviar moltes coses.

No és el primer incendi que he viscut, però aquest ha estat diferent. Veritablement et fa plantejar i donar moltes voltes al perquè ha succeït: què ha canviat perquè un incendi, que havia de ser el típic incendi agrícola, és convertit en un gran incendi com el que vàrem patir?

Darrere d'aquest fet, hi ha molts factors, des del canvi climàtic fins a la pèrdua continuada de pagesos, l'envelliment del sector agrari, la sobreprotecció de l'entorn natural, les contínues barres i negatives a deixar-nos treballar i combatre el foc a l'hivern, entre d'altres.

Actualment, hi ha una esquerra massa gran que separa el món rural del món urbà. Necessitem que aquesta esquerra es vagi reduint pel bé de totes i tots nosaltres, però sobretot pel nostre entorn, la nostra terra.

Perquè això succeeixi, cal un important canvi de mentalitat de la societat en general, però també del món polític. El món rural i

Crear marques pròpies i certificacions de qualitat és un dels reptes del sector.

el sector agrari no poden estar gestionats i legalitzats des de Barcelona i pensant en Barcelona.

Cal que des del sector agro-ramader-forestal puguem fer la gestió necessària per als nostres boscos i per a les nostres explotacions. El món rural s'ha de pensar des del món rural. Hem de revertir la idea que el món rural és el jardí de Barcelona. Per als pagesos i pageses, i per tant per a les cooperatives agràries, el món rural és la nostra llar, la nostra feina i la nostra terra.

Hem de tenir molt clar que el futur per a les cooperatives recau, en primera instància, en el fet que les explotacions siguin sostenibles econòmicament. Només així hi haurà futur i només així hi haurà sostenibilitat ambiental i social.

Cal poder treballar amb preus justos i sense la pressió desmesurada que, de vegades, patim. Nosaltres som els primers interessats a fer les coses bé, a tractar la terra com es mereix perquè d'ella en depenem, a tractar amb respecte i cura els nostres animals perquè són el nostre pa.

El nostre futur depèn del fet que puguem continuar treballant i això, més enllà de totes les propostes plantejades anteriorment, depèn en bona mesura del futur agro-ramader-forestal que volem per al nostre país. Precisament aquí, és on la societat i el món polític hi tenen un paper important.

Per això, us voldria demanar, a la societat i al món polític, que respecteu la feina que fem –que, per cert, la fem molt bé i d'una forma totalment professional–, que ens permeteu treballar amb amor i respecte cap a la nostra terra i els nostres animals, que ens deixeu gestionar el territori tal com s'ha de fer i que compreu producte d'aquí i de cooperativa.

El nostre futur com a cooperatives agràries, en depèn.

Col·lectiu Ronda, una cooperativa de professionals al costat de les entitats d'economia social

Som una cooperativa d'expertes en l'acompanyament i l'assessoria jurídica, laboral, fiscal i organitzativa d'entitats d'economia social, així com d'advocats i advocades que entenem l'assessorament a entitats i el dret com a exercicis per a la construcció d'un món més just i solidari

www.cronda.coop

Il·lustració: Maria i punt

Col·lectiu Ronda
Persones · Drets · Justícia

Les escoles de les Balears: el secret d'un èxit col·lectiu

Les escoles de primer cicle d'educació infantil (0-3 anys) són fonamentals per al desenvolupament emocional, cognitiu i social dels infants, així com per a la conciliació de la vida familiar i laboral. En un territori com les Illes Balears, on la demanda de serveis en aquesta etapa acadèmica és cada vegada més alta, el sistema d'escoles es veu immers en una dinàmica de creixement, però també de grans reptes.

Jaume Vicens Obrador

Professor a la cooperativa d'ensenyament Es Lledoner (Felanitx)
Sectorial de Cooperatives d'Ensenyament de la UCTAIB (Unió Cooperatives Treball Associat de les Illes Balears)

La campanya "Som Cooperativa" ha permès visualitzar el model pedagògic que s'impulsa a les Illes.

La situació actual de les escoles està marcada per la demanda creixent i la diversitat d'ofertes disponibles (xarxa pública, privada i, des de 2022, xarxa concertada o complementària). No obstant això, es veu envoltada de la polèmica dels preus, ja que els costos d'algunes escoles privades poden ser molt elevats, cosa que dificulta l'accés a les famílies amb ingressos mitjans o baixos. En aquest context, l'opció d'implementar la gratuïtat de les escoles pot ser una solució per aconseguir una major igualtat d'oportunitats en el sistema educatiu infantil, començant pel primer cicle.

Aquesta és una de les raons per les quals les escoles gestionades en forma de cooperatives guanya cada vegada més adeptes. I és que, a través de la gestió col·lectiva, poden oferir un servei d'educació de qualitat amb una major accessibilitat econòmica.

Demanda i oferta creixents

La demanda de places per als infants de 0 a 3 anys ha augmentat força a les Illes Balears. En gran part, a causa d'un augment de la natalitat, atesa la capacitat de les Illes per acollir nous nens, l'elevat nombre d'ofertes de feina i la necessitat d'afavorir la conciliació familiar i laboral. Aquestes circumstàncies han generat un desajust entre l'oferta de places disponibles (públiques, xarxa complementària i privades) i la demanda, amb la consegüent dificultat de moltes famílies per trobar plaça per als seus fills o filles.

Actualment, a les Illes conviuen escoles públiques, gestionades per ajuntaments o directament pel Govern; escoles concertades (abans anomenades xarxa complementària), que reben un finançament parcial a canvi de garantir uns criteris pedagògics i d'accessibilitat, i escoles

privades. Aquesta convivència entre les tres modalitats ha estat clau per reduir les llistes d'espera, si bé encara hi ha famílies amb dificultats per accedir a una plaça, sobretot en zones amb creixement demogràfic, mentre que l'oferta educativa per a aquestes edats, especialment en pobles de l'interior de Mallorca, continua sent insuficient.

A això s'hi afegeix la manca de previsió en la inversió de personal i infraestructures. Perquè, tot i les millores impulsades, les condicions salarials dels docents són molt precàries, en particular en els centres privats que han quedat fora de la xarxa pública o complementària; alhora que l'existència d'un grapat de convenis col·lectius fa que les disparitats salarials entre treballadores siguin notables, fins al punt de provocar el tancament d'algunes escoles o la convocatòria de vagues per exigir millores retributives i estabilitat laboral.

Amb la voluntat de posar ordre i qualitat al sistema, el maig d'aquest 2025 va entrar en vigor la Instrucció 29/2024, que estableix els criteris d'organització i funcionament dels centres de primer cicle, tant públics com concertats. Aquest marc regula les ràtios, la formació del personal, els horaris, el projecte educatiu i les condicions mínimes dels espais.

UCTAIB

infants d'origens diversos i ha ajudat a reduir les desigualtats socials i educatives.

A més a més, la universalització fa possible la conciliació familiar i laboral, ja que en disposar de places gratuïtes, les mares i els pares poden reincorporar-se al lloc de treball sense haver de preocupar-se pel cost d'una escoleseta. Sense comptar el fet que, amb les eines de què disposen els centres, els infants poden desenvolupar-se en els àmbits cognitiu, emocional i social.

En el cas concret de les escoles cooperatives, que estan formades per mestres, s'aprecien altres avantatges tant o més significatius, sobretot en el terreny pedagògic, organitzatiu i social, els quals tenen a veure amb la idiosincràsia que distingeix les cooperatives d'ensenyament de primer cicle respecte a altres tipologies de centres escolars.

Un dels principals avantatges és que les decisions les prenen col·lectivament les persones sòcies (mestres i altres treballadors del personal no docent) i, per tant, fomenten la corresponsabilitat, la transparència, el sentiment de pertinença, el lideratge compartit i l'autogestió del projecte.

També el caràcter innovador i la seva capacitat d'oferir una educació viva fa d'aquests centres una referència en inclusió i coeducació, ja que permet a l'alumnat i a la comunitat educativa adaptar-se a les seves necessitats. Són projectes,

Preus per modalitats

Una de les qüestions més controvertides del sistema d'escoles de 0-3 anys a les Balears és el preu de les places, que pot variar considerablement si el centre és públic, privat o bé pertany a la xarxa complementària (concertada).

Si ens fixem en les escoles públiques, gestionades pel Govern Balear o pels ajuntaments, el preu és més assequible en comparació amb les escoles privades, ja que en general oscil·len entre els 80 i els 300 euros mensuals segons sigui la localització, el tipus de servei i la renda familiar. A més, hi ha ajuts econòmics per a les famílies amb ingressos baixos. No obstant això, la gran demanda fa que molts infants no puguin accedir a una plaça pública i quedin en llistes d'espera, la qual cosa provoca que les seves famílies acabin recorrent a l'oferta privada i, des de 2022, a la concertada.

Pel que fa a les escoles privades, acostumen a presentar uns preus més elevats, que poden anar dels 350 fins a 700 euros mensuals, o fins i tot superiors si es tracta de centres que apliquen una metodologia educativa específica o compten amb un entorn de més qualitat. Si bé això té l'avantatge que facilita una major fle-

xibilitat d'horaris i més serveis complementaris, el preu impedeix que famílies amb menys recursos puguin dur-hi els seus fills.

Finalment, trobem les escoles de la xarxa complementària (concertades), que reben una subvenció o finançament parcial de l'administració per fer front a diverses despeses, fet que les permet atraure més famílies durant el primer cicle d'educació infantil sense perdre qualitat. En aquests centres, els preus es mantenen per sota de les privades, amb costos que varien entre els 150 euros fins a un màxim de 400 euros mensuals. Es tracta, doncs, d'un model apte per a les famílies que busquen qualitat educativa i alhora un preu assequible, però també la possibilitat de participar en la vida educativa dels seus fills o filles.

Beneficis i oportunitats

Les Illes Balears han fet un gran esforç amb vista a universalitzar l'educació infantil de 0 a 3 anys, cosa que ha sigut molt valorada entre la població. I és que no solament garanteix la igualtat d'oportunitats en permetre a totes les famílies accedir a una educació de qualitat, independentment dels seus ingressos. També ha millorat la formació dels

Xin-Xirineu, situat a Can Picafort, és un dels centres de referència de l'etapa de 0-3 anys.

“

Una de les qüestions més controvertides del sistema d'escoles de 0-3 anys a les Balears és el preu de les places, que pot variar considerablement si el centre és públic, privat o bé pertany a la xarxa complementària (concertada).

doncs, compromesos i arrelats al barri o municipi on estan establerts, que a banda de treballar en xarxa amb les entitats locals, fomenten la participació familiar i les pràctiques comunitàries.

De la mateixa manera, les escoles cooperatives destaquen per estrènyer els vincles entre els docents, ja que en ser-ne socis, tendeixen a implicar-se i, de retruc, a donar més estabilitat al projecte educatiu.

Tot plegat, doncs, converteix les escoles en una alternativa viable a la gestió purament empresarial de l'educació. Perquè, lluny de buscar el benefici econòmic, inverteixen els recursos generats en la millora de les infraestructures, els espais educatius i els materials, i garanteixen un aprenentatge de qualitat que, si alguna finalitat té, és formar ciutadans crítics, autònoms i responsables. En definitiva, una educació inclusiva, solidària, participativa i basada en el respecte mutu.

Reptes al primer cicle

Amb tot, l'etapa educativa del primer cicle d'educació infantil (0-3 anys) viu una època de transformacions, especialment rellevants que fa al seu finançament: s'ha passat d'una situació en què les famílies assumien pràcticament tot el cost, a l'anunci de la gratuïtat per al curs de 2 anys (2022) i per a tota l'etapa (2023, en endavant). Aquest procés ha suposat avenços importants, però també reptes en la seva gestió, com la justificació de fons i els terminis dels pagaments.

L'altre gran avanç ha sigut l'aprovació d'un currículum comú per al cicle 0-3, un pas simbòlic i pràctic molt important, ja que equipara aquesta etapa amb les posteriors. Igual que ha canviat el procés d'escolarització amb dinàmiques similars a les de segon cicle d'infantil o primària i, respecte al calendari, la seva inclusió a l'etapa 0-3. Aquest procés, de moment, s'ha deixat en mans de cada centre, alguns dels quals han habilitat períodes no lectius per planificar la part pedagògica, coordinar l'equip o ampliar els períodes de vacances durant l'any escolar. Totes aquestes mesures contribueixen a la qualitat educativa i al benestar i l'estabilitat de l'equip docent.

Això, però, no evita que la conciliació familiar continuï sent la gran assignatura pendent, un problema en què es veuen immerses moltes famílies i respecte al qual l'escola adverteix que la solució no pot recaure únicament en els serveis educatius, sinó que calen polítiques de conciliació més àmplies i estructurals.

Finalment, s'hi suma la necessitat d'ampliar les places, cosa que encara està a mig fer, així com altres mesures que millorin el reconeixement social i institucional de les escoles, que busquen en la gratuïtat la clau transformadora per garantir que, algun dia, cap infant no en queda exclòs. Aquest és l'horitzó pel qual els models més inclusius i participatius, com som les cooperatives, semblen estar en millor disposició de fer-ho possible. No sols perquè assegurin la igualtat d'oportunitats als infants; també una qualitat educativa en tot el temps d'aprenentatge.

Les escoles
incentiven el
desenvolupament
cognitiu, emocional i
social de l'alumnat.

Sota el paraigua de la UCTAIB

La Unió de Cooperatives de Treball Associat de les Illes Balears (UCTAIB) és l'entitat de referència per al cooperativisme de treball a les Illes Balears. Constituïda l'any 1986, té com a principal missió representar, defensar i promocionar les cooperatives que aposten per un model econòmic més democràtic, social i sostenible. La seva tasca no es limita, doncs, a la gestió interna de cooperatives; també s'estén a l'assessorament legal, comptable i organitzatiu, la formació contínua, la promoció de noves iniciatives i la incidència institucional.

La UCTAIB actua com una plataforma vertebradora de cooperatives de diversos sectors: educació, serveis socials, cultura, comunicació, tecnologia, comerç i molts altres, gràcies al qual el cooperativisme ha guanyat força a les Balears: avui, ja són més de tres-centes les experiències, moltes de caràcter micro, que faciliten l'emprenedoria col·lectiva a petita escala.

A més, la Unió desenvolupa una tasca pedagògica i de sensibilització important mitjançant la campanya Som Cooperativa, amb la qual vol fer visibles els valors propis del cooperativisme, com són la participació, la igualtat, la solidaritat, la responsabilitat i l'arrelament local, i promoure accions transversals, com la normalització lingüística i la inclusió de l'economia social dins de l'agenda pública.

Amb data de maig de 2025, a la UCTAIB ja hi havia vuit escoles cooperatives afiliades: quatre de la xarxa complementària o concertades (Gianni Rodari i CIDE, a Palma; Xin-Xirineu, a Santa Margalida, i Es Lledoner, a Felanitx), tres de la xarxa pública (Sa Sitra, a Porreres; Sa gallineta rossa, a Montuiri, i Es dos pous, a Sencelles) i una de la Xarxa privada (Son Verí nou, a Lluçmajor).

Cultura cooperativa en temps de solidificació neoliberal

Ignasi Franch

Periodista cultural i crític cinematogràfic

En un escenari de regressió democràtica i precarietat econòmica, les cooperatives de l'àmbit cultural exploren fórmules per mantenir els seus projectes actius. Immerses en el resistencialisme, troben en la mancomunació de serveis, la innovació i el suport de la comunitat el camí per desplegar una agenda de propostes arrelades al teixit social que les envolta.

Els assajos de Remedios Zafra, coneguda crítica cultural, tenen quelcom de retrat acumulatiu (i evocatiu, i poètic, i alhora asfixiant) dels malestars de les persones que es dediquen a la cultura. A *El entusiasmo*, explicava com les nostres vocacions i il·lusions són instrumentalitzades per explotar-nos; mentre que a *Frágiles*, aprofundia i se centrava en les notes sobre la fragilitat d'aquests individus explotats i sovint aïllats per treballs solitaris.

Finalment, en el seu darrer llibre, *El informe*, Zafra posava la cirereta al pastís de les desgràcies: estem explotats, som fràgils i estem massa sols, i, a més a més, hem de dedicar part d'aquest temps laboral que ens deixa sense temps a altres tasques de sentit dubtós. Des de fer un informe per justificar que necessites un ordinador per investigar fins a emetre, tramitar i enviar una factura per les quantitats ridícules que et poden arribar a pagar per escriure un text breu... Sovint estem disposats a sacrificar les remuneracions dignes i el temps lliure per una feina que ens ompli, però fins i tot aquesta feina acaba tenint elements d'allò que l'antropòleg David Graeber va batejar com *bullshit jobs* (feines de merda).

Intervenció enfront d'autogestió

D'alguna manera, el crac de 2008 va resultar pedagògic per als professionals de la cultura. Abatuts i desconcertats, van començar a buscar camins en els marges. I algunes mirades van trobar una possibilitat de futur en la forma jurídica cooperativa, que té diversos referents duradors en l'àmbit cultural a casa nostra.

En els agitats temps del tardofranquisme, va néixer Drac Màgic, una entitat vinculada als col·lectius feministes i de renovació pedagògica que es dedica a l'estudi, divulgació i difusió dels audiovisuals: va ser fundada l'any 1971 i continua en actiu com un projecte amb diverses potes (com la Mostra Internacional de Films de Dones o el projecte formatiu Construir Mirades). També de l'òrbita de la renovació pedagògica va néixer Abacus Cooperativa, emanada d'un grup de professors, mares i pares vinculats a l'Associació de Mestres Rosa Sensat l'any 1968. La cooperativa, inicialment orientada al consum i posteriorment reconfigurada com a cooperativa de consum i de treball, ha anat explorant territoris nous, especialment a través de la cooperació i posterior fusió amb l'antic grup Cultura03, més tard denominat Grup SOM*.

Potser el cooperativisme havia perdut presència pública com a mètode de funcionament al llarg dels anys vuitanta i noranta del segle passat, perquè tothom ens volia convèncer que els treballadors no s'havien d'associar, ni a través de cooperatives, ni a través de sindicats, ni a través de projectes que d'alguna manera són comuns (encara que fortament jerarquitzats), com la funció pública.

Al cap i a la fi, els mateixos estats europeus, sovint governats per partits nominalment socialistes, optaven per les privatitzacions i externalitzacions d'infraestructures i serveis públics. El neoliberalisme podia ser terriblement agressiu, però aleshores també inoculava un cert optimisme en el seu discurs. Els rostres riallers de Bill Clinton o Tony Blair prometien que l'abundància arribaria a tothom que es posicionés bé en la cua de la recollida de les engrunes del capitalisme. Però el problema no solament era el filototalitarisme de mercat.

Autors com Manuel Delgado han insistit en l'efecte perniciosos que té l'anhel dels partits polítics, inclosos els pertanyents a l'esquerra parlamentària, per centralitzar el gruix de l'activitat política del país i afeblir qualsevol altre canal de col·laboració. Aquesta estratègia de buidar la sobirania ciutadana va ser contraproduent per als mateixos partits d'esquerra, fàcilment arraconats en plena hegemonia neoliberal. Delgado també ha parlat d'un fenomen associat que té molt a veure amb la cultura: l'afany partidista de controlar les festes populars i convertir la cultura de carrer i el carrer en una altra pota de la cultura institucional.

El daltabaix financer de 2008, amb conseqüències duríssimes per a l'economia real dels països, va fer més difícil creure en aquests contes de fades. Més encara a Catalunya, un territori de l'Europa del Sud colpejat per les crisis d'especulació amb els deutes sobirans dels governs continentals. Molts discursos neoliberals van mutar aleshores: de l'optimisme impostat de l'era Reagan a un capitalisme catastrofista on s'assumeix la coexistència del 'no hi ha futur' i el 'no hi ha alternativa' (amb l'escalfament global en el rerefons). Aquest *no future* liberal ha impactat obertament en un treball cultural on han guanyat terreny dues realitats que ja coexistien: la precarització i l'amateurització.

Alguns professionals dels mitjans de comunicació, potser perquè pertanyien a un sector sotmès a una doble crisi sectorial i general, van entendre que una mica d'unió no fa una gran força, però possibilita que siguem menys fràgils.

Així que el model cooperatiu ha anat tornant. De vegades, des de l'esperança, i altres vegades des d'una certa melancolia. Alguns professionals dels mitjans de comunicació, potser perquè pertanyien a un sector sotmès a una doble crisi sectorial –la de la digitalització, amb les ramificacions respectives– i general, van entendre que una mica d'unió no fa una gran força, però possibilita que siguem menys fràgils. En aquest sector, amb punts de contacte i dinàmiques comunes amb el treball cultural, van néixer *Crític*, *Setembre* o *Alternativas Económicas*. També es va cooperativitzar el mitjà de comunicació social la *Directa*, i es van crear agències de comunicació més o menys vinculades amb la cultura, com L'Apòstrof, Dies d'Agost (impulsora de *Setembre*) o Neu al Carrer. Perquè afrontar la precarietat en companyia potser no és curatiu en si mateix, però pot resultar, com a mínim, pal·liatiu.

El paper com a espai de resistència

En aquesta transició, on els sectors discogràfics i videogràfics s'ensorraven, un objecte cultural va sobreviure a un internet econòmicament drenat per les grans corporacions: el llibre. I, entre les històries més impactants d'aquest àmbit, cal destacar Tigre de Paper, una editorial des de la qual s'han impulsat fires literàries (com la Fira Litoral), la revista *Catarsi*, un segell editorial paral·lel (L'Agulla Daurada), alhora que es va absorbir la històrica editorial Bellaterra. El nom comú KULT aplega tot el projecte.

Gestionada per L'Afluent, Quesoni i la Sala Upload, Paral·lel 62 ofereix un ampli programa de música i altres arts escèniques.

La Fira Litoral s'ha consolidat com el principal certamen de llibres de pensament crític.

Tigre de Paper s'afegia a un nombre reduït d'editorials cooperatives que ha anat creixent, sigui a través de noves entitats, de processos de cooperativització d'associacions culturals o d'altres projectes creats sota formes diverses. És el cas de Virus, una editorial-distribuïdora emblemàtica de la contracultura catalana, o Descontrol, que s'ha consolidat com a editorial i impremta. De nova creació, ja van ser Pol·len i, més recentment, Manifest.

Tot i que el món editorial no ha apostat de manera decidida pel model jurídic de cooperativa, sí que s'ha produït un autèntic esclat de les llibreries cooperatives. La resiliència de l'objecte llibre dins d'un panorama d'incertesa econòmica, especialment quan l'*amazonització* del comerç encara no havia penetrat tan fortament, ha facilitat que les llibreries també s'hagin vist com un negoci viable. N'és una prova La Ciutat Invisible (Barcelona), que podia servir de far, darrere la qual s'han afegit projectes apareguts a la mateixa ciutat (entre molts altres, La Caníbal, La Carbonera o La Raposa) i en altres localitats catalanes (El Refugi, a La Seu d'Urgell; El Soterrani, a Tarragona; o l'Espai Llavors, a L'Hospitalet del Llobregat).

El llibre ha servit d'instrument de resistència, però cada branca de la cultura té les seves pròpies inèrcies. Al teatre, per exemple, la lògica grupal del funcionament organitzat en companyies es pot plasmar de manera diferent, a través de funcionaments molt horitzontals o molt verticals. En tot cas, la noció de funcionament col·lectiu està més que normalitzada, d'aquí ve el fet que arrelin més fàcilment les iniciatives cooperatives o comunals. És

el cas de La Tregua, el Grup Teatre Fricandó, el col·lectiu Liant La Troca o la companyia valenciana Teatre de Caixó.

Mentrestant, en el món audiovisual, l'auge del cinema grupal del *seixantavuitisme* i la seva ressaca queda lluny. De manera que, després de dècades de minorització, el cinema cooperatiu Zum-Zeig (Barcelona) mira de donar visibilitat al cinema cooperatiu a través de la seva programació general i, especialment, del festival CO-. En canvi, la història d'una de les cooperatives audiovisuals que havia assolit més visibilitat, la MetroMuster del film *Ciutat morta*, va acabar malament. Però això no ha descoratjat altres professionals per cooperativitzar-se (des dels múltiples serveis professionals de Claraboia, fins a la producció de documentals a càrrec de grups reduïts, com és Papaia Produccions).

Entre l'apocalipsi i l'esperança

En qualsevol cas, el repte de superar o contenir la precarietat econòmica dins del sector cultural és comú en totes les disciplines, conscients que els diners públics són una de les vies principals de supervivència. Entre els casos més remarcables, podem assenyalar l'antiga Sala Barts, ubicada a Barcelona, node de diverses entitats de l'economia social i solidària, així com les cooperatives L'Afluent i Quesoni i la Sala Upload, que van agrupar-se en una unió temporal d'empreses per encarregar-se de la gestió de Paral·lel 62. Un espai que, més enllà de la programació de concerts, teatre i altres activitats culturals, també incorpora un estudi de gravació, la comunicació i serveis de neteja.

En un article a la revista *Nexe*, l'activista cultural i cooperativista Jordi Oliveras (impulsor de la històrica plataforma Indigestió, membre de La Murga) es preguntava si pot haver-hi un encaix entre el cooperativisme i els equipaments públics gestionats per la ciutadania organitzada, amb l'Ateneu Popular de 9 Barris com a emblema evident i perdurable. "Els serveis professionals acostumen a tenir inèrcies per blindar la seva acció i expertesa, donant a entendre als consumidors que el millor que poden fer és delegar", contextualitzava Oliveras. I les cooperatives culturals, sovint obligades a funcionar en clau resistencial, poden optar per aquestes estratègies defensives. Els primers anys de funcionament de Paral·lel 62 sembla que obeeixin a aquesta temptació, si bé, pel camí, pot repartir joc a través de la col·laboració amb el teixit associatiu, cooperatiu i veïnal de la ciutat.

Al seu torn, un altre projecte cooperatiu, Cardant Cultura, comença a generar petits refugis culturals al voltant del Mas Can Grau, ubicat a la comarca d'Osona, en un context en què treballadors i treballadors han d'afrontar la precarització i amateu-rització, i també la soledat potenciada per la telematització de les tasques i interlocucions. I a aquest individualisme estructural que caracteritza l'era neoliberal, ara s'hi ha unit la reblada del clau neofeixista que ha crescut entre la terra cremada del neoliberalisme de la catàstrofe.

A partir d'aquí, es poden fer prediccions sobre un futur més dur per a les persones vulnerables i l'emergència d'un clima encara més hostil per a les iniciatives comunitàries i grupals de qual-sevol mena. De tota manera, fins i tot a les pel·lícules fascinades per l'apocalipsi, com *Terminator 2*, s'acaba assumint la idea que el futur mai no està escrit. O, almenys, no del tot.

ESS: UNA DÈCADA AVANÇANT AMB VENT A FAVOR

Álvaro Porro

Economista, director d'Economia social
i d'impacte de Barcelona Activa

L'actual ofensiva globalitzadora, contrària als valors cooperatius, ha de ser una oportunitat perquè l'ESS construeixi aliances amb altres actors socialment responsables i promogui polítiques públiques que afavoreixin un model d'economia capaç de donar una resposta justa i democràtica als desafiaments que afronta la societat.

Vaig estudiar Econòmiques a la Universitat Autònoma de Madrid els anys noranta, incloent-hi un any d'Erasmus a Amsterdam. En aquests temps, mai no vaig sentir parlar del concepte d'economia social, ni es va esmentar la forma empresarial cooperativa en cap assignatura. Com a lector habitual dels mitjans de comunicació, tampoc no vaig trobar referències a l'economia social, ni en les seccions econòmiques ni en altres espais, com tampoc vaig trobar cap servei públic ni departament institucional dedicat a aquest àmbit.

Va ser a través de la meua implicació en moviments socials que vaig descobrir altres maneres de fer economia i empresa. Intueixo que aquesta experiència no va ser únicament personal i estic convençut que reflecteix l'escàs nivell de visibilitat i presència de l'economia social en la societat de les dècades de 1990 i 2000.

DEU ANYS DE TRANSFORMACIONS

Des d'aleshores, la situació no ha canviat de manera radical, encara que podem parlar de transformacions substantives a molts nivells. L'economia social i solidària (ESS) ha guanyat presència, visibilitat i legitimitat com a referent alternatiu, gràcies a diversos factors culturals, generacionals, sociològics i polítics, dels quals cal destacar el cicle del 15M i el Procés, així com l'entrada de noves sensibilitats polítiques en les institucions. També han estat claus els canvis culturals més profunds i les dinàmiques de confluència dins de la mateixa ESS.

Un dels motors d'aquest avanç ha estat l'expansió de les polítiques públiques en favor de l'ESS. Alguns dels anomenats "Ajuntaments del Canvi" de 2015 van liderar una gran aposta per desenvolupar-la. En el cas de Barcelona, per exemple, es van invertir 42 milions d'euros en deu anys a través de figures polítiques especialitzades, referents clars dins del govern, departaments o equips tècnics especialitzats, tant al consistori com a Barcelona Activa. Dispositius des dels quals avui s'ofereixen nombrosos serveis i programes per on passen 4.000 persones i més de 500 organitzacions i empreses a l'any, així com línies de subvenció i crèdit consolidades. Tot això sense comptar amb la construcció participativa entre Ajuntament i teixit social d'un marc que, a deu anys vista, depassa governs i els mandats que figuren en l'Estratègia de Ciutat d'ESS 2030.

Així, mentre que a Madrid aquest impuls va ser desmantellat per atacs polítics –sovint basats en faules– que desacreditaven l'ESS com una "economia ideològica", a la capital catalana la combinació d'un teixit d'ESS fort, una inversió pública significativa i un treball polític transversal va consolidar una política de promoció econòmica estable i difícilment reversible. Aquesta dinàmica es va estendre a altres municipis catalans amb la creació de la Xarxa de Municipis per l'Economia Social i Solidària (XMESS), i especialment a la Generalitat de Catalunya, que en una aposta sense precedents en un govern autonòmic va incrementar el pressupost i el pes polític en aquest àmbit. D'aquí van sorgir la Xarxa d'Ateneus Cooperatius i les Comunalitats, la convocatòria de projectes Singulars i, més recentment, la llei catalana d'economia social i solidària, actualment en tràmit parlamentari.

Els recents canvis polítics no han alterat aquesta dinàmica, fet que demostra la solidesa i transversalitat que aquesta aposta ha adquirit en menys d'una dècada. De la mateixa manera, a escala estatal també hem assistit a canvis que van més enllà del

El treball polític, estès a escala municipal, ha donat com a fruit la Xarxa d'Ateneus Cooperatius.

fet que el Ministeri de Treball ha passat a dir-se Ministeri de Treball i Economia Social. S'han creat càrrecs específics d'alt nivell, alhora que està en procés l'actualització de la llei espanyola d'economia social i un PERTE que, per primera vegada, ha destinat recursos significatius a l'ESS arreu de l'estat. També la Unió Europea ha mostrat signes de suport a l'ESS, incrementant els fons i donant-li més visibilitat i representació institucional.

CANVI DE VENT: COM CAMINAR A PARTIR D'ARA

Aquest desenvolupament va tenir lloc en un context sociocultural favorable. Recordo una inspiradora ponència de Pere Rusiñol en la primera Febrerada de 2023, la qual, amb dades en mà, mostrava com en deu anys s'havien qüestionat paradigmes que semblaven inamovibles: l'austeritat a la UE, la relocaltzació, l'auge dels valors en el món corporatiu, a banda de la desconfiança de bona part de la societat cap al capitalisme i l'exigència de responsabilitat empresarial. Rusiñol assenyalava que aquest escenari representava una oportunitat històrica, tot destacant que l'evolució interna de l'ESS –en termes de professionalització, articulació, creixement i visibilitat– oferia una base sòlida que calia aprofitar per un salt d'escala.

No obstant això, en només dos anys, el panorama ha canviat dràsticament. El que semblava un vent de cua s'ha transformat en ràfegues contràries. Perquè, així com abans l'amenaça semblava estar en el *greenwashing* o la cooptació de valors que impedié nodrir l'economia social, avui han irromput actors culturals i polítics de gran impacte que, sense complexos, promouen valors oposats que alteren completament les regles del joc i, per tant, la direcció positiva d'aquell vent de fons.

Davant d'aquest canvi de tornes, sorgeixen preguntes clau per a l'ESS, una de les quals és com podem avançar en un entorn més hostil. La meua tesi és que no només podem, avançar, sinó que és més necessari que ho fem; però que, per aconseguir-ho, cal més estratègia, mètode i tàctica. De fet, l'ESS ha demostrat en moments històrics que s'adapta, creix i es consolida; ara el repte és mantenir el rumb, fins i tot quan el vent bufa en contra.

ASPIRACIONS I HORIZONS EN UN NOU CICLE

En aquesta perspectiva, l'essencial és fer viable els projectes empresarials que ja existeixen i generar les condicions d'irreversibilitat i autonomia perquè resistixin i es puguin fer salts d'escala. Uns processos que, en certa manera, ja s'estan produint, atès que moltes cooperatives han passat de menys de deu persones a vint, trenta, cinquanta o més, amb fusions d'alt nivell com la d'Abacus i Som.

Tant o més important és enfortir ecosistemes a través d'articulacions sectorials i territorials. En són una realitat les cooperatives de segon grau Ecos, Som IT, Som Serveis, Més Equipaments, Som Audiovisual, Ecohub o La Dotzena; les xarxes territorials com Impuls Cooperatiu de Sants, Cooperasec o XES Sant Andreu; i eines compartides amb impacte al ecosistema, com ara Digitest, Up Em Up o Tandem Go.

En aquesta lògica, és fonamental la creació d'infraestructures perdurables que reforcin la sobirania organitzativa. Els hubs o pols d'ESS que han sorgit a Barcelona i altres municipis –com Bloc4BCN, La Komunal o el Grup Ecos– són exemples que això és possible, en consolidar la presència territorial i simbòlica del sector.

Al mateix temps, en el camp de les noves tecnologies, l'actual dinàmica de plataformització, automatització i intel·ligència artificial obliga l'ESS a afrontar la digitalització. I aquí ja cal destacar iniciatives com el Digitest o els Serveis de digitalització de Barcelona Activa, TechBloc a Bloc4, M4Social o el procés Mosaic de cooperatives tecnològiques.

Tot plegat ha de caminar en paral·lel amb la necessària atracció de joves que s'incorporen al mercat laboral i d'aquells professionals que busquen alternatives a l'empresa convencional, en particular en àmbits tan estratègics com els tecnològics, la gestió financera o la direcció organitzativa. Però no n'hi ha prou: també cal retenir el talent, cosa que demana unes condicions laborals dignes: horaris conciliables, salaris competitius (incloent-hi retribucions en espècie), espais de treball agradables i estables, i entorns humans i organitzatius que siguin atractius.

PEÇA CLAU EN LA SOLUCIÓ

Aquest canvi de vents es dona en un món amb múltiples reptes, davant els quals l'ESS ha de poder oferir respostes i propostes que resultin comprensibles, atractives i accessibles. I és que el gir en la dinàmica globalitzadora del comerç planteja tant desafiaments com oportunitats per a iniciatives de proximitat; al mateix temps que l'actual guerra cultural entorn de valors contraris als de l'ESS pot obrir espais que atraguin persones i grups que se senten amenaçats i busquen alternatives alineades amb els seus principis.

Així, la transició ecològica i energètica implicada en la crisi climàtica, la tempestuosa relació urbà-rural, l'epidèmia de solitud i salut mental, l'emergència migratòria o el canvi de paradigma de les relacions i equilibris de gènere, no poden ser vistes sinó com a oportunitats perquè l'ESS sigui part irrenunciable i seductora de la solució. Però, per això, ha de buscar aliances amb el petit comerç, les pimes, els autònoms, les persones migrades, els moviments feministes, ecologistes, territorials i amb els serveis públics. Unes aliances que també s'han de produir amb aquella emprenedoria social o economia d'impacte que du a terme una inversió responsable i que poden permetre al moviment accedir a recursos i ecosistemes que sovint no estan disponibles per a l'economia social.

ROSER GAMONAL

Polis cooperatius com La Komunal, a Barcelona, són el bressol de nombrosos projectes transformadors.

ESTRUCTURES I POLÍTQUES PER CONTINUAR ENDAVANT

En un altre capítol, caldria augmentar els espais de trobada com fires o congressos, així com les aliances amb altres ecosistemes (FESC, Congrés de cooperativisme, Febrerada, UIESCOOP...) i pol·linitzar espais que no són d'ESS però amb els quals podem barrejar-nos (BIZ Barcelona, Saló de l'Ocupació i altres esdeveniments similars).

Això hauria d'acompanyar-se d'una major confluència de l'ESS a l'AESCAT o altres espais de tercer o quart grau, a banda d'enfortir les articulacions territorials i dinamitzar les federacions i entitats representatives de l'ESS. I, respecte als mitjans de comunicació, reforçar aquells propis –*Alternativas Económicas, Crític o Jornal...*– mentre es guanya presència en els generalistes i les xarxes socials amb un discurs clar i accessible.

I ja, en l'àmbit institucional, construir irreversibilitat i transversalitat, tal com queda recollit en l'Estratègia d'ESS de Ciutat, amb espais de treball i governança que avui són motors de l'ecosistema a diferents nivells. Entre aquests, la llei catalana d'ESS, actualment en tràmit, o la XMESS, que ens inspiren a construir polítiques públiques sòlides, transversals i difícilment reversibles.

En definitiva: necessitem avançar i fer-nos preguntes d'acord amb el principi que l'aliança amb les polítiques i els recursos públics és multiplicadora. Com podem generar contextos d'opunitat de política institucional afí a l'ESS? Com podem fer-nos irreversibles per quan arribin canvis polítics disruptius? Com podem aprofitar les dinàmiques socials i culturals que afavoreixin l'extensió i penetració de l'ESS? O com podem sortir de les zones de confort i treballar amb actors i ecosistemes diferents?

Resoldre aquests i altres interrogants no només exigeix que aprenguem a treballar amb qui és diferent; també demana ser capaços de presentar-nos de forma comprensible a la societat per atreure nous sectors amb la combinació de valors i propòsits, viabilitat i solidesa, qualitat de vida i relacions, etc. Així, catalitzant aquests processos amb una proposta que mobilitzi recursos, multipliqui el capital simbòlic i relacional i amplifiqui aliances i connexions, Barcelona podria ser la Capital Mundial de l'Economia Social el 2028?

El benestar de les persones, el motor de l'Economia.

Us ajudem a integrar la prevenció de riscos
laborals des de la proximitat i la implicació.

Cuidem

Acollim

Acompanyem

Se!PrA

#SalutLaboral
sepra.coop

Un parell de preguntes (que en són tres) **sobre la situació actual del cooperativisme i l'economia social i solidària (ESS)**

Per commemorar aquest número 500 de la revista *Cooperació Catalana*, hem volgut convidar diverses persones vinculades d'una manera o altra al cooperativisme i l'ESS, a la trajectòria d'aquesta publicació i la Fundació Roca Galès, perquè reflexionin sobre la situació actual del cooperativisme i de l'ESS, en aquest primer quart de segle XXI. També els i les hem convidat a destacar-ne un aspecte i a mullar-se sobre quin àmbit o sector productiu consideren que caldria estendre's i incidir més en els anys següents.

1. Com veus la situació actual del cooperativisme i l'economia social i solidària als Països Catalans? Quin aspecte destacaries principalment?
2. En quin àmbit o sector productiu creus que caldria estendre's i incidir més?

Alba Rojas

Coordinadora de l'Ateneu Cooperatiu de la Catalunya Central

1. Se'm fa difícil respondre en clau de Països Catalans, perquè malauradament la meua relació amb el cooperativisme del nord, del sud i de mar endins ha estat puntual i, per tant, només puc respondre per l'experiència al Principat. I, en aquest cas, crec que estem en una situació prou atractiva per fer-la valer, en el sentit que tenim un entramat econòmic i social sectorialment divers, territorialment enxarxat, amb polítiques públiques actives i amb una referencialitat en creixement. Tenint eines, context i memòria, ara ens cal definir estratègies per donar respostes reals a les necessitats de les persones en un moment global de molta complexitat.
2. En tots aquells sectors necessaris per tenir vides dignes on l'especulació ha posat les urpes. M'agradaria que poguéssim donar respostes àmplies per a moltes persones, amb la producció industrial per exemple, recuperant el sector secundari clàssic per tenir a l'abast les coses materials necessàries per funcionar (aliments, roba, calçat, materials de construcció, sanitaris, energètics...). I crec que això, forçosament, ha de passar per estendre'ns i incidir més en el sector públic, de manera transversal, definir bé què vol dir relació publicocooperativa o publicocomunitària, que, per a mi, parteix d'un marc conceptual diferenciat de la relació publicoprivada. Però també amb l'acció sindical, amb la qual a priori hauríem d'estar parlant el mateix idioma i, de vegades, sembla que estem a anys llum. Cal provocar sacsejades dins de les institucions clàssiques perquè, entre totes, donem respostes útils i efectives per tenir vides "vivibles".

Annaïs Sastre

Sòcia cooperativista de L'Aresta i Arran de terra

1. La situació actual de l'ESS en els entorns rurals dels Països Catalans és de multiplicació, com una taca d'oli verge de primera premsada. Cada cop hi ha més iniciatives vinculades a l'ESS i persones que, malgrat que en formaven part, no s'hi sentien identificades i que ara es reconeixen en les pràctiques i en el model econòmic i social que defensem. Després de la crisi de la covid, els territoris rurals han guanyat confiança per reivindicar-se i generar escenaris futurs adaptats a la seva realitat. També és un moment de moltes connexions entre territoris i d'intercooperació entre persones i projectes que, fins fa poc, no es coneixien.
2. Crec que hi ha moltes dificultats per estendre el cooperativisme i l'ESS als territoris rurals poc poblats i també en l'àmbit de la cultura a causa de la precarietat i l'estacionalitat d'aquest sector, encara que algunes iniciatives fa anys que batallen i proven fórmules i maneres de resoldre els reptes que se'ls presenten. Igualment, en l'àmbit de la producció agroalimentària, hi ha camp per estendre l'ESS, però es veu limitat per les traves administratives amb què carrega aquest sector. A banda d'això, cal estendre l'ESS en les petites indústries locals que produeixen béns de necessitat per a les persones del territori i en l'àmbit dels oficis. I, en darrer lloc, més enllà dels àmbits i sectors, cal treballar per estendre el cooperativisme i l'ESS entre els col·lectius més vulnerabilitzats i facilitar l'accés i la creació d'iniciatives de l'ESS des dels col·lectius de persones migrades amb qui habitem els entorns rurals.

Eva Vilaseca

Portaveu de l'Assemblea Catalana per la Transició Ecosocial

1. El cooperativisme i l'economia social i solidària han crescut molt els darrers anys, gràcies en part a l'impuls de polítiques públiques favorables. És una etapa que cal celebrar: avui comptem amb nombroses estructures, organitzacions i iniciatives econòmiques en sectors ben diversos. De tota manera, veig que entrem en una nova fase en què probablement les polítiques públiques deixin de rema a favor i els moviments socials tornin al carrer per defensar drets fonamentals, la qual cosa ha d'obligar-nos a reflexionar sobre com ens situem davant dels reptes socials i ecològics actuals. En aquest sentit, crec que al cooperativisme i a l'ESS encara ens falta una direcció política clara i respondre col·lectivament a preguntes com: per a què, per a qui, i cap a on volem fer créixer o enfortir l'economia solidària? Tenim una estratègia compartida? Doncs bé: aquesta orientació estratègica és fonamental si volem fer un salt qualitatiu com a moviment transformador.
2. Com sempre dic, la construcció d'alternatives econòmiques és una estratègia fonamental -encara que no suficient- per construir un futur habitable i avançar en una transició ecosocial. Per això, crec que l'ESS, entesa com un ecosistema econòmic i polític, hauria de reforçar la seva articulació interna i la seva aliança amb l'ecologisme i altres moviments socials per avançar en aquesta direcció compartida. En termes de sectors productius, hauríem de focalitzar-nos especialment en aquells que garanteixen la sostenibilitat de la vida i en els quals el cooperativisme ja té capacitat d'intervenció. Per mi, són l'alimentació, l'energia i l'habitatge.

Laura Comas

Sòcia de la cooperativa Resilience.Earth

1. Considero que es troba en una etapa d'expansió. D'una banda, hi ha una consolidació d'experiències punteres que s'estan articulant a escala territorial; de l'altra, l'ecosistema encara és fràgil amb vista a donar resposta als reptes sistèmics que se'ns presenten (crisi climàtica, pèrdua de biodiversitat, pobresa cronificada, crisi migratòria, polaritats polítiques, precarietat habitacional, etc.). També, si posem el focus en el cooperativisme de treball a Catalunya, veiem que la majoria de projectes es concentren en l'àrea metropolitana, concretament al Barcelonès, cosa que provoca una dinàmica fortament centralitzada. És cert que els ateneus cooperatius han ajudat a descentralitzar els serveis de promoció cooperativa, però encara hi ha una força desigualtat quant a la cobertura a tot el territori, on és necessari que els enfocaments siguin específics segons si els contextos són urbans, metropolitans o rurals.
2. Ha de ser centrar-se en quatre eixos. D'una banda, relocalitzar l'economia per guanyar sobirania, cosa que demana abandonar la lògica d'escala, basada en el creixement i l'acumulació, i apostar per una lògica de profunditat: més arrelament, més vincles comunitaris i més sentit del lloc. En segon lloc, diversificar l'economia des de l'ESS, ampliant la seva presència en sectors diversos per cobrir totes les dimensions de la vida econòmica, de manera que generi resiliència comunitària i territorial. En tercer lloc, cal democratitzar l'economia, no només pel que fa a la propietat i la gestió; també fomentant les cultures organitzatives més col·lectives, transparents i orientades al bé comú. I això inclou promoure governances obertes i participatives que facin la ciutadania part activa dels projectes econòmics i socials. I, a l'últim, cal multiplicar l'impacte regeneratiu del cooperativisme en els àmbits ecològics, socials, econòmics i polítics, orientant-lo cap a una estratègia clara i ferma que afavoreixi la millora del territori i de la vida de les persones.

Anna Maria Capdevila

Sòcia de la cooperativa Tres Cadires

1. El cooperativisme es troba en un bon estat de salut i hi ha dos factors que ho expliquen. D'una banda, tal com va passar amb el cooperativisme agrari fa cent anys, que va esdevenir una resposta col·lectiva a la necessitat de

continuar vivint als pobles i treballar el tros, ara ha succeït el mateix: amb les recents crisis sanitària, econòmica, social, ecològica i residencial, el cooperativisme està responnent als grans reptes que ens presenta l'actualitat. I, per altra banda, a això s'afegeix la descentralització de les polítiques de promoció i suport a l'ESS en el Principat, les quals han permès acompanyar la creació de projectes i ecosistemes cooperatius, de manera que ha augmentat la possibilitat que es reproduïxin i arrelin a cada municipi.

2. Des de fa anys, hi ha la diagnosi compartida que el cooperativisme està replicant l'estructura de sectors que el capitalisme va definir per als Països Catalans. És a dir, reproduïm la terciarització de l'economia també en el cooperativisme, de manera que ens falten estratègies per presentar el cooperativisme com un bon model de gestió en el sector industrial. I, en segon lloc, i situant-me en les ruralitats, repensar i posar en pràctica el cooperativisme com a sostenidor del comerç local i dels petits tallers que hi ha a cada poble i que, en molts casos, es tracta de serveis bàsics per a les persones que hi habiten.

Eudald Griera

Soci treballador de la cooperativa L'Eixida i del Teler Cooperatiu

1. El cooperativisme, i ampliant el seu espectre, l'economia social i solidària, ha anat guanyant musculatura (dimensió i articulació); capacitat d'innovació i resposta a problemàtiques i necessitats socials; i referencialitat (tant per l'àmbit públic com pel teixit comunitari) com a agent actiu i actor central dels processos de redefinició de la planificació socioeconòmica territorial. Una tasca amb què contribueix a contrarestar els impactes de la crisi multidimensional que travessa el context global.

2. Cal posar el focus, des de la mirada ecosocial o ecofeminista, als processos d'articulació i integració (en xarxa i distribuïda), tant a escala sectorial com territorial. I alhora, des de pràctiques público-cooperatives-comunitàries, cal facilitar eines per consolidar, reproduir i accelerar la feina feta els últims anys en la sobirania energètica o alimentària, la mobilitat, l'habitabilitat o la cultura. És a dir, hi ha sectors estratègics clau, però és necessària una estratègia en xarxa de país i territorialitzada que respongui a la idiosincràsia dels territoris i els impactes que pateixen.

Ricard Espelt

Professor, investigador de les noves cooperatives de consum agroalimentari

1. El cooperativisme i l'ESS continuen mostrant una gran vitalitat i capacitat d'adaptació en un context marcat per múltiples crisis (ecològica, social, econòmica i tecnològica), amb un enfocament estructural i transformador. Destacaria sobretot la seva capacitat per generar respostes arrelades al territori, amb propostes que combinen sostenibilitat, participació i innovació social. I, en aquest escenari –i des de la meua perspectiva com a acadèmic–, el paper de les universitats esdevé rellevant, ja que poden actuar com a espais d'enfortiment de l'ESS a través de la formació crítica, la recerca col·laborativa i la transferència de coneixement cap a les organitzacions transformadores.

2. El sector digital és un espai estratègic on l'ESS hauria d'incidir amb més força. I és que, una vegada les infraestructures tecnològiques, les dades i els algorismes condicionen cada cop més les nostres vides i els models productius, és prioritari desenvolupar alternatives cooperatives en aquest àmbit, basades en la sobirania tecnològica, el programari lliure i la governança democràtica. Només així podrem garantir que la digitalització no reproduïxi desigualtats, sinó que sigui una eina per a l'empoderament col·lectiu i la justícia social.

Blanca Valdivia

Sòcia fundadora de la cooperativa Col·lectiu Punt 6

1. Veig que moltes entitats tenim situacions econòmiques molt precàries i patim un maltractament continuat per part de les institucions: l'import dels contractes menors dels ajuntaments no ha pujat des de fa molts anys; els terminis de pagament s'allarguen en el temps i les entitats hem d'avançar costos estructurals, salaris, despeses de projectes... De la mateixa manera que hem de lluitar per clàusules socials i feministes en la contractació pública de cooperatives i les entitats socials.
2. Crec que són clau les entitats de finançament ètic, ja que moltes cooperatives d'habitatge o de treball existim gràcies a Coop57, i el suport mutu financer és imprescindible per tenir un cooperativisme que pugui ser autònom.

Xavier Pié

Responsable de desenvolupament rural de la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya (FCAC)

1. Crec que les cooperatives tenim al davant una oportunitat històrica, perquè una de les millors fórmules per enfocar el món que ens vindrà -i els seus respectius canvis- serà el cooperativisme.
2. Més que els àmbits on hauria de créixer, que haurien de ser tots per pròpia definició, el cooperativisme hauria d'estar més normalitzat en la mateixa societat; que fos la manera més natural de donar resposta a les necessitats del dia a dia que vivim.

Gerard Nogués

Soci de la cooperativa L'Economat i membre de l'Ateneu Cooperatiu CoopCamp

1. Venim d'uns anys on el nombre de cooperatives i iniciatives de l'ESS s'ha multiplicat i estès per gran part de les comarques dels Països Catalans. Una expansió quantitativa de la qual hem d'estar molt satisfets. Però també és veritat que aquest creixement s'ha produït bàsicament en termes d'agregació: ens hem federat, ens hem trobat als ateneus cooperatius, formem part d'ecosistemes locals, de pols cooperatius, a banda que hem experimentat la intercooperació i altres formes que ens han permès incidir en les polítiques públiques de desenvolupament local i en els programes polítics institucionals. Sembla, però, que això no serà suficient per resistir davant la nova ofensiva que el capitalisme ens planteja en forma d'imperialisme del terror. I hauré de saber trobar les fórmules per passar d'una fase de creixement a una de consolidació, d'una lògica d'agregació a una d'articulació, i d'un objectiu d'incidència a un objectiu de transformació.
2. No m'atreveixo a assenyalar en quins sectors és més necessari incidir. És evident que en el comerç, la indústria i el turisme queda molt camí per recórrer. Però no m'obsessionaria gaire, ja que són sectors econòmics segrestats, en què la nostra capacitat de transformació des del cooperativisme és i serà mínima. On sí que crec que hi ha capacitat de transformació és en el consum, en què el cooperativisme encara no ha desplegat tot el seu potencial per créixer i solidificar el mercat social de l'ESS i resistir davant l'envestida imperialista i l'economia de guerra que ens imposen. Per això em referia que és important superar la fase d'agregació i passar a la fase d'articulació, que ha de vertebrar-se a través d'un programa polític compartit de transició ecosocial, una planificació conjunta de desplegament de sobirania i la defensa permanent d'una economia per a la vida.

Carla Liébana

Responsable de comunicació de LaCoordi - Comerç Just i Finances Ètiques

1. El cooperativisme ha experimentat a casa nostra un creixement que l'ha col·locat entre els capdavanters en l'àmbit estatal, tot recuperant l'empenta del moviment de principis del segle XX. A banda de la gran diversificació de sectors i de l'auge de l'habitatge cooperatiu, cal subratllar aquelles cooperatives que han fet avenços

per incorporar la perspectiva feminista interseccional i antiracista a les seves pràctiques, aspectes clau per impulsar una societat diversa i transformadora. Possiblement no es tracta de la majoria, però estic convençuda que els passos que fa aquesta minoria acabaran sent un model per a la resta.

2. En un món interconnectat que afronta crisis múltiples, és complex fer rànquings, ja que per impulsar qualsevol sector necessites enfortir-ne d'altres perquè tot plegat sigui viable. Dit això, crec que el sector de l'alimentació ha de ser un dels prioritaris, ja que parlem d'una necessitat bàsica de les persones que té implicacions en el medi ambient, el clima, la salut i la vitalitat del món rural. En aquest sentit, cal donar suport a la petita pagesia agroecològica que pateix especialment les conseqüències del canvi climàtic i altres dificultats, com ara els problemes d'accés a la terra, l'excés de burocràcia, etc. I això no sols demana que les consumidores apostin pels productes de la pagesia del territori; també, i sobretot, exigeix que les administracions públiques s'hi comprometin.

Marina Reig

Sòcia de la cooperativa La Clara Comunicació

1. La situació és bona, com ho demostra l'increment del nombre de cooperatives –menys intens des del gran boom del 2016-22, però molt destacable– i d'entitats que s'estan associant a la XES, on l'increment és sostingut. Dit això, cal precisar que la majoria són cooperatives de treball de petit format, presenten certa precarietat en les seves iniciatives (sous baixos, poca capitalització i autoexplotació) i que són bastant especialitzades.

També destacaria que, en general, el cooperativisme i l'ESS encara són poc coneguts pel gran públic, i si ha crescut, ha sigut bàsicament per l'impuls públic i la taca d'oli que fan les entitats ja existents.

2. Sobretot hauria d'estendre's en el sector de l'agricultura i la ramaderia (pensant més en l'ESS, ja que el model cooperatiu capitalista ja existeix en el sector agrari), a banda de la producció de béns de consum (alimentació i roba), la mobilitat (cotxes compartits), l'habitatge cooperatiu, la distribució (que segueix en mans capitalistes) i la cultura.

Martina Marcet

Ramadera agroecològica

1. Crec que els darrers anys l'economia social i solidària ha perdut capacitat de transformació col·lectiva. Es troba en una posició molt resistencialista, com a oportunitat o sortida per a alguns projectes, però sense expandir-se ni aconseguir salts d'escala. Alhora, ha passat a tenir una dependència molt important de les ajudes públiques, especialment a partir del desplegament dels ateneus cooperatius. Això, al meu entendre, és un perill, tant davant de canvis polítics com també perquè tendeix a realitzar activitats poc productives.

2. Caldria treballar sobretot en els àmbits que no són serveis, on és necessari fer salts d'escala, sigui en la distribució de productes de la pagesia, que han de ser agroecològics, en el camp de les editorials independents o en el sector industrial, en què també és bàsic desenvolupar-hi projectes.

Joana Ariet

Responsable de comunicació de la cooperativa Opcions

1. Crec que el cooperativisme i l'economia social i solidària a Catalunya han fet passos importants, tant en termes de consolidació com d'imaginari col·lectiu. Com a imaginari em refereixo al coneixement que la societat catalana té sobre el món cooperatiu i de l'ESS, i cada vegada es va fent més lloc. Igual que és molt potent la capacitat d'enxarxament a la qual hem arribat, sigui gràcies als ateneus cooperatius, als pols cooperatius o als múltiples projectes d'intercooperació que es despleguen arreu del territori. Tot i això, és cert que encara som una alternativa minoritària dins d'un sistema econòmic que afavoreix l'acumulació de diners per sobre de la vida, si bé la nova fase de patrimonialització fa que cada vegada hi hagi més capacitat per adquirir espais on desenvolupar l'activitat. I això és molt important, perquè significa que estem consolidant espais, literalment i metafòricament, com, per exemple, l'adquisició d'un nou local per part d'Arç, Som Connexió, Sostre Cívic i Crític.
2. Sens dubte, el sector digital i tecnològic. Ens agradi o no, ens trobem en un moment en què les infraestructures digitals són essencials i que, a més, causen un doble problema: el primer és que estan profundament controlades per grans corporacions privades que operen des de la lògica extractiva del capital. És cert que tenim alternatives, però encara no estan a l'altura de les necessitats; i a aquest problema s'hi suma un segon: la manca de personal, dins del cooperativisme i l'ESS, per idear i desenvolupar aquestes eines, i poder oferir-li els salaris competitius que presenta el mercat. És necessari, doncs, que l'economia social i solidària aposti de manera clara per generar alternatives tecnològiques ètiques, democràtiques i comunitàries, que garanteixin la sobirania de les dades, la privacitat, l'accessibilitat, la inclusió i, a banda d'això, siguin útils, accessibles, fàcils d'utilitzar i competents. És un repte complex, però urgent.

Marc Poy

Tècnic coordinador de l'Ateneu Cooperatiu de les Terres de l'Ebre

1. A les Terres de l'Ebre, la realitat que visc, i en particular l'entorn de les comarques del Matarranya (Terol) i Maestrat (Castelló), partiem als inicis de l'Ateneu Cooperatiu (fa vuit anys) d'una concepció del cooperativisme com una figura jurídica que es percebia molt lligada al tema agrari i també molt antiga i negativa, a causa sobretot de les crisis de les seccions de crèdit de les cooperatives agrícoles a partir del 2008, i per les mateixes gestories del territori, que solen tendir a desaconsellar este model. Des de 2016, a l'Ateneu a l'Ebre venim treballant per canviar este relat sobre el cooperativisme, sobre la base de mostrar exemples de bones pràctiques, entenent que el model d'organització de les cooperatives, més horitzontal i en xarxa, respon a les noves necessitats d'organització de l'economia actual i és el més útil per a l'emprenedoria col·lectiva. L'aspecte que més destacaria és el teixit de relacions i de mercat social que s'ha anat creant entre estes noves entitats. També destacaria la política pública innovadora que s'ha impulsat des de la Direcció General d'Economia Social, la qual ha ajudat que els ateneus siguem projectes d'intercooperació i facilitem processos de coneixença i de generació de relacions per crear un ecosistema viu, que identifica oportunitats d'activitat econòmica i que es capaç d'organitzar-se per aprofitar-ho.
2. En general, podem dir que, si l'ESS vol transformar el sistema econòmic, ha d'estar present en tots els sectors. Entre aquests, tot l'àmbit lligat a les TIC, on als professionals autònoms que hi estan implicats o treballen des de cotreballs, l'ESS i el cooperativisme pot oferir-los una figura organitzativa adequada. I el mateix respecte al turístic, on pot coordinar les petites empreses i entitats que aposten per un turisme sostenible; el sector primari, l'industrial, a més de l'agrari o el forestal.

Jordi Pascual

Membre de la Politja, pol cooperatiu de Sant Cugat del Vallès

1. El cooperativisme s'ajusta a la realitat de cada territori i això fa que cada país tinga dinàmiques pròpies, també entre comarques. Així com el suport institucional és diferent a Catalunya, amb un Parlament i un govern més favorables, no passa tant al País Valencià i les Illes Balears, i encara menys a territoris que no tenen institucions pròpies amb tantes competències, com és el cas de la Franja o Catalunya Nord —no em consta que Andorra tinga polítiques públiques en aquest àmbit. I quant a la seva incidència, el cooperativisme està guanyant força en sectors com l'energia, les telecomunicacions, la mobilitat, l'habitatge, les finances ètiques, les assegurances, la comunicació i d'altres que són estructurals. Però també és cert que encara Barcelona és el motor i referent de l'economia social i solidària, la qual cosa indubtablement fa aflorar projectes de serveis, habitatge, inserció i drets culturals però menys en clau industrial o desenvolupament rural. En aquest sentit, la creació d'espais com Can Batlló a

Barcelona o el pol cooperatiu de Valls, amb iniciatives de producció energètica i habitatge cooperatiu, entre d'altres, són una oportunitat per impulsar la col·laboració públic-comunitària-cooperativa en què la ciutadania sigui part activa de la creació, gestió i desenvolupament dels espais comuns, i fugim així d'una lògica de gestió pública sense incidència ciutadana o de gestió privada o externalitzada. Quant als reptes, la resposta cooperativa a l'habitatge, les migracions i l'emergència climàtica són avui fonamentals.

2. Reprenent el final de la resposta anterior, el cooperativisme comença a jugar un paper clau en la creació d'habitatges cooperatius en sòl públic i privat, afavoreix la regularització de persones en situació administrativa irregular i crea iniciatives en clau ecologista (comunitats energètiques, cooperatives agroecològiques, grups de consum, vehicles elèctrics compartits...). Saber quines són les necessitats i drets vulnerats a la nostra comunitat és bàsic, doncs, per donar-hi resposta.

I si ens referim al cooperativisme poc present, sobresurt la indústria, que amb vista a respondre a l'emergència climàtica, hauria de produir menys i ser de proximitat. I aquí el cooperativisme pot ser rellevant per tal d'assolir un model productiu més democràtic i resiliència, conscient que es tracta d'un repte molt gran, ja que les inversions que necessiten les activitats industrials són més elevades que les del sector serveis.

Ara bé, més enllà dels àmbits concrets, cal estendre la cultura cooperativa com a normalitzada, és a dir, com a eix bàsic de les relacions socials i el caldo de cultiu de projectes comunitaris, tot un repte per a les administracions públiques i un deure del cooperativisme.

Elba Mansilla

Sòcia treballadora de la cooperativa La Ciutat Invisible

1. L'ESS ha d'afrontar el canvi de color polític que ja s'ha produït a les diferents administracions catalanes, i l'avenç de la ultradreça a escala estatal i europea, després d'una dècada de polítiques econòmiques en què hi ha

hagut un reconeixement relatiu al valor transformador del cooperativisme. Hem d'intensificar la pràctica intercooperativa com una estratègia integral d'enfortiment i enxarxament, que vinculi l'ESS amb treballadores autònomes i petites i mitjanes empreses, per impulsar plegades un model econòmic responsable en els àmbits social, laboral i ambiental.

2. L'ESS i el cooperativisme podem ser una palanca de canvi que estigui al servei de les necessitats de la població, i que acompanyi l'agenda política dels moviments socials catalans. Podem jugar un paper central de resistència i construcció d'alternatives, per fer front als processos de terciarització i turistificació de l'economia catalana. L'energia, l'alimentació, l'habitatge i l'economia de la cura han de ser els àmbits estratègics cap als quals encaminar el nostre desplegament, i el feminisme, l'ecologisme i l'antiracisme les brúixoles que ens orientin.

Marcel Vidal

Soci treballador de la cooperativa Cpunt i tècnic d'acompanyaments de Ponent Coopera

1. Parlo de la realitat de Ponent, difícilment extrapolable a altres zones dels Països Catalans. En aquest territori, el cooperativisme i l'ESS es troben en una fase de consolidació dels avenços assolits els darrers anys, gràcies –en bona part– a polítiques públiques com els ateneus cooperatius o els projectes Singulars. Allà, el moviment cooperatiu ha demostrat la seva capacitat per generar iniciatives en àmbits especialment precaris, com les cures o l'agroecologia.

També cal posar èmfasi en els esforços que hi ha hagut dins del cooperativisme de consum, que sovint topa amb la dificultat de mobilitzar una massa crítica disposada a implicar-s'hi per tal de fer viables aquests projectes, i alhora, planificar bé el creixement de cooperatives joves que han superat la fase inicial i que necessiten invertir i consolidar-se. Aquesta etapa requereix una mirada estratègica i col·lectiva per garantir la seva sostenibilitat i arrelament.

Tot plegat, doncs, evidència que estem en un moment de maduresa incipient que, si bé té el potencial suficient per créixer estructuralment, també té reptes importants per endavant.

2. És difícil escollir un àmbit concret, ja que des del cooperativisme i l'ESS podem donar resposta i construir alternatives econòmiques en tots els sectors. Ara bé: si n'hagués d'escollir un, apostaria pel sector industrial. Ja fa gairebé dos anys que acompanyo Sompunt SCCL, l'antiga John Fil, un projecte tèxtil ubicat a l'Espluga Calba, un micropoble de les Garrigues, que dona feina a més de 25 persones, la majoria dones.

I precisament ara que es parla de reindustrialitzar el país, em pregunto per què no fer-ho impulsant projectes de propietat col·lectiva, convençut que, si en el futur tornen els processos de deslocalització, els projectes cooperatius no marxaran, com no va fer-ho John Fil en cap de les múltiples crisis de les darreres dècades. Un exemple de resistència a les lògiques del capitalisme, perquè el seu objectiu no és maximitzar el benefici dels inversors, sinó satisfer les necessitats de les persones sòcies.

Paula Llaurador

Sòcia treballadora de la cooperativa La Somereta

1. És un model vàlid, per bé que s'hi dona un nivell d'autoexplotació entre els qui hi participen, sobretot en el cas de les petites cooperatives, unes entitats que, amb la voluntat de ser diferents, aporten una energia extra en comparació amb altres projectes empresarials. A aquest inconvenient s'afegeix l'austeritat econòmica i un grau de motivació que, per molta voluntat de ser un motor de canvi, sovint va associat a una autoexigència extrema que impedeix créixer com ho fan altres models més corrents.

S'hauria d'incidir en aquests inconvenients, sense que això impliqui oblidar que les cooperatives i l'ESS tenen una gran força transformadora, afavorida per l'acompanyament i el suport que reben per part dels ateneus cooperatius arreu del territori. Uns processos que també hauria d'assumir l'administració com a agent facilitador dels diferents projectes.

2. El turisme és un d'ells. Un àmbit que sempre ha estat criminalitzat pel que ha provocat en el si de l'actual sistema capitalista, com ara unes relacions laborals precàries, massificació i destrucció del territori o l'extracció de recursos. Conscients d'això, caldria repensar aquest sector perquè sigui més amable i el moviment cooperatiu i de l'ESS el pogués desenvolupar des d'una mirada més sostenible i responsable, a fi que vetllés pel respecte pel medi i el patrimoni d'un territori en concret. Un turisme que, lluny del predominant, permetés un consum més proper i resolgués als humans la necessitat de sortir, desconnectar i gaudir d'experiències que siguin positives i enriquidores.

Alba Arnau

Sòcia treballadora de la cooperativa La Pera Comunicació

1. Penso que hem experimentat un creixement excepcional, motivat principalment per la promoció des de l'administració pública. Això ha afavorit l'augment significatiu de cooperatives i entitats en diferents sectors, però l'articulació territorial i intersectorial no és tan ràpida i veiem com la consolidació de molts projectes està en qüestió. Aquesta dificultat en l'articulació i la consolidació em porta a reflexionar si el cooperativisme i l'ESS estan responenent a un canvi de model empresarial o a un canvi de paradigma sistèmic. Personalment, defenso que hauríem de perseguir el segon objectiu. Crec que cal escoltar els moviments de decreixement i que treballem per fer créixer una economia que doni resposta a les necessitats vitals de les persones i de les comunitats dins dels límits dels recursos planetaris. Això implica renunciar a moltes coses que ara considerem "imprescindibles" o que doten els nostres llocs de treball "de dignitat", com la possibilitat de fer x dies de vacances o viatjar a l'altra punta del món per desconnectar. Aquest és un exemple molt gràfic, però molt estès: aquesta classe de privilegis no responen a una necessitat vital ni són sostenibles, però hi ha moltes persones que no estan disposades a renunciar-hi.

2. D'acord amb el que exposava, penso que estratègicament hauríem de ser capaces de redimensionar l'activitat econòmica dels Països Catalans per definir un sistema que ens permeti viure a totes de forma digna i sostenible. I això vol dir repensar els models d'abastiment alimentari de les diverses àrees de concentració urbana, repensar l'activitat productiva de les ciutats i la logística de la distribució i treballar per una cultura que sigui accessible a tothom. En el context en què vivim, no em sembla transformador que ens enfoquem a substituir models empresarials en sectors considerats estratègics. Ho considero poc honest amb nosaltres mateixes i també amb l'espurna d'esperança que desperta el cooperativisme com a motor de canvi per la justícia social planetària.

Jordi Via

Membre de la cooperativa Impuls Rural i del Cercle per la transició ecosocial de Coopsetània, l'Ateneu Cooperatiu de l'Alt Penedès, Anoia, Baix Penedès i Garraf

1. Més que referir-me a aspectes quantitius, ja que és obvi l'increment d'empreses cooperatives i altres entitats de l'ESS, prefereixo observar quina és la situació en referència al que considero algun dels objectius estratègics que permeten avançar qualitativament cap a la seva dimensió estructuralment transformadora.

Tenint en compte les diferents característiques del cooperativisme i el conjunt de l'ESS a Catalunya, el País Valencià i les Illes (sectors d'activitat, dimensió de projectes, pràctica dels valors cooperatius, suport per part de les polítiques públiques...), cal insistir en el paper fonamental que ha de tenir l'ESS -construïda des dels valors cooperatius practicats i des de comunitats autoorganitzades, tant als àmbits rurals com urbans- en la seva aportació a una economia plural al servei de la transició ecosocial.

A partir de les especificitats de cada país, entenc que cal seguir avançant en la construcció d'àmbits col·lectius inclusius i facilitadors (xarxes, federacions...), que han de permetre una major consciència de pertinença a aquesta altra economia -construint-se com a moviment social- i, alhora, millorar la seva visibilitat social i la seva capacitat d'interlocució i influència transformadora en les polítiques públiques.

2. Plantejaria, prèviament, que les empreses i entitats de l'ESS haurien d'assumir que la seva viabilitat s'ha d'entendre, simultàniament, en termes socials, ecològics i econòmics, de forma indestruïble. I que això només és possible a partir de la intercooperació i de l'estratègia de creixement i consolidació del mercat social (producció de béns i serveis orientada al consum responsable).

Cal reforçar les empreses cooperatives que ja són referents als seus àmbits de producció, distribució, consum i sistema financer. I acompanyar-les, si cal, en la seva transició ecosocial específica -per mirar de no caure en termes absoluts en la lògica de l'empresa mercantil convencional-. Això, sense menystenir la importància de les economies comunitàries en l'atenció no mercantilitzada de necessitats.

I caldrà, també, continuar estenent la presència de l'ESS als àmbits de la sobirania alimentària i la sobirania energètica i avançar en experiències de producció industrial de proximitat

Armand Vilaplana

Expresident de la Federació de Societats Laborals de Catalunya

1. Considero que el cicle d'institucionalització de l'economia social (ES) va acabar l'11 de juny de 2003, amb la signatura de la declaració de l'Economia Social i el Tercer Sector a Catalunya. Aquesta fita va permetre encetar un nou cicle que ha garantit la normalització del suport de les administracions, tant locals com de la Generalitat, on la dinàmica de creació d'empreses s'ha mantingut, així com les eines financeres nascudes del sector i la sostenibilitat dels grans projectes d'ES (Abacus, Som Energia, Suara...). Les dades de fonts tan diverses com la XES del País Valencià o el panell de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, ens expliquen que la realitat econòmica de les empreses d'ES respon a iniciatives petites de fins a deu treballadors i una facturació de 450.000 euros l'any. Amb tot i això, també cal advertir que, entre les empreses d'iniciativa social, hi ha una important dependència de les subvencions de l'Administració pública.
2. El creixement de l'ES ha de basar-se en aliances que permetin compartir els principis de transformació social i el diàleg entre els interessats a escala sectorial, el qual pot resoldre el creixement intersectorial en primera fase i, més enllà, el territorial, sempre gens fàcil, a partir de consorcis d'ES.

Anaïs Franquista

Advocada penalista, directora d'Irídia - Centre per la Defensa dels Drets Humans

1. L'auge del sector ha estat evident. Cada vegada més aspectes de les nostres vides estan cobertes per l'economia social i solidària, tant en l'àmbit de la salut, l'educació formal i no formal, com pel que fa a la roba que portem o com gestionem i tenim les nostres finances. Un procés que ha vingut en paral·lel amb l'augment de les cooperatives que promouen aquest model social i econòmic, com poden ser La Ciutat Invisible, l'Impuls Cooperatiu i el BlocIV al districte de Sants de Barcelona, de les quals moltes han tingut el suport de les administracions, però també d'un ampli teixit d'entitats que, com Irídia, col·labora i contribueix a fer que l'economia social i solidària sigui cada vegada més potent. Així i tot, veiem que ara, en el marc de la convocatòria Singulars, només es pensen primar les cooperatives més consolidades, en lloc de repartir joc i facilitar que els projectes més petits puguin créixer i proliferar. Una tendència que, en la mesura que es vol replicar en altres línies de suport, ens preocupa molt, perquè pot afavorir la concentració en detriment de la diversitat d'iniciatives de mides diferents.
2. M'agradaria que, a Barcelona, on és molt difícil viure per l'encariment abusiu de l'habitatge i el turisme massiu, es pogués muntar un hotel cooperatiu on poder dur a terme diferents activitats i, en conseqüència, fer créixer l'economia social i solidària. Segurament en altres sectors també caldria incidir, però un establiment d'aquesta mena permetria a projectes com el nostre -i molts altres més- acollir defensores, allotjar músics, impulsar trobades i compartir lluites, saber i aprenentatges amb altres persones i organitzacions compromeses amb la transformació social.

David Guàrdia

Codirector i soci de la cooperativa Sostre Cívic

1. D'una banda, hi ha una tendència creixent els darrers quinze anys d'un cooperativisme molt conscient del seu paper de transformació social i generador d'equitat i sostenibilitat. L'ecosistema cooperatiu és molt més que una forma jurídica empresarial més, és un actor socioeconòmic viu i divers. Diferents factors hi han confluït: la maduresa del mateix sector, instruments propis com un sector de finances ètiques i cooperatives que han permès finançar projectes estratègics, tenir cooperatives referents i de dimensió en diferents àmbits claus, un conjunt d'aportacions teòriques fetes des de sectors diversos però especialment des de la Xarxa d'Economia Solidària i xarxes anàlogues, que impregna el moviment cooperatiu i les polítiques públiques, així com bé l'existència de relleus i canvis culturals en diverses federacions de cooperatives.

Hi ha una certa desigualtat arreu dels Països Catalans en relació amb les polítiques públiques, en la mesura que al Principat han estat de força intensitat tant per part del Govern (Projectes Singulares, Ateneus, etc.), com en l'àmbit municipal i especialment a la ciutat de Barcelona des de 2015, que també han permeabilitzat en altres administracions locals del país.

Amb tot, és necessari enfortir la relació del món cooperatiu entre els diferents territoris més del que ho fem ara, especialment entre Catalunya i el País Valencià, on hi ha un cooperativisme fort i prou diversificat i del qual podrien sortir moltes més estratègies conjuntes.

2. Caldria incidir en aquells sectors que donen resposta a necessitats humanes bàsiques, en coherència amb la voluntat del cooperativisme de prioritzar l'interès col·lectiu, autoabastint-se de béns i serveis que el mercat no proveeix adequadament. I aquí parlem de l'alimentari, l'habitatge, l'energia, la mobilitat, les telecomunicacions, les cures o la cultura.

Fa temps que es parla de sectors estratègics, però cal passar a l'acció permetent que el moviment cooperatiu i el Govern desenvolupessin plans integrals de foment del cooperativisme a escala sectorial, amb objectius de creixement mesurables i accions concretes, tant per sector com per les mateixes administracions públiques. Cada any hauríem de ser capaços d'elaborar un mínim de dos plans en àmbits estratègics. I, en aquest àmbit, garantir el dret a un habitatge digne i assequible és un repte de país que, si s'adopten polítiques públiques adequades en el terreny del cooperativisme d'habitatge, especialment pel que fa a la modalitat de cessió d'ús, aquest té molt camp per córrer.

Laia Bonastra

Presidenta de la Confederació de Cooperatives de Catalunya (CoopCat)

1. El cooperativisme català viu un molt bon moment. La commemoració del 125è aniversari, celebrada l'any 2024, ens va permetre guanyar visibilitat i representativitat. Aquest esdeveniment va posar en relleu no només la trajectòria històrica del cooperativisme, sinó també la seva vigència i capacitat per respondre als reptes actuals. Avui, el cooperativisme és un model d'empresa innovador, eficient i amb un alt potencial d'impacte social. Destaca per la seva diversitat sectorial, territorial, interseccional i dimensional, així com per l'impacte socioeconòmic que genera. El repte principal és saber transmetre que el cooperativisme i l'ESS no són només alternatives, sinó aliats estratègics per accelerar els canvis socials i econòmics que la nostra societat necessita amb urgència. Per això, resulta important continuar enfortint les cooperatives, ampliar la seva representativitat i fer-les més visibles en l'imaginari col·lectiu.

2. El cooperativisme és present en pràcticament tots els sectors d'activitat: habitatge, energia, alimentació i producció agrària, educació, indústria, cures i serveis a les persones, cultura i comunicació, entre d'altres. Aquesta presència tan diversa és un dels seus grans valors i demostra la seva capacitat d'adaptació i d'arrelament als territoris.

Des d'una perspectiva estratègica, és important continuar reforçant l'àmbit educatiu, garantint que el cooperativisme sigui conegut i estudiat en totes les etapes del sistema educatiu, des de l'escola fins a la universitat. A més, cal continuar obrint camí en sectors emergents com la tecnologia, la digitalització o el turisme sostenible.

DE LA “DÈCADA DE L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA” AL CANVI DE CICLE

Ivan Miró

Sociòleg, soci fundador de la llibreria
cooperativa La Ciutat Invisible

La construcció i el desplegament de l'ESS ha permès articular un marc d'actuació socioeconòmic capaç d'atendre les diferents necessitats socials. No obstant això, el nou escenari de regressió a què ens porta el capitalisme a escala global i local obliga el moviment a repensar la seva estratègia, buscant aliances amb els moviments transformadors i creant institucions pròpies de poder popular.

Després de l'etapa compresa entre 2015 i 2025, que podríem definir com “la dècada de l'economia social i solidària a Catalunya”, ens endinsem en un canvi de cicle que demana una reflexió autocrítica per repensar el camí. Què podem aprendre de l'evolució de l'ESS catalana? Quines són les seves principals aportacions i quins reptes afronta? Què podem fer perquè continuï sent –si així ho convenim– un vector de transformació econòmica i social?

Genealogia recent de l'ESS catalana

Avui parlem molt d'economia social i solidària, però al nostre país aquest és un concepte teòric i un àmbit socioeconòmic relativament recent, fruit d'un procés de construcció estratègic relacionat amb factors econòmics, socials i polítics. Com s'arriba a parlar d'ESS a Catalunya?

Si bé el 1900 la revista *Cooperativa Catalana* feia referència a l'economia social com el conjunt d'institucions de l'economia obrera, un segle més tard aquest concepte va agafar força per designar “un sector empresarial protagonitzat per la societat civil que complementa tant al sector privat com al públic”.¹ En aquesta perspectiva, les organitzacions de l'economia social catalana (mutualitats, cooperatives, societats laborals, fundacions i associacions) havien d'estar orientades al mercat, ser independents dels poders públics, tenir una finalitat social explícita, generar ocupació, ser governades de forma participativa i democràtica, i no basar el poder en el capital. Considerant l'economia social com a complementària del sector privat i el públic, se l'entenia com un “tercer sector” sense voluntat o capacitat de transformar els altres dos.

L'economia
solidària
persegua
desmercantilitzar
el mercat,
democratitzar
l'Estat i
emprendre la
transformació
autogestionària
de la societat i
l'economia.

Vermut musical a La Lleialtat Santsenca la tardor de 2024.

Al mateix temps, a Catalunya, emergia un concepte més disruptiu: l'economia solidària. Amb aquest terme, militants del cooperativisme autogestionari, influenciats per l'experiència brasilera, fundaven la Xarxa d'Economia Solidària (2003) per vincular el cooperativisme amb les finances ètiques, les monedes socials o iniciatives com les economies comunitàries orientades a la reciprocitat, amb l'objectiu de traçar una estratègia postcapitalista que ajudés el cooperativisme a no ser arrossegat per les dinàmiques del mercat, un dels principals reptes en un context d'hegemonia del capital.

Com apuntava Jean Louis Laville amb l'isomorfisme institucional, si cooperatives i associacions operaven com a unitats aïllades en el mercat i no contribuïen a transformar-lo, acabaven assumint formes del capitalisme i, entre aquestes, la jerarquització, la mercantilització o la desvinculació de la comunitat. Per aquest motiu, l'economia solidària catalana naixia destinada a la intercooperació i al mercat social: modificar les relacions econòmiques més enllà de les dinàmiques internes.²

Aquella estratègia ja no buscava, així, ser complementària, sinó esdevenir alternativa tant a l'economia mercantil com a l'estatal. Una repolitització de l'economia social, doncs, que perseguia desmercantilitzar el mercat, democratitzar l'Estat i emprendre la transformació autogestionària de la societat i l'economia.³

Mentre que el concepte d'economia social romania al calaix, l'economia solidària feia un salt endavant. La primera empenta fou la crisi de 2008, que va intensificar la necessitat d'alternatives al capitalisme.⁴ La segona, les mobilitzacions del 2011, que van injectar-ne força social. I la tercera, l'acció col·lectiva de l'economia solidària, amb propostes com la Fira d'Economia Solidària de Catalunya (2012), la qual va amplificar les alternatives emergents.

Fruit d'aquell procés, es va començar a teoritzar l'economia social i solidària, amb aquesta "i" copulativa, que apostava per construir un àmbit integral, conformat per milers d'iniciatives associatives, cooperatives, mutualistes i comunitàries que democratitzaven el treball, el consum, les cures, l'intercanvi, la gestió, la distribució, l'estalvi o el finançament, a partir de la solidaritat,

la cooperació o l'autogestió. L'aposta per democratitzar tot el cicle econòmic, i la intercooperació desplegada, esbossaven un àmbit socioeconòmic diferenciat tant de l'estatal com del mercantil.⁵

Aquell àmbit va ser propulsat a Catalunya per la XES, amb la proposta de llei d'ESS⁶ de 2014 i les Mesures per la Democràcia Econòmica Local, que buscaven vincular-les a les polítiques del nou municipalisme.⁷ Aquell segon pla de construcció va ampliar-se gràcies a la confluència de l'ESS (XES, federacions de cooperatives, AESCAT...), propiciant que les experiències de base iniciessin un reconeixement mutu, tot intuïnt les potencialitats d'operar sota un paradigma compartit.

I així es va anar al tercer pla que va consolidar l'ESS: les polítiques públiques. Encetades localment el 2015, quan candidatures vinculades als moviments socials van arribar als ajuntaments, van quedar reforçades el 2016 pels efectes del procés sobiranista, quan la Generalitat va impulsar els ateneus cooperatius i altres polítiques. Aquestes mesures, sumades a la promoció que feien de l'ESS algunes agrupacions locals o comarcals, van donar peu a una institucionalitat publicocooperativa i una visió transformadora del desenvolupament econòmic territorial. Un pla d'institucionalització que també va incloure la Xarxa de Municipis per l'ESS (2015) i una dècada després, aquest 2025, la tramitació de la Llei d'ESS al Parlament de Catalunya.

Claus per a un balanç autocrític

La trajectòria de l'ESS catalana, doncs, ha estat fruit de la conjunció de molts processos. De la tasca militant de l'economia solidària,⁸ dels cicles econòmics com la crisi de 2008; de les lluites com el 15M, el sobiranisme, el feminisme, l'ecologisme o l'antiracisme; de l'acció política de l'ESS,⁹ i de les polítiques públiques. Tot plegat va provocar una eclosió: la dècada de l'economia social i solidària catalana.¹⁰ Quins són els resultats més remarcables? I els seus reptes?

En primer lloc, el reconeixement mutu, social i institucional de l'ESS catalana, exponencial respecte a fa una dècada, facilita que

Acte d'Iridia al pati de La Comunal, espai cultural cooperatiu.

Trobada al carrer d'Impuls Cooperatiu de Sants.

l'autoorganització econòmica tingui una major intensitat i que iniciatives amb formes societàries diverses estableixin aliances per incrementar la seva potència de transformació econòmica i social. A més, recursos públics que fa anys eren impensables, com programes formatius, equipaments, ajuts econòmics o suports comunicatius, alleugereixen l'efecte d'anar a contracorrent amb què topen les alternatives econòmiques en el capitalisme. Cal ser conscients de l'esforç col·lectiu d'aquests guanys, consolidar-los i aprofundir-ne la universalitat perquè arribin al conjunt de les classes populars.

No obstant això, la construcció de l'ESS com a subjecte polític mostra un cert esgotament, ja que les dinàmiques que van activar-la –crisi de 2008, nou municipalisme, procés sobirania– queden llunyanes. Una de les mostres d'aquesta llangor, per exemple, seria la crisi d'identitat de la FESC, amb dificultats per trobar l'encaix en els nous contextos. Per altra banda, si bé el paradigma compartit ha funcionat durant anys, s'han aguditzat les contradiccions una vegada les grans fundacions han prioritzat una Llei del Tercer Sector per sobre de la Llei d'ESS.

Aquestes contradiccions expressen la diversitat estratègica de les iniciatives de l'ESS, que malgrat compartir valors, no persegueixen els mateixos objectius, que basculen entre la inserció competitiva en el mercat capitalista, la complementarietat amb les polítiques públiques, la hipòtesi d'un mercat social basat en el consum responsable, així com l'experimentació de relacions comunitàries de reciprocitat, on les cooperatives i altres iniciatives són eines per col·lectivitzar l'economia. Amb tots els matisos i sabent que moltes operen encertadament entre les diferents esferes, sota el paraigua de l'ESS encara hi ha iniciatives que es mouen en termes d'economia social, emprenedora o assistencial, mentre altres ho fan en termes d'economia solidària.

Aleshores, hem d'insistir en les aliances que han contribuït a crear l'ESS? O, des del cooperativisme autogestionari i l'economia solidària, n'obrim de noves? Mantenim l'aposta per l'ESS,

disputant i accentuant-ne els vessants més transformadors, alhora que construïm poder popular i autogestió amb moviments socials i comunitaris?

Propostes com l'economia comunal, la transició ecosocial o l'economia popular migrant assenyalen el desbordament de l'ESS, al mateix temps que dinàmiques nascudes enfront de la covid o la crisi de l'habitatge han generat estructures populars que, malgrat que podrien ser enteses com a ESS, no s'hi senten representades. Com hi tracem una relació? I és que, amb el nou cicle institucional, és possible que l'economia social sigui novament més reconeguda que l'economia solidària, i que els grans grups empresarials cooperatius, o el Tercer Sector, guanyin pes en la interlocució amb els poders polítics. Com podem insistir en estratègies postcapitalistes o d'economia plural transformadora en aquest context?

En segon lloc, de l'onada recent d'ESS, destaca el procés extraordinari de renovació del cooperativisme, amb el 25% del teixit actual creat entre 2016 i 2025. A més d'aquesta regeneració quantitativa, amb el que implica de vitalitat i alhora de fragilitat, cal assenyalat també l'impacte qualitatiu en sectors tan estratègics com les energies renovables, l'habitatge en cessió d'ús, les finances ètiques, la cultura, les cures, l'agroecologia, les telecomuni-

No són menys importants les pràctiques d'intercooperació territorial, que, lluny de ser excepcions, avui poblen barris i municipis catalans d'ecosistemes cooperatius locals i pols cooperatius.

cacions o la mobilitat. Son àmbits on el cooperativisme (sovint de consum) ha demostrat ser capaç d'atendre noves necessitats socials.

Al costat d'aquesta maduració sectorial, no són menys importants les pràctiques d'intercooperació territorial, que, lluny de ser excepcions, avui poblen barris i municipis catalans d'ecosistemes cooperatius locals i pols cooperatius. D'aquestes iniciatives podem dir-ne "ESS", i si bé inclouen altres tipologies, cal reconèixer que el seu carril central és el cooperativisme.

A partir d'aquí, quins són els reptes que assetgen la nova onada cooperativista? Són viables i socialment necessàries moltes de les microcooperatives de treball creades recentment? Què fem amb tantes cooperatives terciaritzades i tan poques dedicades al comerç o a la producció? Les noves cooperatives d'habitatge resolen la crisi residencial? Disposem de cooperatives apropiades per afrontar el col·lapse ecològic? Com ja ha passat en altres ocasions¹¹, caldrà repensar el cooperativisme en relació amb els seus reptes històrics, com són cooperar en un entorn mercantilista, i afrontar-ne de nous, en particular la crisi ecològica o l'auge global de les polítiques neoliberals i autoritàries que promouen l'ascens de l'extrema dreta i el racisme institucional i social.

Finalment, en aquesta dècada de l'ESS, s'ha posat en pràctica la hipòtesi de la concertació públic-cooperativo-comunitària, nascuda amb la voluntat de democratitzar les polítiques econòmiques i esdevenir una alternativa als models publicoprivats de producció capitalista del territori.¹² Des de la gestió comunitària d'equipaments públics fins a polítiques de sòl per a l'habitatge cooperatiu, passant pels ateneus cooperatius, s'ha produït un aprenentatge pràctic sobre com organitzar l'economia més enllà de la clàssica dicotomia mercantil-estatal.¹³

Tanmateix, quan les administracions públiques opten per apuntalar el règim d'acumulació turisticoinmobiliari, les infraestructures del capital logístic global o els macroprojectes extractivistes en entorns rurals, es corre el risc que les experiències públic-cooperativo-comunitàries s'acotin o es desmantellin, reduint-les a una forma de gestió tècnica i descartant-les com una estratègia política orientada a superar les relacions desiguals del desenvolupament econòmic i a la substitució dels models publicoprivats.¹⁴ Així doncs, és fonamental que, al costat d'aquesta experimentació, es continuï impugnant el model general econòmic al costat de les lluites socials, sindicals, ecologistes, feministes o antiracistes.

Davant el canvi de cicle, un nou cicle propi

Davant dels greus escenaris geopolítics, globals i locals, que afronten el col·lapse social i ecològic del capitalisme des de la guerra, el militarisme, el feixisme i el racisme, el cooperativisme i l'economia solidària catalana han d'impulsar una estratègia paradoxal de doble poder. Per una banda, donar suport a la institucionalització de l'ESS, per democratitzar i desmercantilitzar les polítiques econòmiques, però per l'altra, promoure la seva desinstitucionalització, vinculant-se amb un nou cicle de lluites que barri el pas a la reacció feixista, possibiliti noves alternatives socials i econòmiques, i afavoreixi contextos polítics on impulsar una transició postcapitalista a través de la planificació d'una economia plural transformadora.

El cooperativisme i l'economia solidària catalana han d'afavorir contextos polítics on impulsar una transició postcapitalista a través de la planificació d'una economia plural transformadora.

Així, al costat de l'acció institucional per democratitzar les polítiques econòmiques i de l'acció econòmica per col·lectivitzar els sectors estratègics ecosocials, cal expandir l'articulació territorial del cooperativisme i l'economia solidària a cada barri i municipi del país¹⁵. Això és, multiplicar pols i ecosistemes cooperatius que vertebrin i dimensionin les cooperatives locals; però també que promoguin iniciatives col·lectives transformadores al servei de les necessitats socials i comunitàries, a més d'erigir, al costat dels moviments veïnals i socials, noves institucions de poder popular orientades a l'autogovern polític, econòmic i social del territori.

Notes

- 1- *Llibre Blanc de l'Economia Social a Catalunya*, Generalitat de Catalunya, 2001.
- 2- J. Garcia, "Objectiu: Mercat Social". *Nexe* núm. 9, gener del 2002.
- 3- J. Estivill, *Invitació a l'Economia Solidària. Una visió des de Catalunya*. Pol-len, 2018.
- 4- J. Garcia i J.L. Laville, *Crisis capitalista y economía solidaria. Una economía que emerge como alternativa real*. Icaria, 2009.
- 5- A. Fernández i I. Miró, *L'Economia Social i Solidària a Barcelona*. Marge, 2016.
- 6- J. Estivill i I. Miró, "Una nueva ley para la ESS en Catalunya". *Diagonal*, 6.11.2013. Per al document: *Proposta de Llei d'Economia Social i Solidària de Catalunya*, XES 2014.
- 7- *Cap a la democràcia econòmica municipal. 14 mesures per impulsar l'ESS a nivell local*, XES 2015.
- 8- J. Via i A. Fernández, "20 anys de la XES, organització determinant en la construcció de l'ESS a Catalunya", *Directa*, 2 d'octubre del 2023.
- 9- Per exemple, durant la covid, l'ESS catalana reforçà la incidència política per un Nou Model Econòmic català d'Economia Plural Transformadora: AESCAT, *Pacte per una Economia per la Vida*. Maig del 2020.
- 10- Per una genealogia ampliada, teòrica i històrica: J. Estivill i I. Miró, *L'ESS a Catalunya. Fonaments teòrics i reptes estratègics*. Icaria, 2020.
- 11- H. Còrdoba i I. Miró, "Catalunya Coop 2025", *Nexe* 43, desembre del 2018.
- 12- I. Miró, *Ciutats Cooperatives. Esbossos d'una altra economia urbana*. Icaria, 2018.
- 13- IDRA, *Fent Economia Plural. 10 casos rellevants de col·laboracions públic-cooperatives comunitàries*. Coòpolis, 2023.
- 14- I. Miró, "Col·lectivització plural de l'economia i transició eco-social. Una genealogia per a la planificació públic-cooperativa-comunitària a Catalunya" a: R. Surinyach i E. Vilaseca, *Futurs Impossibles*. Pol-len, 2024.
- 15- J. Estivill, "L'ESS d'anar ocupant territori seguint l'estratègia de les maduixeres", *Cooperació Catalana* 498, 2025.

Créixer estratègicament

Jordi Garcia Jané

Treballador soci de L'Apòstrof i patró
de la Fundació Roca Galès

Al llarg d'aquest primer quart de segle XXI, el cooperativisme, en particular, i l'economia social i solidària (ESS), en general, han crescut ininterrompudament a Catalunya en nombre d'entitats i iniciatives, així com de persones que en formen part. En aquests moments hi ha uns quants milers d'organitzacions, de naturalesa socioempresarial o bé comunitària, que podem considerar com a ESS perquè compleixen mínimament els seus criteris i valors. Uns quants milers d'organitzacions que alhora estan formades per desenes de milers de persones participant-hi en graus diversos: treballant, consumint, estalviant, gestionant, convivint, fent voluntariat, militant...

Si a aquest creixement quantitatiu, hi afegim les dimensions qualitatives del creixement que també han crescut –en articulació sectorial i territorial, en diversificació d'activitats i presència en sectors estratègics per a la vida, en incorporació de la perspectiva feminista i antiracista, en capacitat d'innovació, en autoconsciència de pertànyer a un àmbit socioeconòmic alternatiu al dominant,

en orientació transformadora, en incidència social i política...–, tenim motius per sentir-nos satisfetes per tot el que ha aconseguit en aquests vint-i cinc anys el moviment cooperatiu i d'ESS, els deu últims anys amb el suport de les principals administracions d'aquest país.

Queda clar que, en els pròxims anys, l'ESS haurà de viure en un medi més hostil, com a mínim sota governs proclius a descafeïnar la capacitat transformadora de l'ESS i com a màxim sota governs d'extrema dreta que buscaran anorrear-la.

Podem afirmar que, en aquests moments, Catalunya és una de les nacions de l'Estat espanyol i, potser també, del món amb una economia social i solidària més forta. Ara bé, això no ha de ser un gran motiu d'alegria, sinó més aviat de preocupació. Sabent com sabem que, malgrat els avenços, l'ESS catalana encara és feble, té grans mancances i segueix sent molt minoritària, si ara resulta que som dels països on més desenvolupada està, la conclusió és que

ho tenim encara magre per ser part d'una alternativa al sistema patriarcal, capitalista i colonial que ens porta de dret al precipici.

Perquè si l'ESS ha crescut a Catalunya i arreu, la ferocitat del sistema dominant encara ha crescut més. Cada dia sentim més a prop les amenaces globals contra les mateixes bases de la vida:

caos climàtic desbocat i augment del militarisme, de la violència i de les guerres. Estem a les portes d'una nova edat bàrbara, fruit d'una combinació explosiva de règims feixistes, empobriment generalitzat per la irrupció massiva dels sistemes d'intel·ligència artificial i de la robotització, guerres pels darrers recursos, ecodis i genocidis. El Sudan, el Congo, Ucraïna, Afganistan... i, sobre tot, el genocidi de l'estat israelià perpetrat contra el poble palestí dibuixen alguns dels trets del nou ordre internacional que les oligarquies d'aquest món ens tenen preparat per al Sud global i per a un sud cada cop més gran dins del Nord global. Un IV Reich.

Queda clar que, en els pròxims anys, l'ESS haurà de viure en un medi més hostil, com a mínim sota governs proclius a descafeïnar la capacitat transformadora de l'ESS i com a màxim sota governs d'extrema dreta que buscaran anorrear-la.

Per acabar-ho d'adobar, el context en què haurem de desenvolupar la nostra activitat a partir d'ara no solament ve caracteritzat per un escenari global escoracat cap a la dreta o directament cap al feixisme, sinó també pel poc temps que ens queda com a humanitat per aturar algunes amenaces directament existencials, començant per un canvi climàtic de conseqüències devastadores.

Impulsar la transició, preparar la resistència

Si aquest és l'escenari en què ens haurem de moure, un medi social i polític més hostil, poc temps per aturar grans amenaces i escassa força per revertir una cosa i l'altra, sembla evident que a l'ESS, com a la resta de moviments emancipadors, li toca repensar-se. Si mai hauríem d'haver imaginat el futur del cooperativisme i l'ESS d'una manera abstracta, en la situació d'emergència global que avui vivim, menys encara. Hem d'intentar modelar l'evolució del cooperativisme i l'ESS perquè tinguin més possibilitats d'afrontar aquests escenaris que cada cop semblen menys distopia i més realitat. I afrontar vol dir, en primer lloc, intentar revertir-los i, en segon lloc i per si no ho aconseguim, preparar-nos per resistir-los.

Revertir les conseqüències del sistema actual i aturar les terribles amenaces que ja albirem a l'horitzó –un canvi climàtic desbocat, el feixisme, la guerra–, vol dir, al meu entendre, posar l'ESS al servei del que algunes anomenem la transició ecosocial. Seguint la definició de l'Assemblea Catalana per la Transició Ecosocial, AcTe, la transició ecosocial seria “aquell procés per reorganitzar la vida en comú amb canvis profunds per adaptar l'estructura socioeconòmica, política i cultural als límits biofísics del planeta, amb justícia global i mitigant l'escalfament global. Busca garantir una vida digna per a totes les persones, les espècies i les generacions futures, al mateix temps que minimitzem i abordem les conseqüències negatives de l'escalfament global i restaurem i regenerem els ecosistemes”.

Per mi, aquesta transició ecosocial consistiria en un conjunt de reformes estructurals, a executar ben bé durant una dècada, aplicades alhora des de dalt i des de baix, i que les majories socials haurien d'imposar a les oligarquies dominants mitjançant la mobilització massiva, radical i sostinguda, així com amb la creació d'institucions alternatives populars, per tal d'aconseguir nous rè-

Les entitats representatives de l'ESS han de treballar encara més coordinadament.

El cooperativisme d'habitatge en cessió d'ús s'estén per tot el país.

Un dels grans reptes de l'ESS és incorporar les persones migrades i racialitzades

gims polítics favorables i seguir-los controlant perquè duguin de debò a terme la transició. Aquestes reformes perseguirien cinc grans objectius: decreïxer, reconvertir, democratitzar, relocalitzar i redistribuir. La transició ecosocial vindria a ser una estació intermèdia a arribar en els pròxims deu, vint, màxim vint-i-cinc anys, que ens allunyaria de la barbàrie i ens situaria en millors condicions per seguir lluitant per una societat postcapitalista. No tinc espai aquí per aprofundir en tot això; apunto només que l'ESS pot aportar molt en tots aquells cinc objectius.

Naturalment, l'ESS tan sols seria un agent, entre molts altres, en el difícil procés per guanyar la transició ecosocial. Però un agent important. Primer perquè és una demostració pràctica que es poden resoldre necessitats fora de l'empresa i l'economia capitalistes. Després perquè l'ESS té ja una quantitat i una varietat d'iniciatives, un nombre de persones vinculades, una implantació territorial i sectorial, unes xarxes d'articulació i uns recursos materials modestos, sí, però no insignificants. Ara bé, caldria posar-los tots a avançar en una mateixa direcció.

Pensar juntes el futur

Fins ara, les diverses famílies de l'ESS s'han ocupat sobretot de créixer en entitats, persones associades, facturació... Fins i tot de vegades ens agrada dir que "som" un 4, un 6, un 10% del PIB... Per descomptat que créixer quantitativament segueix sent necessari, però serà del tot insuficient per afrontar el que ens ve a sobre. Hem de passar d'un creixement espontani, indiscriminat i sobretot quantitatiu a un creixement planificat, selectiu i tant quantitatiu com qualitatiu, tenint present que partim de recursos i de temps escassos.

Per exemple, pot ser més estratègic que creixem en sectors essencials per a la vida on amb prou feines hi ha entitats d'ESS ni serveis ni empreses públiques que fer-ho en altres sectors no vitals on sí que n'hi ha. O donar recursos perquè maduri una iniciativa d'ESS referent a cada localitat en comptes d'impulsar-ne moltes en una ciutat i que no n'hi hagi cap als pobles de la rodalia. O obrir els contorns de l'ESS, amb el xoc cultural que inicialment pot comportar, perquè hi càpiguen més sectors de les classes populars com les persones migrades i racialitzades, la classe treballadora manual i professionals de la indústria i la tecnologia, en comptes d'una ESS que és bàsicament blanca, de persones qualificades en el camp social i molt motivada políticament.

Necessitem espais per pensar de manera col·lectiva sobre aquestes coses i moltes altres: Com podem atraure altres sectors de l'economia popular –sí, l'ESS és un sector de l'economia popular– propers: autònoms/es responsables, petits negocis familiars i locals, pimes socialment responsables...? Com augmentem la participació de les entitats d'ESS i de les persones d'aquestes entitats en el mercat social (consum responsable, finances ètiques, militància...)? Com atraïem, reforcem i multipliquem les iniciatives comunitàries d'ESS? Com creixem sense perdre ni democràcia ni capacitat transformadora? Com teixim aliances amb altres moviments socials emancipadors? Com aconseguim polítiques

públiques més favorables i alhora guanyem autonomia respecte a les administracions? Etc. Etc.

Per una estratègia paraigua

Elaborar i executar una estratègia compartida per a tot l'àmbit no és gens fàcil. Si fer alguna cosa així és sempre complicat, per a l'ESS possiblement encara ho sigui més. I això per dues raons.

La primera és que l'origen i la prioritat de les entitats i iniciatives d'ESS és satisfer una necessitat molt concreta (un lloc de treball digne, un consum més ecològic, millorar les condicions de vida d'un col·lectiu vulnerabilitzat...). Aquesta és l'activitat principal de l'organització, fer-la deixa poc temps per a l'activisme, de vegades comporta servituds i si no produeix excedent difícilment es podrà dedicar temps i recursos a participar en projectes més generals.

La segona raó és que l'ESS no és cap organització, sinó una constel·lació d'entitats independents les unes de les altres. Aquesta autonomia, tan valuosa d'altra banda, pot dificultar posar-se d'acord.

En aquest sentit, moltes entitats de l'ESS, almenys les grans, ja disposen de la seva pròpia estratègia a mitjà termini. La majoria de grans cooperatives, fundacions i associacions de finances ètiques, d'energia renovable, del tercer sector social, etc., a més de les organitzacions de segon grau que les representen com les mateixes federacions o la XES, també compten amb els seus plans o marcs estratègics.

El que al meu parer necessitem ara és que, a més d'aquestes estratègies particulars –legítimes i imprescindibles– puguem embastar una estratègia compartida d'un grau superior, una estratègia paraigua de tota l'ESS, que fixi objectius, reparteixi tasques evitant solapaments, mancomuni recursos i es doti d'un espai de coordinació i avaluació, per impulsar amb més força la transició ecosocial.

Aquesta estratègia paraigua hauria de ser la suma de compromisos adquirits cap aquest objectiu tant per part de les organitzacions representatives com del màxim nombre d'entitats de primer grau, començant per les més estratègiques, com ara les finances ètiques i els mitjans de comunicació cooperatius; per les més grans, i per les entitats agrupades, com ara els pols, ecosistemes i grups cooperatius, o per la mateixa Fundació Roca Gales. Després seria l'hora d'atreure a l'entorn d'aquesta estratègia compartida administracions, universitats i altres organitzacions.

En aquest sentit, el pròxim I Congrés de l'Economia Solidària de Catalunya, que prepara la XES per a l'abril de l'any que ve, podria ser un bon moment per iniciar aquest procés de reflexió. I és per això mateix que, encara que aquest article porti també un altre paraigua, el paraigua d'epíleg, no hauria de ser el punt final de res. És només un punt i seguit per seguir construint lletra sobre lletra, acció sobre acció, un nou grau d'intercooperació que encara ens costa moltíssim de practicar, la intercooperació estratègica.

2 D'OCTUBRE
ENTREGA DELS

PREMIS ECONOMIA SOCIAL 2025

Dijous 2 d'octubre a la tarda
A la Lleialtat Santsenca (Carrer d'Olzinelles, 31. Barcelona)

Consulta el programa a:
economiasocial.coop

